

I varje pärlas kärna finns en orenhet

Om historikern som profet och träldomens ofrånkomlighet
i Fredrik Långs roman *Mitt liv som Pythagoras*

Sebastian Köhler
Pro gradu-avhandling
Nordisk litteratur
Finska, finskugriska och
nordiska institutionen
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
April 2015

INNEHÅLL

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund och ämnesval	3
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Tidigare forskning	7
1.4 Disposition	10
2 Romanen	11
2.1 Struktur och handling	11
2.2 Reception	16
3 Teoretiska utgångspunkter	19
3.1 Metodologiska vägval	19
3.2 Den historiska romanen	20
3.2.1 Walter Scott och den klassiska historiska romanen	23
3.2.2 Dekadens, modernism och populärlitteratur	25
3.2.3 Den postmoderna historiska romanen	28
3.2.4 Genreteori redux	30
3.2.5 Den historiska romanen i Finland	32
3.3 Narratologiska begrepp	36
4 Analys och diskussion	39
4.1 <i>Mitt liv som Pythagoras</i> som historisk roman	39
4.1.1 Ledmotiv och protagonister	39
4.1.2 Paratexter	43
4.1.3 Anakronismer	46
4.1.4 Intertextualitet	49
4.1.5 Historikern som profet	58
4.1.6 Epistemologiska frågor	61
4.1.7 Sammanfattning: en postmodern historisk roman?	66

4.2	<i>Mitt liv som Pythagoras</i> som idéroman	70
4.2.1	Den historiska romanens funktioner	71
4.2.2	Kritiskhet, frigörelse och etik	72
4.2.3	I varje pärlas kärna finns en orenhet	75
5	Sammanfattning och slutdiskussion	81
	Källor och litteratur	86

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund och ämnesval

Fredrik Lång (född 1947 i Närpes) är en finlandssvensk författare med ett författarskap som inte bara är långt och levande, utan även mångsidigt. Österbottningen, som numera bor i huvudstaden, debuterade 1978 med *Ockupationen* – en marxistiskt laddad skildring av studenthusockupationen i Helsingfors tio år tidigare – och har i dagens läge utkommit med ett tjugotal verk i varierande genrer. Lång har skrivit romaner, noveller, aforismer och essäer. Han är väl etablerad på det finlandssvenska litterära fältet och flera av hans verk finns även översatta till finska. Hans senaste bok, *Den stora historien*, utkom hösten 2014. Boken är en humoristisk och självvironisk betraktelse över författarens (till synes) eget liv. Till formen svävar den någonstans mellan roman, essä och memoar. Ett år tidigare utkom Lång med *Flickorna på Nappari*, som i dessa tider är något så ovanligt som en herrgårdsroman.¹

Tematiskt är Lång mest känd för att behandla kärleken, äktenskapet, könskampen samt manlig identitet, men han har också profilerat sig som sedeskildrare och ironisk samhällskritiker. Likaledes utmärkande är att inte bara skönlitterära, utan även idéhistoriska verk hör till Långs produktion. Lång har nämligen en doktorsgrad i filosofi, och fastän tyngdpunkten i författarskapet kvantitativt ligger på den skönlitterära formen, är filosofiska betraktelser en väsentlig, ja, nästan obligatorisk ingrediens i den långska prosan. Åsa Stenwall uppger att Fredrik Lång själv har sagt att ”han skriver romaner för att få möjlighet att skriva filosofi”,² och Pia Ingström anser att det är precis det filosofiska perspektivet som förmår Lång att skapa mångstämmighet i texten och likt andra 1990-talsprosaister därmed kringgå det trånga finlandssvenska språkrummets dilemma.³ Tuva Korsström definierar denna fusion av tanke och fiktion som kännetecknar Långs skönlitteratur ”dels som något karaktäristiskt för många av hans manliga huvudpersoner och dels som den röda

---

1 Sedan början av 1990-talet har Fredrik Långs skönlitterära verk utkommit på Schildts förlag (Schildts & Söderströms från och med 2012). Till storleken har upplagorna sällan varit över 1500 exemplar, men fastän Lång inte är någon bestsellerförfattare är han förhållandevis läst och känd. *Flickorna på Nappari* utkom i en andra upplaga efter att den första sålde slut. Personlig korrespondens med Tapani Ritamäki, litterär chef på Schildts & Söderströms, 25.2.2015.

2 Åsa Stenwall, *Den omöjliga hemkomsten. Rötter och rotlöshet hos några österbottniska författare*, Helsingfors: Schildts 2006, s. 207.

3 Pia Ingström, ”Den nyaste prosan”, *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 326.

tråden framför allt i hans historiska romaner.”⁴

En av dessa historiska romaner, *Mitt liv som Pythagoras* (2005), är föremålet för föreliggande pro gradu-avhandling. *Mitt liv som Pythagoras* är en fantasifull biografi över den grekiska matematikern och naturfilosofen Pythagoras från Samos (ca 570–497 f.Kr.).⁵ ”Biografin” är stöpt i romanens form och gör inga anspråk på att vara trovärdig, annat än i skönlitterär bemärkelse. Detta är dels en nödvändig följd av det faktum att väldigt litet är känt om den verkliga Pythagoras, och dels ett resultat av Långs huvudsakliga intresse i att berätta en god berättelse, som samtidigt kan fungera som bärvåg för filosofiska resonemang, framom att hävda historiska och biografiska sanningar. I själva verket drar sig Lång inte för att djärvt nyttja anakronismer⁶ där de tjänar intrigens syften när han målar Pythagoras livsvandring från ungdomsåren som myntslagaren Mnesarchos son på ön Samos, till storhetstiden på äldre dagar som mystiker och ledare för ett filosofiskt sällskap i staden Kroton i Syditalien.

Mitt liv som Pythagoras fick ett gott mottagande av recensenter. År 2006 tilldelades romanen ett pris av Svenska litteratursällskapet i Finland och den nominerades också till Nordiska rådets litteraturpris.⁷ Recensenterna har poängterat att romanen inbjuder till mångtydiga tolkningar. I *Svenska dagbladet* framhåller Fredrik Hertzberg att romanen till exempel kan läsas i anknytning till diskussionen om de humanistiska vetenskaperna idag, eller som en filosofisk roman om sanning och nytta.⁸ Pertti Lassila lyfter i sin recension i *Helsingin Sanomat* fram slaveriet, det mytiska och tanken om att det konkreta föregår det abstrakta som centrala teman.⁹ Det sistnämnda är kungstanken både i Långs licentiatavhandling, *När Thales myntade uttryck* (1982), i vilken Lång enligt Tuva Korsström ”definierar utgångspunkten för det abstrakta

---

4 Tuva Korsström, *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013, s. 454.

5 ”Pythagoras”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pythagoras> (hämtad 15.2.2015).

6 Lång låter till exempel Pythagoras framföra en replik som lär ha yttrats av den grekiska filosofen Platon (427–347 f.Kr., född ca 70 år efter Pythagoras död). Mer om anakronismer i avsnitt 4.1.3.

7 Svenska Litteratursällskapet i Finland årsredovisning 2006, <http://www.sls.fi/media/pdf/arsb2006.pdf> (hämtad 28.1.2014); Webbplatsen för Nordiska rådets litteraturpris, <http://www.norden.org/sv/nordiska-raadet/nordiska-raadets-priser/nordisk-raads-litteraturpris/vinnare/2006/nominerade-2006/fredrik-laang> (hämtad 28.1.2014).

8 Fredrik Hertzberg, ”Underhållande färd med Pythagoras”, *Svenska Dagbladet* 20.6.2006, även publicerad på webben: http://www.svd.se/kultur/litteratur/underhallande-fard-med-pythagoras_33236.svd (hämtad 27.1.2014).

9 Pertti Lassila, ”Mistä minä tiedän? Fredrik Långin romaani on poikkeuksellisen oppinut ja rikas”, *Helsingin Sanomat* 2.12.2005, även publicerad på webben: <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1353069547901> (hämtad 27.1.2014).

tänkandet som något konkret: ibruktagandet av myntet”, och i Långs doktorsavhandling, *Det industrialiserade medvetandet* (1986).¹⁰ Även Korsström lyfter fram slaveriet och dess motpol friheten – och därmed den etiska dimensionen – som det bärande temat för romanen.¹¹

Mitt eget intresse för Fredrik Långs författarskap härrör i första hand ur det filosofiska, närmare bestämt ur hans sätt att förena fiktion och filosofiska resonemang. Kombinationen är spännande i synnerhet när man begrundar de genredimensioner som flera av Långs romaner faller in under: den historiska romanen, spänningsromanen, kärleksromanen och deckaren (närmare bestämt deckarparodin). Gemensamt för dessa genrer är att de är förankrade i det som kallas populärlitteratur, i motsats till så kallad högre litteratur, det vill säga den av kritikerkåren och andra litteraturens portvakter upphöjda litteraturen.¹² Det filosofiska perspektivet och det idéhistoriska stoffet är däremot något som traditionellt hör hemma i den högre litteraturen. Man kan tänka sig att det här eventuellt är ett medvetet val av författaren; en strategi för att få större spridning på det intellektuella materialet. Genren blir snarast ett medium för att nå ut till en större läsekrets. Genom att skriva inom en populär genre förmår författaren utmana masslitteraturens läsare med idéer som vanligen endast förunnas ”elitläsaren”. Strategin är inte okänd hos andra författare; till exempel har kanadensaren R. Scott Bakker – också han akademiskt utbildad filosof – skrivit fantasy, deckare och science fiction-thrillrar med filosofiska resonemang som drivkraft. För Bakker innebär skrivandet inom dessa populära genrer just ett sätt att nå ut till läsare vars uppfattningar och världsbild han kan utmana.¹³

---

10 Korsström 2013, s. 454.

11 Korsström 2013, s. 455.

12 Vad som utgör populärlitteratur respektive högre litteratur är långt från entydigt, men eftersom det varken är denna avhandlings syfte att utforska detta eller finns utrymme för en längre diskussion, begränsar jag mig till att konstatera att jag här utgår från den smaksociologiska definitionen, som säger att populärlitteratur helt enkelt är den litteratur som kulturens smakdomare och den litterära kanons portvakter säger att är populärlitteratur (Boëthius 1995, s. 19). Den historiska romanen är säregen i den meningen att den trivs lika väl i båda lägren; till exempel kallar Ken Gelder den för en ”cross-over” genre (2004, s. 159). Se även teoriavsnittet 3.2.

För en mer utförlig diskussion om populärlitteraturens gränser, se till exempel Ulf Boëthius, ”Populärlitteraturen – finns den?”, *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red. Dag Hedman, Lund: Studentlitteratur 1995, s. 17–34; eller Ken Gelder, *Popular fiction. The logics and practices of a literary field*, Abingdon and New York: Routledge 2004.

13 R. Scott Bakker, ”The Future of Literature in the Age of Information”, 2011, <http://rsbakker.wordpress.com/essay-archive/the-future-of-literature-in-the-age-of-information/> (hämtad 3.2.2014); och ”The Post-Posterity Writer (or, How to Write Literature at the End of the World)”, 2010, <http://rsbakker.wordpress.com/essay-archive/the-post-posterity-writer-or-how-to-write-literature-at-the-end-of-the-world/> (hämtad 3.2.2014).

Huruvida Lång medvetet utnyttjar samma strategi är oklart, men likväl finns denna dimension i många av hans verk, och det gör dem intressanta för forskning.

Orsaken till att jag valde just *Mitt liv som Pythagoras* som föremålet för denna avhandling ligger för det första i dess demonstration av den ovannämnda symbiosen mellan fiktion och filosofi. För det andra fascinerades jag av romanens bruk av historiskt material och dess egenartade berättargrepp, som i sig har implikationer för de etiska frågor som romanen ställer.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna avhandling är att med hjälp av fyra centrala frågeställningar undersöka *Mitt liv som Pythagoras* både ur ett genreperspektiv och ur ett idémässigt perspektiv. Frågeställningarna är:

1. Hur förhåller sig romanen till sin genre – den historiska romanen?
2. Vilken uppfattning av historien förmedlar romanen?
3. Vilken är romanens funktion? Med detta avser jag det samma som Torsten Pettersson, som i en artikel undersöker vilka funktioner den historiska romanen fyllt så väl i västerländsk kultur att genren levt vidare, trots kritikernas ringaktning och den grundläggande svårigheten att kombinera kravet om konstnärlig frihet med kravet om historisk autenticitet.¹⁴
4. Vilka är de centrala idéerna som romanen förfäktar, speciellt ur ett etiskt perspektiv, och finns det någon huvudidé som avspeglar sig i verket som helhet?

Jag inleder med att ställa romanen i ljuset av sin genre, den historiska romanen, och utforskar hur den förhåller sig till den. Jag karakteriserar och klassificerar romanen för att avgöra om man kan kalla den en postmodern historisk roman eller inte. Vidare undersöker jag om, och i så fall hur, den förnyar sin genres konventioner.

Förbundet med detta är frågan om romanens förhållande till historien och historieskrivningen. Därför undersöker jag också vilka slutsatser man kan dra av romanens anakronismer och vilken historieuppfattning den förmedlar.

Dessutom studerar jag det filosofiska materialet i romanen och klargör vilka idéer

---

14 Torsten Pettersson, "Mahdottoman genren sitkeä elinvoima eli historiallisen romaanin funktiot", *Parnasso* 49, 1999:1, s. 73–77.

som romanen bär på och som är centrala för verket. Visserligen har Lång knappast skrivit romanen enbart för att bjuda läsaren på en underhållande Pythagoras-biografi, utan motivet bakom projektet hänger högst antagligen ihop med att driva en eller flera teser. Eller kort sagt: författaren har ett budskap som är av det filosofiska slaget. Mitt intresse ligger dock inte i Långs intention med romanen, utan i de idéer och det budskap som en tolkning av romanen vaskar fram. I synnerhet intresserar jag mig för romanens etiska budskap och tematiseringen av frihet och slaveri.

Därtill undersöker jag ifall romanen förfäktar någon idé som skulle binda ihop verket som helhet, det vill säga: finns det en grundtanke som avspeglar sig såväl i romanens genreaspekter som i dess etiska tematik? En idé som binder ihop det historiska med det filosofiska?

I anslutning till allt detta analyserar jag också vilken funktion romanen har som historisk roman.

1.3 Tidigare forskning

Fredrik Långs författarskap är tämligen utforskat i dagens läge. Det som finns skrivet är närmast ytskrap och begränsar sig i stort till några pro gradu-avhandlingar samt en handfull texter i litteraturhistoriska översiktsverk.

I pro gradu-avhandlingen *”Det är bara så förtvivlat förtvivlat att vara förtvivlad”*. *Utförandet av manlighet i tre romaner av Fredrik Lång* (2003) analyserar Anu Manninen och Kati Pyhtilä manlighet och könsroller i Långs romaner *Sommaren med Sue. En komedi* (1984), *Den finska mannens sorg* (1996) och *Något som liknar en roman av Fredrik Lång* (2000). Även Mikko Rouhiainen är inne på könsfrågor i pro gradu-avhandlingen *”Enemmän kuin mies”. Piirteitä ja teemoja suomalaisessa itserefleksiivisessä miesproosassa* (2004) där självreflexivitet och manlighet är ledorden i analysen, som vid sidan om sex finskspråkiga författares verk också inbegriper Långs roman *Något som liknar en roman av Fredrik Lång*.

De litteraturhistoriska översiktsverken behandlar Långs författarskap i varierande utsträckning. I *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen* (2000) summerar och kommenterar Pia Ingström mycket koncist dragen i Långs författarskap fram till slutet av 1990-talet.¹⁵ I en finskspråkig författarpresentation i *Kotimaisia nykykertojia* 4 (2005) behandlar Anna Hollsten Långs författarskap i något större utsträckning, men

---

15 Ingström 2000, s. 322 f.

kontentan är mer eller mindre den samma – Lång uppmärksammas i första hand för sina äktenskaps- och könskampsskildringar, och i andra hand för de idé- och samhällshistoriska linjerna i författarskapet. Hollsten konstaterar att Lång är rätt illusionslös vad beträffar den historiska utvecklingen, men att han trots sin pessimism sällan är dogmatisk tack vare ironin, satiren och komiken som kritikens verkningsmedel.¹⁶

Om forskningen om Långs författarskap i överlag är liten, så är forskningen om *Mitt liv som Pythagoras* minimal. I översiktsverket *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa* (2013) nämner Kristina Malmio Långs två antikinspirerade romaner: *Mitt liv som Pythagoras* och *Av vad är lycka. En Krösusroman* (2012). Om den förra skriver Malmio kortfattat att den kombinerar fakta och fiktion, samt att notapparaten som berättelsen bär på delvis är parodisk med avseende på framställningen av historiska händelser.¹⁷

Tuva Korsström skriver däremot mer omfattande om såväl Långs hela produktion som *Mitt liv som Pythagoras* i det nyaste finlandssvenska litteraturhistoriska verket: *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013* (2013). Under rubrikerna ”Den äktenskapliga komedin” och ”Österbottniskt manfolk” traskar Korsström genom de sedvanliga stråken i Långs författarskap, men glädjande nog uppehåller hon sig även länge under rubriken ”Tanke och fiktion” där Långs teoretiska tankevärld och dess genklang i fiktionen får en förtjänstfull hantering.

Korsström konstaterar att Lång argumenterar för en materialistisk utgångspunkt för det mänskliga tänkandet både i licentiatavhandlingen, *När Thales myntade uttryck*, och doktorsavhandlingen, *Det industrialiserade medvetandet*. Monografin *Bild och tanke* (1999) är även den en historisk genomgång av vetandets historia, i första hand företagen ur ett filosofiskt och konsthistoriskt perspektiv. Här är Långs tes enligt Korsström den, att människan alltid är fången av sin tids specifika tankesystem, ”vilket innebär att all mänsklig aktivitet – vetenskaplig, konstnärlig, praktisk – är ideologiskt betingad”.¹⁸ Korsström redogör också kortfattat för de bärande resonemangen i Långs två essäsamlingar: *Vägen, Vandrigen och Livet. Om platser*,

---

16 Anna Hollsten, ”Fredrik Lång”, *Kotimaisia nykykertojia* 4, toim. Ismo Loivamaa ja Saara Vesikansa, Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu 2005, s. 99.

17 Kristina Malmio, ”Suomenruotsalainen kirjallisuus – ahdas huone avartuu”, *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*, toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi, Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura 2013, s. 200 f.

18 Korsström 2013, s. 454.

resor 1990–2000 (2001) och *Jaget, duet och kärleken och andra idéhistoriska essäer* (2010). I den förra uppehåller sig Lång vid samma teman som i doktorsavhandlingen, men Korsström noterar även en fixering vid den postmoderna upplösningen.¹⁹ I den senare behandlar flera essäer antikens slaveri, vilket Korsström anser inneha en central plats i hans tänkande.

Det är också här hos Korsström som man finner den mest omfattande behandlingen av *Mitt liv som Pythagoras*, även om det närmast är frågan om en beskrivning av romanen och dess handling. Korsström slår fast slaveriet som romanens bärande tema och konstaterar att Lång i den ”konkret visar att antikens samhälle byggde på en djupt oetisk grundval, att denna tankens gryning möjliggjordes av en armé av slavar som utförde kroppsarbetet.”²⁰

I Åsa Stenwalls text ”Fredrik Lång. Den vandrande filosofen” i monografin *Den omöjliga hemkomsten. Rötter och rotlöshet hos några österbottniska författare* (2006) figurerar *Mitt liv som Pythagoras* endast i en försumbar synopsis på en mening. I övrigt är texten en bred presentation av Långa författarskap med tonvikt på Lång som Österbottensskildrare, samt på hans manliga romanhjältar och självvioni.

Under de senaste åren har det i Finland skrivits åtminstone två avhandlingar med liknande frågeställningar som i den föreliggande avhandlingen, men med andra studieobjekt. Dessa är Marita Hietasaaris doktorsavhandling *Totta, tarua vai narrinpeleä? Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus* (2011; sv. ”Sanning, myt eller narrspel? Den (meta)fiktiva historieskrivningen i Lars Sunds Siklax-trilogi”) och Lari Assmuths pro gradu-avhandling *En Hjalte för Vår Tid som historiografisk metafiction. Förhållandet till historia i Thomas Wulffs roman* (2012).

---

19 Till exempel i Fredrik Långa essä ”Havsmonolog” kan man finna en reflektion som anknyter till upplösningen av historieskrivningen som en av de stora berättelserna: ”Vad historieuppfattningen beträffar är det riktigt att det inte längre är möjligt att skriva en universalhistoria med dess hittillsvarande *telos* [mål] som ledmotiv: mera frihet. Frihetsutvecklingens tid är förbi, vi befinner oss i reduktionens och nedmonteringens tidevarv: mera ansvar.” Essän publicerades ursprungligen i tidskriften *ai-ai*, nr 18, november 1990, s. 3–9; här citerat efter Fredrik Lång, *Vägen, Vandringen och Livet. Om platser, resor 1990–2000*, Helsingfors: Schildts 2001, s. 22.

20 Korsström 2013, s. 455.

1.4 Disposition

Utöver detta inledande kapitel är avhandlingen indelad i fyra kapitel.

I det andra kapitlet presenterar jag primärkällan för avhandlingen, Fredrik Långs roman *Mitt liv som Pythagoras*. Jag ger en bild av romanens struktur och refererar handlingen. Därtill redogör jag kort för romanens reception med hjälp av ett urval representativa recensioner. Största delen av dessa är publicerade i finlandssvenska medier eftersom romanen recenserats sparsamt på andra håll.

I det tredje kapitlet går jag igenom mina teoretiska utgångspunkter, det vill säga min infallsvinkel till att studera romanen och de verktyg jag använder mig av för att få svar på forskningsfrågorna. Det är alltså frågan om de metoder jag tillämpar i analysen av romanen samt de huvudsakliga litteraturvetenskapliga teorierna som analysen stöder sig på. Den huvudsakliga referensramen är den historiska romanens genre teori. För att undvika att avhandlingen blir alltför framtung begränsar jag mig i detta kapitel till att ge översikter av teorierna samt utreda de centrala begreppen. Detaljerade teoridiskussioner väver jag in i analysdelen i den mån det är ändamålsenligt.

I det fjärde kapitlet analyserar jag romanen först som en historisk roman och sedan som en idéroman. Jag karakteriserar romanen utgående från genreperspektivet och diskuterar hur den ter sig i ljuset av den historiska romanens teoribildning. Jag resonerar kring romanens idéinnehåll och dess filosofiska argument, samt diskuterar romanens funktion.

I det femte och avslutande kapitlet sammanfattar jag analysens resultat och för en kort slutdiskussion kring dem.

2 ROMANEN

2.1 Struktur och handling

Mitt liv som Pythagoras är indelad i sex avdelningar. Först kommer två tämligen korta avdelningar som tituleras första respektive andra inledningen. Därpå följer tre avdelningar (första, andra respektive tredje delen) vilka utgör den egentliga huvudberättelsen. Romanen avslutas av en utförlig notapparat.

I den första inledningen möter vi en skrivande jagberättare som i poetiska ord beskriver sin färd från ett efterkrigstida, men annars obestämt nu, till ön Samos i Egeiska havet för mer än 2500 år sedan. Det är en färd som går genom barndomens minnen om rimfrost, björkar och moderns bröst tillbaka till erinringen av jagets tidigare liv som Pythagoras, precis som Pythagoras senare i berättelsen kan återerinra några av sina tidigare liv – som pärldykaren Pyrros från Delos; som den trojanska hjälten Euforbos.²¹

Tanken om själavandring, som här blir upprinnelsen till verket, är inte utan orsak ett av romanens viktiga motiv. Även om Aristoteles elev Dikaiarchos (300–200-talet f.Kr.) skriver att denna lära introducerades i antikens Grekland genom Pythagoras, är det osäkert om så faktiskt är fallet eller om Pythagoras till exempel influerades av den så kallade orficismen – en antik grekisk religionsform – där själavandringsläran förmodligen ingick i någon form.²² Hur som helst är forskarna eniga om att Pythagoras var av stor betydelse för spridningen av själavandringsläran, och att Pythagoras uppfattning av själen (*psychê*) som odödlig var radikal eftersom den stod i stark kontrast till den samtida, homeriska, bilden av själen som en kraftlös och substanslös skugga som driver omkring i underjorden Hades efter döden.²³ Under antiken var Pythagoras efterföljare, pythagoréerna, tillsammans med nyplatonisterna

---

21 Enligt Homeros (levde sannolikt på 700-talet f.Kr.) epos om det trojanska kriget, *Iliaden*, var Euforbos en av Trojas främsta kämpar och den som sårade Akilles vapenbroder Patroklos innan Hector dödade denne (sång XVI, 786–857). Euforbos dödades av Menelaos, spartanernas konung, under den efterstundande striden om Patroklos kropp (sång XVII, 9–109).

Att Pythagoras skulle ha hävdad att han var Euforbos reinkarnation är inte Långs påhitt: redan den romerske skalden Ovidius (född 43 f.Kr., död 17 eller 18 e.Kr.) skriver detta i *Metamorfoser* (bok XV, 160–164). Filosofihistorikern Diogenes Laertios (troligen ca 200 e.Kr.) hänvisar till filosofen Herakleides (388–315 f.Kr.) när han i sin skrift *Om kända filosofers liv och tankar* (bok VIII, "Pythagoras", 4) påstår det samma. Han nämner dessutom fiskaren Pyrros från Delos bland Pythagoras påstådda tidigare reinkarnationer.

22 Carl Huffman, "Pythagoras", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/pythagoras/> (hämtad 9.1.2015).

de viktigaste förmedlarna av själavandringsläran.²⁴

Det är alltså i skepnaden av Pythagoras som jagberättaren i romanens andra inledning presenterar sig: "Det är jag som är Pythagoras, den pythiske Apollons son."²⁵ Händelserna i denna andra inledning placerar sig tidsmässigt mot slutet av huvudberättelsen, som är en kronologisk skildring av Pythagoras liv. Därför är Pythagoras redan en gammal man, som åtnjuter vishetslärarens ställning i staden Kroton i Syditalien, när läsaren möter honom för första gången. I ensamhet har han vandrat ut till en udde utanför staden för att begrunda sitt liv, sitt liv som Pythagoras. Stadens befolkning är upprorisk och eleverna i det exklusiva filosofiska sällskap som han grundat – Vännerna – grälar med varandra. Hippiasos, Pythagoras käraste lärjunge, har nämligen upptäckt en skavank i mästarens lära och spridit denna kunskap utanför Vännerna. För detta, att han brutit mot regeln om tystnadsplikt och därmed svikit sällskapet – inte för att han har rätt och Pythagoras vet det – måste Hippiasos dö. Pythagoras grubblar avbryts av pojken Lakritos som kommit för att finna honom. Pythagoras skickar först iväg pojken och ber honom återvända i gryningen, men ångrar sig i samma stund och befäller Lakritos att stanna. "[S]åväl mitt eget som Hippiasos öde är avgjort" (s. 14) tänker Pythagoras illavarslande, och man förstår att även Pythagoras måste försvinna, även han måste dö. Så, med en allt mer sömnig Lakritos vid sin sida börjar Pythagoras berätta om sitt liv.

Här tar huvudberättelsens första del vid och samtidigt skiftar perspektivet till tredje person. Skildringen börjar med hur Pythagoras far, den feniciske guldsmeden Mnesarchos från Miletos, blir värvad som myntslagare till ön Samos. Där köpslår han sig en hustru, vagnmakaren Kleanors dotter Babyleka, som dock visar sig vara gravid trots att hon påstår sig vara jungfru. Alltså måste en gud ha varit i farten. Ett omen i gudinnan Astartes tempel övertygar Mnesarchos om att "det var Apollon då, Han som

---

23 Carl Huffman, "The Pythagorean conception of the soul from Pythagoras to Philolaus", *Body and Soul in Ancient Philosophy*, Dorothea Frede and Burkhard Reis (eds.), Berlin and New York: Walter de Gruyter 2009, s. 21–44.

24 Helmut Zander, *Geschichte der Seelenwanderung in Europa. Alternative religiöse Traditionen von der Antike bis heute*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1999, s. 83.

25 Fredrik Lång, *Mitt liv som Pythagoras*, Helsingfors: Schildts 2005, s. 7. I fortsättningen hänvisar jag till romanen med sidnummer inom parentes i den löpande texten.

Apollon är en grekisk gud för spådomskonst, läkekonst, musik, diktning, med mera. Binamnet Pythias syftar till Apollon som siandets gedom, eftersom han var beskyddare över oraklet i Delfi, vars prästinna kallades Pythia. Under antiken kallades Delfi även för Pytho efter ormen Python som Apollon enligt mytologin dräpte på denna plats. "Apollon", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/apollon> (hämtad 13.1.2015); och "Delfi", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/delfi> (hämtad 13.1.2015).

verkar på avstånd. Prickskytteguden, Fjärrverkaren, Blåsrörsblåsaren. Långdistansavfyraren” (s. 38) som stått för befruktningen av Babyleka.²⁶ Därför besluter sig Mnesarchos för att hustrun härnäst skall heta Pythais efter Pythias Apollon, och att sonen hon ”skall föda skall heta Apollodoros. Eller Pythagoras. För att alla skall tro och alla skall veta att endast Han, Apollon, är den ende och den rätte fadern” (s. 39).

Gudasonen växer upp på Samos och lär sig ”det feniciska språket och dess skrivtecken, samt pengars värde” av Mnesarchos, om sin gudomliga härstamning av sin mor, och resten av soldater, slavar och en ”kvinna som kallades *Koinopheleia* eller Allmännyttan” (s. 41). Som myntslagare för tyrannen av Samos bor Mnesarchos med sin familj i tyrannens borg, men rika är de inte. Pythagoras ungdom präglas av två ting. För det första mobbning; hans jämnåriga uppskattar nämligen inte hans anspråk på gudomligt påbrå, så de kallar honom horunge, och de retar honom för att han likt en slav är tvungen att hämta dricksvattnet till hemmet. För det andra präglas hans ungdom av en kysk förälskelse i slavflickan Myrtale, ”allmännyttan” i tyrannens borg. Pythagoras kärlek till visheten väcks av läraren Pherekydes i vars skola han hinner gå ett halvt år. Sedan bestämmer Mnesarchos att han ska lära sig något nyttigt istället för att ”spela lyra och deklamera Homeros” (s. 67). Pythagoras skickas därmed i guldsmedslära till Miletos för att gå i faderns (Mnesarchos) fotspår.

Verkligheten som möter Pythagoras i Miletos är dock en annan. Han får nöja sig med att bli passopp i en grovsmedja och han tvingas raka sitt långa, ljusa hår för att inte bli våldtagen av mästersmeden. Inom honom finns en längtan till de läror som Pherekydes introducerade för honom, och en dag när han möter Thales,²⁷ vida berömd för sin vishet, tar han mod till sig och frågar vad man skall göra för att bli vis. Thales råder Pythagoras att söka visdomen hos ”de gamla folken, hos egyptierna och kaldéerna” och resa till milesiernas handelsstation Naukratis i egyptiernas land (s. 98).

Efter flera år i Miletos återvänder Pythagoras till ön Samos, som har fått en ny tyrann: Polykrates,²⁸ en av de som mobbade Pythagoras som ung. På uppdrag av

---

26 Astarte är en västsemitisk fruktbahets- och himmelsgudinna som grekerna identifierade med Afrodite. ”Astarte”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/astarte> (hämtad 13.1.2015).

27 Enligt den västerländska filosofitraditionen är Thales från Miletos (ca 625–ca 545 f.Kr.) den västerländska filosofins första företrädare. Han är känd för att ha menat att vatten är urgrunden till allt. ”Thales”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/thales> (hämtad 13.1.2015).

28 Polykrates var tyrann över Samos 538–521 f.Kr. ”Polykrates”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/polykrates> (hämtad 15.2.2015).

Polykrates reser Pythagoras som tolk för tyrannens delegation till faraon Amasis i Egypten. Resan är strapatsrik; skeppet de färdas med förliser i en våldsam storm och det är endast med hjälp av skyritiska sjörövare som Pythagoras lyckas ta sig till Naukratis i Egypten. Stadens vesir (ett slags minister eller rådgivare till faraon) ger honom tillstånd att resa vidare till Memfis för att där bli egyptisk präst. Så sker också, men vistelsen i Memfis avbryts när den persiske storkonungen Kambyses II:s härskaror tränger in i Egypten.²⁹ Memfis faller och Pythagoras skickas österut i en fångkolonn. På slavmarknaden i staden Nippur i Tvåflodslandet, Babylonien, säljs han tack vare sina omfattande kunskaper i många språk som slav till ett välrenommerat handelshus.

Pythagoras tjänar handelshuset i sju år. Under denna tid skaffar han sig ett hus och en slavkvinna som senare föder honom en dotter. Han stiftar bekantskap med judarna i staden och tar del av deras lärdomar genom profeten Hesekiel.³⁰ Genom nitiskt arbete sparar han tillräckligt för att köpa sig fri från slaveriet. Åter kallar kärleken till visheten på Pythagoras; efter att ha ombesörjt för sin "familjs" framtid lämnar han dem och Nippur för gott och beger sig till huvudstaden Babylon. Där går han i lära hos de zoroastiska magerna och prästerna och tar del av kaldéernas kunskaper om astronomi och matematik.

Denna bildningsresa når sin ände när Pythagoras återvänder till Samos, där han önskar "samla några få lärjungar omkring sig och undervisa dem i Österlandets och Västerlandets visdomar" (s. 184). Tyrannen Polykrates försöker åter värva Pythagoras i sin tjänst, men Pythagoras nekar. Tyrannen ger dock en trakisk slav, Zalmoxis, som vängåva till Pythagoras, som inte kan avböja utan att ytterligare förolämpa Polykrates.³¹ Uppsyningsmannen som överlåter slaven tycker att Pythagoras skall kalla slaven "odågan", eftersom han är en "näavis onytting. Storhet har han bara i

---

29 Kambyses II var storkonung över Persien 530–522 f.Kr. Erövringen av Egypten skedde 525 f.Kr. "Kambyses II", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kambyses-ii> (hämtad 13.1.2015).

30 Hesekiel är en av Gamla Testamentets profeter. Han var en av de israeliter som deporterades till Babylonien 597 f.Kr. "Hesekiel", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hesekiel> (hämtad 13.1.2015).

I sin recension av romanen i *Hufvudstadsbladet* påpekar Tuva Korsström att Pythagoras möte med Hesekiel är ett exempel på romanens anakronismer, eftersom "profeten Hesekiel måste ha levt minst hundra år för att kunna samtala med Pythagoras". Tuva Korsström, "Pietetsfullt och respektlöst om antiken", *Hufvudstadsbladet* 6.10.2005.

31 Uppfattningen att Pythagoras hade en trakisk slav vid namn Zalmoxis uppkom redan under antiken. "Zalmoxis", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/zalmoxis> (hämtad 15.2.2015).

truten. Ett matvrak och en gaphals. Läger sig i allt. Dialektiker av gudars nåde” (s. 188). Som tidigare slav är Pythagoras van vid att ta hand om sig själv, och han är övertygad om att slaven endast kommer att vara honom till last och bekymmer.

Med introduktionen av Zalmoxis avslutas huvudberättelsens första del, och det avslöjas att det i själva verket är slaven Zalmoxis som är berättaren. Den andra delen berättas i första person ur Zalmoxis perspektiv, och handlar minst lika mycket om Zalmoxis som om Pythagoras.

Pythagoras rekrytering av lärjungar går dåligt och de lever på Pythagoras brors nåd. När detta inte längre går för sig föreslår Zalmoxis att de företar sig en resa. Färden är ursprungligen avsedd att ta dem till Delfi, där Pythagoras ”farsa Apollon häckar” (s. 217), men en akajer som talar varmt för det nya Grekland i väst, Storgrekland, får dem att sätta kurs mot staden Kroton. Där går lärjungerekryteringen bättre och med Zalmoxis som manager, marknadsföringschef, ekonomiansvarig och fastighetsdirektör etablerar de sin pythagoreiska skola, Syssitian, med icke oansenlig makt i staden. Affärerna blomstrar och Zalmoxis hävdar: ”Det är faktiskt jag som är Pythagoras.” (s. 255)

Fyra olympiader (16 år) har gått när huvudberättelsens tredje del tar vid. Zalmoxis sitter inlåst och väntar på sin avrättning, anklagad för att ha dödat Hippiasos. Ur fångenskapen berättar Zalmoxis om de problem som småningom drabbade Vännerna: om hur Hippiasos nästlade in sig hos Pythagoras och blev hans favorit, och om hur Hippiasos under ett ödesdigert föredrag pekade på ett stort fel i Pythagoras tallära.³² Hippiasos spred upptäckten till Pythagoras fiender i Kroton, vilka utnyttjade den för att agitera folket mot Pythagoras och hans skola. Vännerna spjälktes i två läger: ett för och ett emot Pythagoras, som inte längre visade sig i Syssitian. En kväll när pöbeln väsnades utanför porten till skolan skickades pojken Lakritos för att leta reda på mästaren. I gryningen återvände han och ledde Zalmoxis, Hippiasos och brottaren Milon till udden där Pythagoras suttit hela natten. Men Pythagoras var inte där, han hade till fots gått ner i havet och försvunnit, gått ”hem till sin ö, till Delos, till sin faders [Apollons] ö” (s. 297). Zalmoxis blev vredgad, beskyllde Hippiasos för allt och slog ihjäl honom. Tillsammans med Milon lade han kroppen i en båt och såg strömmen dra ut den mot horisonten.

---

32 Enligt myten påvisade Hippiasos förekomsten av de irrationella talen, det vill säga att till exempel förhållandet mellan sidan och diagonalen i en kvadrat (vilket är lika med kvadratroten av 2) inte kan representeras som ett bråk. Pythagoras förkunnade däremot att alla tal *kan* representeras som förhållandet mellan heltal, det vill säga som bråk. Detta stämmer förstås inte.

Romanen avslutas med en 13 sidor lång notapparat där Lång kommenterar berättelsen, för filosofiska diskussioner, samt redogör för en del anakronismer och intertexter.

2.2 Reception

Så vitt jag kunnat reda ut recenserades *Mitt liv som Pythagoras* i åtminstone tolv tidningar och tidskrifter. Två recensioner publicerades i rikssvenska dagstidningar (*Svenska Dagbladet* och *Sundsvalls tidning*) och två i finska (*Helsingin Sanomat* och *Turun Sanomat*). De finskspråkiga recensionerna gäller den finska översättningen *Elämäni Pythagoraana* (Tammi 2005). Åtta recensioner publicerades i finlandssvenska tidningar och tidskrifter. Av de sammanlagt tolv recensionerna har jag valt ut sju som jag behandlar mer ingående nedan.³³ Valet grundar sig på att dessa sju är representativa för receptionen i stort och täcker de i min mening intressanta aspekter som kritikerna tagit fasta på.

Överlag fick romanen ett gott bemötande av kritikerna. I *Hufvudstadsbladet* skriver Tuva Korsström att det är en ”berörande, spännande roman, fylld av dramatik och vitsiga repliker, av kontraster mellan högt och lågt”,³⁴ medan Pertti Lassila i *Helsingin Sanomat* menar att romanen är en udda fågel i finländsk litteratur, för den är ”poikkeuksellisen oppinut ja rikas [exceptionellt lärd och rik]”.³⁵ De högsta lovorden får romanen i *Vasabladet*, där Stefan Whilde skriver att det finns en ”skälvande skönhet i språket” och att det är suveränt av Lång att ”skapa ett skönlitterärt rus med utgångspunkt från hypotenusan och det gyllene snittet”,³⁶ samt i *Nya Argus*, där Holger Thesleff inte tvekar att kalla den ”ett mästerverk”; om inte på basis av ”de rent litterära kvaliteterna”, så tack vare de ”kulturhistoriska anspelningarna”.³⁷

Bror Rönnholm är mer återhållsam i sin recension i *Åbo Underrättelser* och

---

33 De fem recensioner som jag inte behandlar har publicerats i *Ikaros* 2005:5, *Sundsvalls tidning* 26.10.2005, *Kyrkpressen* 10.11.2005, *Västra Nyland* 3.1.2006 och *Turun Sanomat* 4.4.2006. För närmare uppgifter, se källförteckningen.

34 Korsström 6.10.2005.

35 Lassila 2.12.2005.

36 Stefan Whilde, ”Rafflande roman som skälver av skönhet”, *Vasabladet* 6.10.2005.

37 Holger Thesleff, ”Att leva som Pythagoras”, *Nya Argus* 2005:9–10.

Det bör påpekas att Lång i romanens notapparat (s. 303) riktar ett tack till Thesleff, personlig professor i grekisk filologi vid Helsingfors universitet 1968–1987, för att ha läst och kommenterat manuskriptet till romanen.

kritiserar romanens essäistiska inslag för att ”någon gång kännas lite omständliga och tröglästa”, men avrundar ändå med att romanen bärs upp ”av ett smittande humör, en blandning lek och allvar, berättarglädje och respektlös litterär medvetenhet”.³⁸ Fredrik Hertzberg kallar romanen för ”ett kraftprov” i *Svenska Dagbladet*, men klandrar den något för en viss brist av harmoni ”mellan liv, tanke och gärning”.³⁹ Den minst positiva recensionen står Frank Borg för i *Ny Tid*. Borg ägnar betydligt mer utrymme åt att diskutera de historiska händelser och personer samt filosofiska frågor som romanen bygger på, än att tala om själva romanen. Han anser det dock intressant att någon valt Pythagoras som romantema, men kritiserar Lång för att betona penningväsendets framom musikens betydelse för utvecklingen av Pythagoras filosofi. Därtill avslutar Borg med att konstatera att man inte skall ”förvänta sig någon hiskeligt uppskruvad spänning”.⁴⁰ Både Borg och Korsström jämför Lång med den finska författaren Mika Waltari som blev känd för bland annat sina historiska romaner, av vilka *Sinuhe egyptiläinen* (1945; sv. *Sinuhe, egyptiern*) är den mest kända. Medan Borg nöjer sig med att konstatera att *Mitt liv som Pythagoras* för tankarna till Waltaris *Sinuhe*, är Korsström mer direkt i sitt beröm: ”Fredrik Lång står inte långt efter Mika Waltari när det gäller att återskapa historien som en organisk, levande värld.”⁴¹

Genremässigt är samtliga kritiker ense om att detta är en roman som inte låter sig kategoriseras lätt. De flesta använder beteckningar som historisk roman, äventyrsroman eller filosofisk roman för att beskriva den, och många betonar Långa humor och lekfullhet med genrer, eller som Korsström skriver, blandning av ”högt och lågt, fakta och fiktion”.⁴² Det här förhållandet mellan lek och allvar som karakteriserar romanen är ingenstans lika slående illustrerat som i den observation Korsström och Rönholm är de enda att göra, nämligen att Pythagoras och hans slav Zalmoxis är ”ett par med en viss släktskap med Don Quijote och Sancho Panza, d.v.s. den världsfrånvände idealisten kontra hans krasse och pragmatiska tjänare.”⁴³

Att det bara är Korsström och Rönholm som gör denna koppling har kanske med romanens rikedom och mångtydighet att göra, för ur ett tematiskt perspektiv har recensenterna tagit fasta på rätt olika ting. Korsström, Rönholm och Lassila lyfter

---

38 Bror Rönholm, ”Avväpnande om Pythagors”, *Åbo Underrättelser* 20.10.2005.

39 Hertzberg 20.6.2006.

40 Frank Borg, ”Pythagoras som myntslagare”, *Ny Tid* 2005:40.

41 Korsström 6.10.2005.

42 Korsström 6.10.2005.

43 Rönholm 20.10.2005.

fram slaveriet som ett viktigt tema; Rönnholm och Lassila, liksom Borg, dessutom det konkreta, grekiska vardagslivets betydelse för den abstrakta tankens utveckling. Borg påpekar i detta sammanhang att det i detta finns en direkt linje till den tyske marxistiske sociologen och filosofen Alfred Sohn-Rethel (1889–1990), som Borg konstaterar att har lagt fram en tes om att ”övergången från konkret matematik till abstrakt 'ren' matematik hängde samman med uppkomsten av penningssystemet.”⁴⁴ Borg anser att Långs motiv åtminstone delvis verkar ”vara att i romanform argumentera för diverse filosofiska teser där Lång direkt hänvisar till Alfred Sohn-Rethel”.⁴⁵ Detta motiv som Borg lägger fram anknyter direkt till min frågeställning om romanens funktion.

Både Borg och Thesleff talar om minne och identitet som ett centralt tema, som Thesleff dessutom kungör att är dagsaktuellt: ”Minne, återerinring och självidentifikation råkar vara frågor som filosofihistoriker just nu intresserar sig för.”⁴⁶ Whilde och Hertzberg är de recensenter som har en helt egen syn på romanen. Medan Whilde anser att det är ”en bok om kulturer, filosofiska och religiösa inriktningar och sekterism”,⁴⁷ tänker sig Hertzberg att boken kan läsas ”som ett inlägg i debatten om humaniora i dag, eller varför inte som en filosofisk roman om polariteten mellan nytta och sanning”.⁴⁸ Whildes slutsats är både banal och något förbi målet, samtidigt som Hertzberg kanske läser in litet för mycket i romanen när han ser den som ett debattinlägg. Nyttan och sanning, det är däremot två poler som definitivt finns närvarande i romanen – det är Zalmoxis/Sancho Panza och Pythagoras/Don Quijote i ett begreppsligt nötskal.

---

44 Borg 2005.

45 Borg 2005. Fredrik Lång noterar Alfred Sohn-Rethels hypotes i romanens notapparat (s. 303).

46 Thesleff 2005.

47 Whilde 6.10.2005.

48 Hertzberg 20.6.2006.

3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

3.1 Metodologiska vägval

Den litteraturvetenskapliga analysen opererar inom en triangel som spänns upp av forskningsobjektet (det litterära verket), forskningsmetoden och den tillämpade teorin, samt forskningsfrågorna. Valet av teori och metod är naturligtvis avhängigt av forskningsobjektet och -frågorna, samtidigt som valet kan ha ömsesidiga följder för dessa. Alla tre element (objektet, teorin/metoden och frågorna) står i relation till varandra, och det är i samspelet mellan dem som analysen uppstår.

Mina frågeställningar i avsnitt 1.2 dikterar således de teorier och metoder jag gör bruk av, samtidigt som jag har låtit mig inspireras av dessa i utformningen av frågeställningarna. Eftersom jag till största delen undersöker genretillhörighet, och i anslutning till det i viss mån också berättargrepp, stöder jag mig i huvudsak på genreteori, och delvis på narratologisk teori. De forskningssätt, eller metoder, som dessa teorier erbjuder är i sin tur strukturalistiska och kontextbaserade. Och i och med att jag dessutom tolkar romanen, är hermeneutiken också en av de metoder som styr analysen.

Att undersöka genre och berättargrepp innebär ett fokus på strukturer i texten. Den narrativa analysen utgår nämligen från ett granskande av hur berättelsen är uppbyggd, men också vilka retoriska drag som präglar berättandet och formar det. Och om man förstår genre som ett speciellt drag i texten eller ett visst förhållande mellan form och innehåll, vilket jag i denna avhandling gör, innebär genreanalys bland annat att man betraktar mönster i texten och att strukturer av ett eller annat slag är under uppsikt. Genom den strukturalistiska analysen tar jag mig an frågeställningen rörande romanens förhållande till sin egen genre.

Med en kontextbaserad metod avser jag att jag läser romanen i förhållande till relevanta, yttre sammanhang. De kontexter som jag använder mig av är i första hand idéhistoriska, intertextuella och historiska. Genom att placera texten i för den väsentliga sammanhang får min analys en förklarande natur med avsikt att tolka romanen och besvara de frågeställningar som den strukturalistiska analysen inte rår på: romanens uppfattning av historien, idéinnehållet, samt dess budskap och funktion.

Därmed är min infallsvinkel även hermeneutisk, med vilket jag i likhet med litteraturforskaren Anders Palm avser en texttolkande aktivitet med syfte att reda ut en texts möjliga betydelser och ”förmedla mening till någon annan för större

förståelse”. Palm framhåller att textens betydelse uppstår i samverkan med dess möjliga kontexter: tolkning är väsentligen kontextualisering.⁴⁹ Hermeneutiken är alltså den övergripande metod jag utnyttjar när jag försöker klarlägga vad romanen betyder i förhållande till de nyss nämnda frågeställningarna.

I de följande två avsnitten presenterar jag grundläggande genre- och narratologisk teori som stöd för analysen i kapitel 4.

3.2 Den historiska romanen

Den brittiske filosofen Stephen Toulmin har summerat dilemmat med definitioner i en anslående liknelse: ”Definitions are like belts. The shorter they are, the more elastic they need to be. A short belt reveals nothing about its wearer: by stretching, it can be made to fit almost anybody.”⁵⁰ Definitionen av den historiska romanen utgör inget undantag till denna observation. Elisabeth Wesseling noterar att valet av vid eller snäv definition får stora konsekvenser för inramningen av tidpunkten för genrens uppkomst. Enligt den vidaste definitionen hör alla fiktiva berättelser med en anknytning till historia till genren.⁵¹

Å ena sidan skulle det här innebära att redan Miguel de Cervantes pikareskroman *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* (1605; sv. *Den snillrike riddaren Don Quijote av La Mancha*) skulle kunna räknas som en historisk roman. För såsom Jerome de Groot påpekar, är prosaverket inte bara en prototyp för romangenren med stor betydelse för den moderna romanens uppkomst, det är också historiskt i den meningen att handlingen utspelar sig en bit i det förflutna. Därtill tematiserar *Don Quijote* hur historia och samtid är förbundna med varandra: det är de medeltida riddarromanerna som Don Quijote läser vilka får honom att tro att han är en

---

49 Anders Palm, ”Att tolka texten”, *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 190, 195 ff.

Per-Johan Ödman, professor i pedagogik, noterar att hermeneutiken inte bara innebär en ständig kontextualisering, utan också en de-kontextualisering i och med att den hermeneutiska förståelseprocessen är ett pendlande mellan del och helhet, totalisering och de-totalisering. Det är denna dialektiska rörelse som kallas den hermeneutiska cirkeln. Per-Johan Ödman, *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*, andra upplagan, Norstedts Akademiska Förlag 2007 s. 98 ff.

50 Stephen Toulmin, *Foresight and Understanding. An Enquiry into the Aims of Science*, London: Hutchinson 1961, s. 18.

51 Elisabeth Wesseling, *Writing History as a Prophet. Postmodernist Innovations of the Historical Novel*, Utrecht publications in general and comparative literature 26, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 1991, s. 27 f.

vandrande riddare, kallad att rädda adelsdamer i nöd och bekämpa ondskefulla jättar (i verkligheten alltså väderkvarnar).⁵²

Å andra sidan finns det forskare som framhåller att genren får sin början med den franska författaren Marie-Madeleine de Lafayettes hovroman *La Princesse de Clèves* (1678; sv. *Prinsessan de Clèves*), som utspelar sig vid det franska hovet under Henrik II:s sista regeringsår (slutet av 1550-talet).⁵³

Eftersom historiskt material i någon utsträckning varit en del av fiktiva berättelser så länge epiken funnits,⁵⁴ leder den vida definitionen egentligen till att frågan om *romanens* uppkomst blir den utslagsgivande även för den historiska romanens genes. Jerome de Groot menar till exempel, med vissa outtalade reservationer, att *La Princesse de Clèves* är den första historiska fiktionsberättelsen som *skulle kunna* anses vara en psykologisk roman i modern mening.⁵⁵ Det råder med andra ord en viss osäkerhet om *La Princesse de Clèves* faktiskt är en roman såsom vi kommit att förstå genren sedan dess etablering på 1700- och 1800-talen. Därmed är det kanske inte helt berättigat att kalla den en historisk roman heller.

En snäv definition av genren specificerar ett antal tilläggs-kriterier, vissa narratologiska och tematiska egenskaper, som en roman måste uppfylla för att anses vara en historisk roman. Till exempel kan särdragen i Walter Scotts historiska romaner, som är romaner också i modern mening, bilda en snäv definition av genren.⁵⁶ Med en sådan definition måste genrens upprinnelse dateras till början av 1800-talet, eller mer specifikt 1814 när Scotts första roman, *Waverly*, med undertiteln *or 'Tis Sixty Years Since*, publicerades.

Att ha ett enda verk som utgångspunkt för en hel genre är däremot extremt och oortodox. En vedertagen uppfattning bland forskare är därför att den historiska romanen uppkom mot slutet av 1700-talet när romanförfattare började placera sina, i huvudsak fiktiva, protagonister i allt mer detaljerade historiska landskap.⁵⁷ Den gotiska romanen med sina skräckhistorier i medeltida miljöer var populär under 1700-

---

52 Jerome de Groot, *The historical novel*, London and New York: Routledge 2010, s. 12 f.

53 Richard Maxwell, "The historical novel", *The Cambridge Companion to Fiction in the Romantic Period*, Richard Maxwell and Katie Trumpener (eds.), Cambridge and New York: Cambridge University Press 2008, s. 65.

54 Jfr Homeros *Iliaden*, eller islänningasagorna som enligt bokprosateorin författades under kristen tid (1200- och 1300-talen) men blickar tillbaka på den hedniska tiden när Island bosattes (900-talet). "islänningasagor", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islänningasagor> (hämtad 18.1.2015).

55 de Groot 2010, s. 12.

56 Wesseling 1991, s. 27 f.

57 Wesseling 1991, s. 27; de Groot 2010, s. 14.

talets senare hälft och kan ses som en föregångare, med Thomas Lelands *Longsword, Earl of Salisbury. An Historical Romance* (1762) och Horace Walpoles *The Castle of Otranto* (1764) som representativa exempel.⁵⁸

Walter Scott utvecklade romanens fascination för historia; han förenade och raffinerade den tidigare historiska fiktionens drag till en såpass distinkt form, att den fick ett genombrott som en ”ny” genre, den *historiska romanen*. Till saken hör förstås att hans historiska romaner blev ofantligt populära både i Storbritannien och internationellt. Hans rationella och realistiska form för genren fick därmed stort inflytande på andra författare och hela romangenren under 1800-talet.⁵⁹

En exakt och vattentät definition av den historiska romanen är med andra ord, liksom för alla genrer, omöjlig att ge.

Torsten Pettersson konstaterar dock, att det verkar som om genren har två huvudkriterier. Det första kriteriet handlar om att skilja den historiska romanen från samtidsromanen: det måste finnas ett visst tidsavstånd mellan tiden för romanens tillkomst och tiden som den skildrar. Det här betyder inte nödvändigtvis att författaren inte själv får ha upplevt den tid som romanen handlar om. Snarare bör den skildrade tiden föregå den tid som de flesta samtida människor själv upplevt.⁶⁰ Således är den skildrade tiden tillgänglig för de flesta endast genom dokument av olika slag – inte genom personlig erfarenhet. Enligt det andra kriteriet måste romanens gestalter eller händelser åtminstone till en del ha en koppling till den skildrade tidens verkliga, historiska händelser.⁶¹

I de följande avsnitten presenterar jag Georg Lukács, Elisabeth Wesselings och Linda Hutcheons tongivande teorier om den historiska romanen, samt genrens utvecklingsfaser från Walter Scotts banbrytande form, den så kallade klassiska historiska romanen, till den postmoderna historiska romanen. Det bör anmärkas att framställningen är eurocentrisk. Kapitlet avslutas med en redovisning av Ansgar Nünnings nyare genre teori för den historiska romanen och en kort översikt av den historiska romanens gestaltningar i Finland.

---

58 de Groot 2010, s. 14 ff.

59 Wesseling 1991, s. 27; de Groot 2010, s. 17 f.

60 Ungefär 60 år anses vara en norm, det vill säga samma tidsavstånd som i Walter Scotts första roman *Waverly. or 'Tis Sixty Years Since*.

61 Pettersson 1999, s. 73.

3.2.1 Walter Scott och den klassiska historiska romanen

Den marxistiske litteraturteoretikern och filosofen Georg Lukács hör till dem som inte enbart anser att den historiska romanen föddes genom Walter Scott och upplevde sin guldålder under hans tid, utan också att genrens nedfall började genast därefter. I verket *Der historische Roman* (1937; eng. *The Historical Novel*) framhåller Lukács att den historiska romanen är sprungen ur 1700-talets och det tidiga 1800-talets sociala och historiska förhållanden, och att Walter Scotts historiska roman är en direkt fortsättning på 1700-talets realistiska samhällsroman (eng. *social novel*).⁶²

Lukács anser att genrens bakgrund utgörs av kapitalismens uppkomst, den franska revolutionen och Napoleons krig, vilka för första gången gjorde historien till en massupplevelse. De stora sociala och ekonomiska omvälvningarna i Europa inom en kort tidsrymd skapade en känsla av rörelse och framsteg, en känsla av att historien är en oupphörlig process som påverkar varje individ. Denna uppfattning var nödvändig för att Upplysningens föreställning om den oföränderliga människan skulle kastas omkull och en ny förståelse av historia skulle träda fram.⁶³ Lukács finner stöd för denna tanke hos Hegel (1770–1831) som fångade tidens nya historieuppfattning i filosofiska termer: "Hegelian philosophy draws all the inferences from the new progressive historicism. It sees man as a product of himself and of his own activity in history."⁶⁴

Det som Walter Scott som den första enligt Lukács lyckas med, är att ge ett konstnärligt uttryck åt denna nyfunna föreställning om historien som framsteg. Tidigare romaner med historiska teman avfärdar Lukács som blott kostymspel. Omgivningen och dekoren må vara historisk, men gestalterna är moderna. Det historiska är bara sceneri. Det nya med Scott är att han genom romangestalter, som representerar samhälleliga trender och historiska krafter, strävar efter att illustrera historiska konflikter och historisk utveckling. "Scott's greatness lies in his capacity to give living human embodiment to historical-social types."⁶⁵ Scotts gestalter är inte 1800-talsmänniskor som placerats i historiska miljöer, utan till sinne och tankevärld

---

62 Wesseling anmärker att för Lukács betyder realism ett särskilt förhållande mellan roman och verklighet, inte en samling specifika litterära drag (jfr 1800-talets realistiska roman och dess konventioner). Wesseling 1991, s. 65, slutnot 33.

63 Georg Lukács, *The Historical Novel* [*Der historische Roman*], Translated from the German by Hannah and Stanley Mitchell, Peregrine Books Y81, Harmondsworth: Penguin Books 1969 [1937], s. 15–29.

64 Lukács 1969 [1937], s. 26 f.

65 Lukács 1969 [1937], s. 34.

människor av sin egen, historiska tid. Ett utmärkande drag för Scotts historiska romaner är att protagonisterna är typiska representanter för sin tid; de förkroppsligar centrala samhälleliga motstridigheter som var aktuella just då. De är aldrig romantiserade eller moderniserade. De är genomsnittsmänniskor ("middle-of-the-road-hero"), engelska gentlemän utrustade med

a certain, though never outstanding, degree of practical intelligence, a certain moral fortitude and decency which even rises to a capacity for self-sacrifice, but which never grows into a sweeping human passion, is never the enraptured devotion to a great cause.⁶⁶

Dessa egenskaper gör det möjligt för huvudpersonerna att röra sig bland båda parter i de historiska konflikter som romanernas handlingar omfattar.⁶⁷ På så sätt kan Scott presentera båda sidors perspektiv på krisen i fråga. Lukács framhåller att för Scott består historien av en serie konflikter, en kedja av samhälleliga kriser.

Det är också utmärkande för Scotts historiska romaner att tidsandan väcks till liv genom en mångfacetterad bild av det vardagliga livet hos folket, inte genom de bragder som historiens stormän får äran för. Det viktiga ligger inte i redovisningarna av de historiska händelserna i sig, utan i skildringarna av hur händelserna påverkar mänskliga relationer. Det här gör det möjligt för läsaren att leva sig in i och återuppleva den förgångna tiden och de mänskliga och samhälleliga motiven som ligger bakom konflikterna. Innan de ideologiska, politiska och moraliska aspekterna som är förknippade med konflikterna ställs i ljuset, visar Scott hur händelserna förändrar tillvarons materialistiska villkor och hur folk utan att förstå orsakerna till händelserna reagerar våldsamt på dem.

Lukács lyfter fram tre element som är centrala för Scotts försök att skildra det förflutna autentiskt, samtidigt som framtida läsare ska kunna leva sig in i det. För det första är handlingen dramatisk. För det andra är händelserna koncentrerade kring vändpunkter i historien. Och för det tredje träder konfliktparternas motsatta ståndpunkter fram genom dialogen, som därmed ges stor betydelse.⁶⁸

Trots att Walter Scott hade stort inflytande på den europeiska litteraturen hade han inte många värdiga efterföljare skriver Lukács. Av de författare som Lukács

---

66 Lukács 1969 [1937], s. 32.

67 Till exempel står konflikten i *Waverly* mellan engelsmän och de skotska jakobiterna som 1745 gjorde uppror och försökte sätta Karl Edvard Stuart, kallad "Bonnie Prince Charlie", av det störtade huset Stuart på Englands tron.

68 Lukács 1969 [1937], s. 29–69.

nämner intar Honoré de Balzac en särställning (de andra nämnda är James Fenimore Cooper, Alessandro Manzoni, Aleksandr Pusjkin och Nikolaj Gogol). Denna franska samhällsskildrare tog starka intryck av Scott och stod i skarp kontrast till de franska romantikerna, såsom Victor Hugo. Romantikerna motstod nämligen Scotts nymodigheter och höll fast vid sina historiska kostymspel där historia först och främst var något som skulle lära människan en moralisk läxa. Den klassiska historiska romanens period, som börjar med Scott, ser Lukács som avslutad i och med Balzac.⁶⁹

Elisabeth Wesseling understryker Scotts betydelse för utvecklingen av den realistiska romanen och konstaterar att hans historiska romaner också påverkade den samtida historieskrivningen i England, Tyskland och Frankrike. Wesseling noterar att flera konventioner som i första hand förknippas med den realistiska romanen i själva verket kan spåras tillbaka till Scott. Sådana konvention är bland annat att placera romanfigurerna i en detaljerat beskriven miljö, att sträva efter att ge en helhetsbild av samhället under en viss historisk fas, och att låta berättelsen framföras av en allvetande, heterodiegetisk berättare (det vill säga en berättare som själv inte är delaktig i berättelsen; se avsnitt 3.3).⁷⁰

3.2.2 Dekadens, modernism och populärlitteratur

Georg Lukács anser att februarirevolutionen i Frankrike 1848 markerar övergången från den klassiska historiska romanen till den dekadenta.⁷¹ Tanken om historien som framsteg genom en dialektisk process förlorar fotfäste under 1800-talets senare hälft: "So far as an ideology of progress continues to prevail [...] every element of contradiction is extinguished from it, history is conceived as a smooth straightforward evolution."⁷² För den historiska romanen innebar detta att fastän den yttre verkligheten beskrevs detaljerat och tidsenligt, så moderniserades romangestalterna. Författarna ville fly sin egen borgerliga tid och dess samhällsliga problem. De historiska romanerna blev en form av eskapism: handlingen sattes såväl tidsmässigt

---

69 Lukács 1969 [1937], s. 69–100.

70 Wesseling 1991, s. 53 f.

71 Februarirevolutionen inleddes den 22 februari 1848 i Paris och ledde till att kung Ludvig Filip I avgick och den andra republiken infördes. Uppror uppstod över hela Europa, delvis av samma orsaker som i Frankrike: missväxt, ekonomiska problem och en medelklass som krävde politisk makt. Revolutionerna misslyckades dock överallt och någon politisk förändring åstadkom man inte. I Frankrike utropades Louis Napoléon Bonaparte 1852 till kejsare Napoleon III efter att han gjort statskupp året innan. "februarirevolutionen", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/februarirevolutionen> (hämtad 19.1.2015).

72 Lukács 1969 [1937], s. 206.

som geografiskt fjärran, och det förflutna skildrades som något exotiskt. Samtidigt gjordes historien till scen för rent privata, intima händelser och den samhällshistoriska dimensionen tonades ner.⁷³

Lukács observationer om den dekadenta historiska romanen skall förmodligen inte tas som alltför generella. Närmast rör det sig om en centraleuropeisk strömning, emedan den franska författaren Gustave Flauberts historiska roman *Salammbô* (1862) fungerar som Lukács huvudsaklig utgångspunkt för teoribygget. Jerome de Groot noterar att nationalistiska motiv globalt sett var ett av de dominerande elementen i historiska romaner ända från Walter Scott till det sena 1800-talet.⁷⁴

Under 1900-talet blev historia allt mer en subgenre till andra romangenrer, och det har till och med framförts att det historiska skulle ha gått skilda vägar med höglitteraturen fram till efterkrigstiden och postmodernismen.⁷⁵ En stor del av 1800-talets seriösa historiska romaner benämndes ”romance”, men i och med att historisk ”romance” i allt större grad kom att associeras med historiska kärleksromaner marginaliserades denna subgenre och blev från och med 1930 framför allt populärlitteratur riktad till och läst av kvinnor.⁷⁶ Ungefär samtidigt uppstod populärlitterära subgenrer av den historiska romanen avsedda specifikt för män. Äventyrs- och krigsromaner med historiska teman riktade till den manliga läsaren dök upp under början av 1900-talet och är fortsättningsvis, liksom den historiska kärleksromanen, en populär genre.⁷⁷ Denna utveckling demonstrerar hur den historiska romanen tappade i anseende under 1900-talet.

I litteraturen som skrevs under 1900-talets första hälft har Elisabeth Wesseling identifierat en form som hon kallar den modernistiska historiska romanen. Wesseling konstaterar att genrens klassiska form höll på att dö ut redan under slutet av 1800-talet, och att Walter Scott slutgiltigt förlorade sin status som förebild för genrens höglitterära yttringar på 1900-talet. Under århundradets första hälft började man ifrågasätta möjligheten till objektiv historieskrivning, det vill säga att opartiskt kunna rekonstruera det förflutna. Tanken om den yttre verkligheten som en fast och begriplig helhet blev allt mer problematisk och det blev allt svårare för författare att uppfylla både estetiska och historiografiska kriterier i skildringarna av livet i det

---

73 Lukács 1969 [1937], s. 218–245.

74 de Groot 2010, s. 49.

75 de Groot 2010, s. 45.

76 de Groot 2010, s. 52 ff.

77 de Groot 2010, s. 78 f.

förflutna.⁷⁸

Wesseling menar att det egentligen dröjde till tiden efter andra världskriget och postmodernismen innan författare utvecklade ett verkligt alternativ till den klassiska historiska romanen, ett alternativ som inte längre tog för givet att historien är entydigt förståelig. Men en förändring av genren skedde likväl redan under mellanperioden, och modernistiska experiment utfördes av en relativt liten skara tongivande författare såsom Virginia Woolf, William Faulkner, Henry James, Thomas Mann och Bertolt Brecht. Dessa gav den historiska romanen en riktning som pekade mot genrens postmoderna yttringar.

Kännetecknande för den modernistiska historiska romanen är att historien utgör ett viktigt element i formandet av protagonistens personlighet och att det huvudsakliga intresset ligger i det psykologiska inre framom det fysiska yttre. Mytiska motiv och arketyper förekommer ofta, samtidigt som det inte är ovanligt att författarna förhåller sig självvironiskt till att de bygger upp en världsordning ur fiktivt material. Berättelsen framförs vanligen ur flera olika perspektiv utan att perspektiven underordnas en allvetande berättares omdöme och bättre vetande. Det här synliggör historiens mångtydighet och det subjektiva i varje tolkningsförsök. Tidsmässigt utgör nuet berättelsens huvudsakliga nivå.

Wesseling räknar även självreflexivitet som ett karakteristiskt drag för den modernistiska historiska romanen. I det här sammanhanget betyder självreflexivitet alla de sätt genom vilka det görs uppenbart att historieskrivningen (eller mer allmänt: alla berättelser om det förflutna) inte är en fullständig och direkt återgivning av det som faktiskt hände i det förflutna. Självreflexiviteten tar ofta formen av romangestalter som i egenskap av något slags historiker kommenterar den historiska undersökning de företar sig. Trots att självreflexivitet verkar vara en allmän egenskap hos den historiska romanen och står att finna redan i en del av Scotts romaner, vidhåller Wesseling att självreflexivitet inte blir ett karakteristiskt drag för genren förrän i och med den modernistiska perioden. Epistemologiska frågor innehar aldrig en central roll i 1800-talets historiska romaner, även om de kan förekomma, men då vanligen i författarens förord. Den modernistiska historiska romanen väver däremot in metakommentarerna i själva berättelsen.⁷⁹

---

78 Wesseling 1991, s. 67–72.

79 Wesseling 1991, s. 72–90.

3.2.3 Den postmoderna historiska romanen

Postmodernismen som estetisk stilströmning uppstod efter andra världskriget, med 1960-talets politiska, samhälleliga och intellektuella klimat i USA och tidens ifrågasättande av auktoriteter som viktig ideologisk grogrund.⁸⁰ Som begrepp är postmodernismen vitt utbredd och används såväl inom konst,⁸¹ filosofi som samhällsvetenskap. Postmodernismen är svår att definiera, men kan i allmänhet beskrivas som "a set of ideas and practices that reject hierarchy, stability and categorisation [...]".⁸² Den kanadensiska litteraturteoretikern Linda Hutcheon menar att postmodernismens underliggande strävan är att påpeka att många sakförhållanden och föreställningar om hur världen är ordnad, och som vi omedvetet kan uppleva som helt naturliga, såsom kapitalismen eller det patriarkaliska systemet, i själva verket är kulturellt betingade. De är "made by us, not given to us".⁸³ För Hutcheon är postmodernismen motsägelsefull, historisk och politisk. Parodin anser hon vara den perfekta formen för postmodernismen; dels eftersom parodin både inbegriper och utmanar det som parodieras, och dels för att parodin skapar en dialog mellan nuet och det förgångna genom att problematisera originalitet och ursprung.⁸⁴

I verket *A Poetics of Postmodernism* (1988) presenterar Hutcheon sin teori om den postmoderna historiska romanen, eller som hon kallar den: historiografisk metafiction (*historiografic metafiction*).⁸⁵ Kännetecknande för denna litteratur är ett intensivt självreflexivt grepp som förenas med material om historiska händelser och personer.⁸⁶ Formen är medveten om både historien och fiktionen (inklusive sig själv) som

---

80 Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism. History, theory, fiction*, New York and London: Routledge 1988, s. 8, 201 ff.

81 Innefattar alla former av konst: arkitektur, bildkonst, dans, film, litteratur, musik, teater, med mera.

82 de Groot 2010, s. 109.

83 Linda Hutcheon, *The Politics of Postmodernism*, New Accents, New York and London: Routledge 1989, s. 2.

84 Hutcheon 1988, s. 4, 11.

85 Det historiska är en så väsentlig del av postmodernismen för Hutcheon att hon i själva verket drar likhetstecken mellan den postmoderna romanen och historiografisk metafiction (1988, s. 52). Därför är hennes teori om den postmoderna historiska romanen (en term som hon själv inte använder) för henne en teori om den postmoderna romanen överlag.

Marita Hietasaari anmärker att Hutcheons teori om den postmoderna historiska romanen föregås av Hans Vilmar Geppert som i sitt verk *Der "andere" historische Roman* (1976) bildar en teori som liknar Hutcheons. Ändå hänvisar Hutcheon inte alls till Geppert, som delar historiska romaner i konventionella och "andra" historiska romaner. Medan de konventionella strävar efter att göra skillnaden mellan fakta och fiktion betydelselös, framhäver de "andra" denna skillnad och gör den till ett tema. Marita Hietasaari, *Totta, tarua vai narrinperiä? Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus*, diss., Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 100, Oulu: Oulun yliopisto 2011, s. 68, fotnot 56.

konstruerade av människan. Den omvärderar historien med detta som premiss och ifrågasätter ingrodda föreställningar om att koherens och kontinuitet skulle prägla historia och narration. Den strävar efter att visa att "our culture is not really the homogeneous monolith (that is middle-class, male, heterosexual, white, western) we might have assumed".⁸⁷ Därför är den historiografiska metafiktionens perspektiv ett decentrerat perspektiv som betraktar det marginella och excentriska.⁸⁸

Detta reflekteras i protagonisterna som istället för genomsnittsmänniskor à la Scott vanligen är hämtade ur historiens marginaler. Där verkliga historiska figurer framträder sällan i klassiska historiska romaner och deras syfte främst är att höja känslan av äkthet, kan de till och med vara protagonister (med excentriska drag) i historiografisk metafiktion. Formen påpekar att det är endast genom olika slags texter eller dokument som vi idag kan nå det förflutna. Dessutom framhäver den att dessa kan vara bristfälliga eller rent av felaktiga. Anmärkningsvärt är att formen inte eftersträvar historisk trovärdighet utan istället leker med historieskrivningens "sanningar". Hutcheon lyfter även fram intertextualitet som ett viktigt drag.⁸⁹

Elisabeth Wesseling kritiserar Hutcheon för hennes kategoriska bruk av dekonstruktionen som metod för att analysera och förstå postmodernismen (det vill säga att se den i termer av hierarkiskt ordnade binära oppositioner som sedan dekonstrueras). Wesseling håller heller inte med Hutcheon om att postmodernismen och det utopiska skulle vara oförenliga; Hutcheon anser inte att postmodernismen kan åstadkomma någon förändring trots dess politiska och kritiska natur, medan Wesseling framhåller att den kan det. Hon ser så kallade kontrafaktiska berättelser eller alternativhistorier som exempel på detta och konstaterar att vissa postmodernistiska författare "turn to the past in order to look for unrealized possibilities that inhered in historical situations, and subsequently imagine what history would have looked like if unrealized sequences of events and courses of action

---

86 Metafiktion har länge använts som ett paraplybegrepp för all slags självreflexiva kommentarer i en text. Hietasaari konstaterar att Patricia Waugh's definition av metafiktion antagligen är den mest kända (Hietasaari 2011, s. 50, 53): "Metafiction is a term given to fictional writing which self-consciously and systematically draws attention to its status as an artifact in order to pose questions about the relationship between fiction and reality." Patricia Waugh, *Metafiction. The Theory and Practice of Self-conscious Fiction*, London and New York: Methuen 1984, s. 2.

87 Hutcheon 1988, s. 12.

88 Hutcheon 1988, s. 3–21. Bland Hutcheons exempel på historiografisk metafiktion finns följande verk: Gabriel Garcia Márquez, *Cien años de soledad* (1967; *Hundra år av ensamhet*); John Fowles, *The French Lieutenant's Woman* (1969); E. L. Doctorow, *Ragtime* (1975); och Salman Rushdie *Midnight's Children* (1981).

89 Hutcheon 1988, s. 105–123.

had come about”.⁹⁰

Wesseling baserar sin syn på den postmoderna historiska romanen på en förenkling av Alastair Fowlers teori om en genres tre utvecklingsfaser.⁹¹ I den första fasen får genren gradvis sina karakteristiska drag och ett slags prototyp växer fram. I den andra fasen imiterar författare medvetet prototypen och varierar den smått. Formen etableras. I den tredje fasen använder författare genrens konventioner på radikalt nya sätt, vilket bland annat kan manifesteras sig som parodiering. Wesseling anser att den postmoderna historiska romanen representerar sin genres tredje fas – den parodierar de konventioner som Scott introducerade och senare författare imiterat.⁹²

Således är det inte den postmoderna historiska romanens uppgift att likt den klassiska formen sprida historisk kunskap, utan att ur en epistemologisk eller politisk synvinkel undersöka, för det första, själva möjligheten till historisk kunskap, och för det andra, hur sådan kunskap använts eller kan användas:

In the first case, novelists reflect upon the intelligibility of history, the polyinterpretability of the historical records, and other such issues that relate to the retrieval of the past. In the second case, they expose the partisan nature of historical knowledge by foregrounding the intimate connection between versions of history and the legitimation of power.

Wesseling framhåller att den första problematiken är förknippad med självreflexiva berättarstrategier, medan den andra har gett upphov till alternativhistorier.⁹³

3.2.4 Genreteori redux

Litteraturforskaren Ansgar Nünning kritiserar den historiska romanens genreforskning för att den under de senaste decennierna tagit till osystematiska *ad hoc*-klassificeringar, vilket resulterat i en uppsjö av bristfälligt definierade beteckningar (*antiquarian historical novel*, *antihistorical novel*, *mock historical novel*, med mera).⁹⁴ Nünning kritiserar också bland annat Hutcheons och Wesselings sätt att

---

90 Wesseling 1991, s. 9–14.

91 Alastair Fowler, "The Life and Death of Literary Forms", *New Directions in Literary History*, Ralph Cohen (ed.), London: Routledge and Kegan Paul 1974, s. 77–94.

92 Wesseling 1991, s. 22 ff.

93 Wesseling 1991, s. 73 f.

94 Ansgar Nünning, "Genre Theory Matters. Criteria for Defining and Classifying Genres and a Typology of Historical Novels and other Narrative Genres", *Genre and Interpretation*, Pirjo Lyytikäinen, Tintti Klapuri and Minna Maijala (eds.), Helsinki: Department of Finnish, Finno-

definiera nya innovativa former av den historiska romanen som variationer på den klassiska historiska romanen. Genom att ställa den klassiska modellen mot en "annan" modell får genren en dikotomisk karaktär, när den i praktiken kan liknas vid en skala med gradvisa skillnader mellan verk. Till exempel fångar Hutcheon en väldigt heterogen uppsättning romaner under termen historiografisk metafiction.⁹⁵

Därför har Nünning utvecklat en typologi för att systematiskt beskriva och skilja mellan olika typer av historiska romaner. Typologin baserar sig på fem parametrar. Den första parametern beskriver vilket slags hänvisningar (till exempel intertexter, verklighetsreferenser, självreflexivitet) som ingår i ett verk och hur det använder fakta. Den andra beskriver förhållandet mellan tidsplan och berättarnivåer. Den tredje handlar om förhållandet mellan berättarnivåer och diskurser om det förflutna. I den fjärde är det frågan om förhållandet mellan den officiella historieskrivningens bild av historien och verkets fiktiva modell av historien. Och den femte parametern är förknippad med vilket slags funktion verket fyller.⁹⁶

Utgående från dessa parametrar identifierar Nünning fem typer av historiska romaner: "dokumentariska historiska romaner", "realistiska historiska romaner", "revisionistiska historiska romaner", "metahistoriska romaner" och "historiografisk metafiction". De två förstnämnda associerar Nünning av allt att döma med traditionella historiska romaner, medan de tre sistnämnda representerar olika typer av postmoderna historiska romaner.⁹⁷ I dokumentariska historiska romaner ställs verkliga händelser i handlingens förgrund. I realistiska historiska romaner ställs en fiktiv handling mot en bakgrund som bildas av ett igenkännbart historiskt sammanhang.⁹⁸

Den revisionistiska historiska romanen omskriver historien, men saknar all slags metakommentarer som skulle bryta den estetiska illusionen eller dra läsarens uppmärksamhet till det faktum att texten är fiktiv. Tematiskt behandlar dessa romaner vanligen sådana aspekter av historien som den traditionella historieskrivningen försummat: kvinnornas historia, minoriteters historia eller till exempel vardagslivets historia.⁹⁹

Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki, The Finnish Graduate School of Literary Studies 2010, s. 31.

95 Nünning 2010, s. 35 f.

96 Nünning 2010, s. 38–48.

97 Nünning 2010, s. 48 f.

98 Ansgar Nünning, "Where Historiographic Metafiction and Narratology Meet: Towards an Applied Cultural Narratology", *Style* 38, 2004:3, s. 362.

99 Nünning 2010, s. 49 ff. Nünning baserar den revisionistiska typen på Brian McHales teori i verket *Postmodernist Fiction* (1987).

Den metahistoriska romanen är mycket lik Wesselings självreflexiva historiska roman och fokuserar ”on the continuity of the past in the present, on the interplay between different time-levels, on forms of historical consciousness, and on the recuperation of history”.¹⁰⁰ Handlingen utspelar sig vanligen i nuet och kretsar kring protagonistens medvetenhet om det förflutna. Metafiktiva inslag saknas.

Nünningss historiografiska metafiction baserar sig naturligtvis på Hutcheons begrepp. Nünning skiljer däremot mellan explicit och implicit historiografisk metafiction. Båda strävar efter att visa vilka epistemologiska och metodologiska problem som är anknutna till försök att rekonstruera det förflutna, men medan den explicita formen använder sig öppet av metafiktiva berättargrepp, använder sig den implicita formen av indirekta metoder, såsom att bädda in problematiken i romanens struktur.¹⁰¹

Marita Hietasaari påpekar att Lars Sunds postmoderna historiska romaner har såväl revisionistiska, metahistoriska som metafiktiva drag, och att gränserna för Nünningss typer således kan överskridas. Hietasaari konstaterar att det tack vare Nünningss teori är möjligt att göra en noggrannare analys av historiska romaner än tidigare, eftersom typologin bygger på glidande skalor istället för konträra definitioner såsom ”realistisk” eller ”metafiktiv”.¹⁰² Med hjälp av Nünningss parametrar är det alltså möjligt att också analysera och definiera andra typer av historiska romaner än de ovanstående fem.

I genreanalysen i kapitel 4.1 återkommer jag till Nünningss teori. Tack vare dess mångsidighet och flexibilitet är Nünningss teori min viktigaste teoretiska utgångspunkt vad beträffar *Mitt liv som Pythagoras* som historisk roman. Men eftersom teorin bygger på andra forskares (Hutcheons, McHales, Wesselings) teorier får även dessa enligt behov utrymme i analysen.

3.2.5 Den historiska romanen i Finland

Övergripande linjer

Den historiska romanen i Finland har en välkänd pionjär: Zacharias Topelius. *Fältskärens berättelser* (1853–1867) anses vara genrens första företrädare i Finland,¹⁰³ även om Fredrika Runeberg skrev sin historiska roman *Fru Catharina Boije och hennes*

---

¹⁰⁰ Nünning 2010, s. 51.

¹⁰¹ Nünning 2010, s. 52 ff.

¹⁰² Hietasaari 2011, s. 71 f.

döttrar redan på 1840-talet. Den utkom dock först 1858. Både Topelius och Runeberg dryftar svårigheten att representera historien och skillnaden mellan historia och fiktion i sina verk. Topelius historiesyn är klart påverkad av Hegel och i hans verk finner man bland annat den hegelianska föreställningen om historien som en rad motsättningar – teser och antiteser som bildar synteser.¹⁰⁴

Tillsammans med författare som Santeri Ivalo, Jalmari Finne och Kyösti Wilkuna representerar Topelius en nationalistisk tradition inom den historiska romanen under Autonomitiden. Författarna följde Scotts litterära mönster och idealiserade den finska naturen och det finska folket. Syftet var att öka nationell samhörighet, att ta avstånd från tidigare eller samtida övermakter (Sverige, Ryssland), och att skapa en nationell identitet. Det nationalistiska draget är också närvarande i historiska romaner från mellankrigstiden. Liksom historieforskningen från denna period, tematiserar romanerna drömmen om ett Storfinland och betonar hotet från grannen i öst, samtidigt som det finska folkets glansfulla dagar i det förgångna lyfts fram. Ända fram till andra världskriget präglas den finländska historiska romanen av det scott-topelianska arvet och genren är starkt högerorienterad, även om undantag i en mer modernistisk riktning finns.¹⁰⁵

Efter krigets slut och Finlands förlust mot Sovjetunionen övergavs det nationalistiska spåret och genren fick en ny riktning med Tatu Vaaskivi och Mika Waltari som vägvisare. Deras historiska verk har i Lukács termer karakteriserats som dekadenta historiska romaner.¹⁰⁶ Vaaskivis tvådelade *Yksinvalti* (1942) handlar om den romerske kejsaren Tiberius (42 f.Kr.–37 e.Kr.) och bygger medvetet på en analogteknik där samtiden och det förflutna speglas i varandra. Också i Waltaris verk finns det gott om historiska analogier. Waltaris *Sinuhe egyptiläinen* (1945), som utspelar sig i fornegyptisk tid, blev ett genombrott. Waltaris teknik – ett

---

103 Topelius publicerade *Hertiginnan af Finland* som följetong i Helsingfors Tidningar redan 1850.

Trettio år senare utkom en omarbetad version där Topelius strukit berättelsens första del om kriget i Finland 1741–1743. Denna omarbetade version från 1880 har den finländska litteraturhistorieskrivningen länge betraktat som en historisk roman. Topelius talade dock själv om *Hertiginnan af Finland* som en novell. I den textkritiska utgåvan Zacharias Topelius Skrifter behandlas den som en historisk novell, med den första delen som sakprosa. Zacharias Topelius, *Hertiginnan af Finland och andra historiska noveller*, utgivna av Pia Forssell under medverkan av Matti Klinge och Anna Movall, Zacharias Topelius Skrifter V, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2013, s. xii.

104 Hietasaari 2011, s. 32.

105 Hietasaari 2011, s. 33 ff.

106 Raoul Palmgren, "Historiallinen romaani: teoriaa ja linjoja", *Historia – teoria – praksis. Pertti Karkaman juhlaKirja*, Aimo Roininen ja Kari Sallamaa (toim.), Oulu: Oulun yliopisto 1986, s. 21 f.; här anført efter Hietasaari 2011, s. 35, fotnot 20.

människonära, psykologiskt grepp kombinerat med en religiös problematik, en spänning mellan idealism och realism, samt en intrig som är tung på äventyr och kärlek – imiterades av andra författare, men överlag publicerades det få historiska romaner i Finland i slutet av 1940-talet och under 1950-talet.¹⁰⁷

I skiftet mellan 1950- och 1960-talet tynade den historiska romanens intresse för fjärran länder och ersattes med ett förnyat intresse för det nationella – en utveckling som var allmänt rådande i samhället vid denna tid. Väinö Linnas tredelade *Täällä Pohjantähden alla* (1959–1962; sv. *Under polstjärnan*) utgör ett landmärke i denna utveckling och bidrog med sin starka etiska klangbotten till att historieforskningens intresse för de rödas perspektiv på inbördeskriget 1918 ökade.¹⁰⁸

Från och med 1970-talet kan man skönja flera parallella litterära strömningar inom genren. Kring denna tid utkom de första finländska historiska romanerna med postmoderna drag: Erkki Ahonens *Kiviä vuoret* (1965) och Ralf Nordgrens *Det har aldrig hänt* (1977) – den förra en berättelse om Jesus barn- och ungdomsår, den senare om händelser på Åland under inbördeskriget. Underhållande historiska romaner med äventyrs- och kärleksmotiv introducerades under 1970- och 1980-talet av författare såsom Ursula Pohjola-Pirhonen och Kaari Utrio. Utrio är också känd för ett kvinnohistoriskt perspektiv i sina romaner. Historiska romaner i Vaaskivis och Waltaris stil upplevde ett uppsving på 1990-talet genom bland annat Tiina Kailas och Sirpa Mäkeläs verk där rätts- och moralfilosofiska frågor utgör ledmotiv.¹⁰⁹

Lars Sunds Siklax-trilogi¹¹⁰ och Veikko Huovinens satiriska romaner *Joe-setä: aikalaisten kertomuksia Josef Stalinista* (1988) och *Pietari Suuri hatun polki* (1995) hör till de mest representativa finländska postmoderna historiska romanerna. Från 1980-talet och framåt har det även publicerats många verk som förenar en traditionell berättarteknik med ett postmodernt ifrågasättande av historieskrivningen, till exempel Keijo Siekkkinens *Kuusitoistamiehin pyramidi* (1981), Rosa Liksons *Kreisland* (1996), Juha Seppäläs *Suomen historia* (1998) och Leena Landers *Käsky* (2003).¹¹¹

---

107 Markku Ihonen, "Historiallinen romaani", *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, Pertti Lassila (toim.), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999, s. 126 ff.

108 Ihonen 1999, s. 129 f.; Hietasaari 2011, s. 36.

109 Ihonen 1999, s. 131 f.; Hietasaari 2011, s. 37.

110 *Colorado Avenue* (1991), *Lanthandlerskans son* (1997) och *Eriks bok* (2003).

111 Hietasaari 2011, s. 37 f.

Ur ett finlandssvenskt perspektiv ser utvecklingen något annorlunda ut. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet strävade svenskspråkiga författare i Finland efter att beskriva den finlandssvenska identiteten. Samtidigt försökte man ändra på den stereotypiska bilden av finlandssvenskar som förmögna och aristokratiska. Anna Bondestams *Panik i Rölleby* (1936) och Sally Salminens *Katrina* (1936) kan läsas mot den här bakgrunden; båda är historiska romaner som skildrar det lägre samhällsskiktets liv, dels i Jakobstad och dels på Åland.¹¹²

Thomas Warburton noterar att finlandssvenska författare föredrog historiska romaner framom samtidsromaner mellan 1930- och 1960-talet, och att det var vanligt med både exotiska och tidsavlägsna motiv.¹¹³ Hietasaari observerar att detta är kännetecknande för Lukács dekadenta historiska roman.¹¹⁴ Maria Antas lyfter fram två av periodens mest produktiva författare, Margit von Willebrand-Hollmerus och Harald Hornborg, som hela 1900-talets finlandssvenska bestsellerförfattare. Författarskapen består av närmare sextio respektive fyrtio verk, varav en stor del är lättsmälta men lärda historiska romaner: "Äventyren och romantiken förankras i en uppvisning av beläsenhet och borgerlig bildning" konstaterar Antas. Medan Hornborgs romaner präglas av en djupt pessimistisk syn på ideologi och makt, hämtar von Willebrand-Hollmerus kraft ur ett kvinnoemancipatoriskt engagemang.¹¹⁵

Från 1960-, 1970- och 1980-talet kan Barbara Winckelmanns och Anni Blomqvists historiska romansviter nämnas. Winckelmann har bland annat skrivit en fyrdelad släktkrönika som utspelar sig på 1800-talet i finsk herrgårdsmiljö,¹¹⁶ och en romansvit bestående av fem socialt medvetna kollektivromaner som osentimentalt skildrar såväl hög som låg – adel, borgare, tjänstehjon och prostituerade – i Helsingfors från 1700-talet till 1960-talet.¹¹⁷ Blomqvists Stormskärsserie,¹¹⁸ som skildrar det åländska skärgårds- och sjöfartslivet på 1800-talet, var populär också bland finskspråkiga läsare.

---

112 Hietasaari 2011, s. 40.

113 Thomas Warburton, *Åttio år finlandssvensk litteratur*, Helsingfors: Schildts 1984, s. 295.

114 Hietasaari 2011, s. 41.

115 Maria Antas, "Historiska romaner", *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 173 f.

116 *Farväl Julie* (1961), *Fyrspannet* (1963), *Minns du, Caroline* (1965) och *En dag i dina gårdar* (1967).

117 *Din vredes dag* (1977), *Bortom gryningen* (1979), *Kejsarstaden* (1982), *Stenslottet* (1984) och *Stad i uppror* (1986). Maria Antas, "Barbara Winckelmann", *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 289.

118 *Vägen till Stormskäret* (1968), *Med havet som granne* (1968), *Maja* (1970), *I kamp med havet* (1971) och *Vägen från Stormskäret* (1973).

Samma motiv men i ett längre tidsperspektiv står att finna i Ulla-Lena Lundbergs Ålands-trilogi,¹¹⁹ medan Lundbergs *Marsipansoldaten* (2001) skildrar både krigs- och hemmafronten under Finlands krig med Sovjetunionen.¹²⁰

Förutom Ralf Nordgren och Lars Sund, vars romaner nämnts ovan, har bland annat Erik Wahlström och Thomas Wulff skrivit postmoderna historiska romaner. Wahlström driver med historieskrivningens bild av dels Uno Cygnaeus (det finländska folkskoleväsendets grundare) och dels J. L. Runeberg i sina två satiriska romaner *Den dansande prästen* (2004) och *Flugtämjaren* (2010).¹²¹ Wulff parodierar historieskrivningens konventioner i romanerna *En Hjälte för Vår Tid* (2006) och *Med bästa vilja i världen* (2012), vilka handlar om orientalisten och socialisten Ivarlassy i Finland och Ryssland kring 1900-talets sekelskifte.

Bland de senaste årtiondens historiska romaner finns det också verk som likt Sunds romaner betonar historiens narrativa natur och skildrar så kallade marginalexistenser utan att för den delen vara regelrätta postmoderna historiska romaner. Bo Carpelans *Axel* (1986) och Kjell Westös *Drakarna över Helsingfors* (1996) samt *Där vi en gång gått* (2006) är exempel på sådana.¹²²

3.3 Narratologiska begrepp

Narratologin är den forskningsgren som undersöker berättelsers och berättandets natur, funktion och struktur. Dess djupaste rötter kan spåras till Aristoteles, men för den moderna teoretiska inriktningen framstår 1960-talets franska strukturalistiska litteraturforskning som det egentliga startskottet. Strukturalisterna antar att deras forskningsobjekt är uppbyggt av ett dolt regelsystem, som de har som mål att beskriva. Den tidiga, ”klassiska”, narratologins forskare, bland annat Roland Barthes och Tzvetan Todorov, antog att det bakom berättandet ligger ett osynligt regelsystem och ställde sig frågan hur detta regelsystem ser ut. Inspiration tog de från den ryska formalisten Vladimir Propps studie i den ryska folksagans lagbundenheter, *Morfológija Skázki* (1928; sv. *Sagans morfologi*), som blev tillgänglig på flera europeiska språk

---

119 Leo (1989), *Stora världen* (1991) och *Allt man kan önska sig* (1995). Trilogin är säregen på det sättet att berättartekniken ändrar från del till del: Leo följer ett klassiskt mönster med *en* centralgestalt, *Stora världen* har många skiftande perspektiv, typiskt för den modernistiska historiska romanen, och *Allt man kan önska sig* är en postmodern historisk roman. Hietasaari 2011, s. 42.

120 Hietasaari 2011, s. 41 f.

121 Hietasaari 2011, s. 43.

122 Mika Hallila & Samuli Hägg, ”History and Historiography in Contemporary Finnish Novel”, *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2007:4, s. 75 f.

kring 1960-talet. Propp analyserade nämligen sagorna på ett strukturalistiskt tillvägagångssätt och identifierade 31 olika typhandlingar som sagorna är konstruerade av.¹²³

Liksom en berättelse har två nivåer, dels innehållets och dels berättandets nivå, kan man särskilja två inriktningar inom narratologin. Den första kallas story-narratologi enligt den engelska termen *story* för en berättelses händelser i kronologisk ordning (det vill säga själva historien, storyn). Den andra kallas diskurs-narratologi enligt termen *diskurs*, med vilket man syftar på den berättande diskursen, det vill säga sättet som berättelsen berättas på (intrigen, alltså hur händelserna är ordnade i texten, är en del av diskursen). Medan story-narratologin sysslar ”med den struktur som utgör en berättelses innehåll”, sysslar diskurs-narratologin med ”den berättande texten själv, den som gör berättandet till konst”.¹²⁴

För denna avhandlings del är det diskurs-narratologins begreppsapparat som kommer till nytta. Nedan presenterar jag några narratologiska begrepp som jag använder mig av i analysen.

I verket *Discours du récit* (1972; eng. *Narrative Discourse*) introducerar den franska litteraturteoretikern Gérard Genette ett flertal begrepp för studiet av narrativ.¹²⁵ Begreppen anknyter till tre områden: tid, ”modus” (eng. *mood*) och röst.

De två förstnämnda kommer inte att spela någon uttrycklig roll i min analys, men sammanfattningsvis handlar tidsaspekten om förhållandet mellan händelsernas ordning i storyn och deras ordning i diskursen (texten), samt om förhållandet mellan hur tiden förflyter i storyn versus diskursen.¹²⁶ Modus handlar däremot om vem berättandet är fokuserat på, det vill säga perspektivet eller ”vem som ser”. Genette talar om *fokalisation*.¹²⁷

Med röst avser Genette vem som talar i ett narrativ och på vilken nivå berättandet

---

123 Formalisterna var ryska litteraturteoretiker som ville skapa en teori om vad som skiljer litteratur från annan text, det vill säga vad som utgör *litterariteten* i litteraturen. Lars-Åke Skalin, ”Narratologi – studiet av berättandets principer”, *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 173–176.

124 Skalin 2002, s. 176, 179, 181.

125 Likt litteraturvetaren Jimmy Vulovic använder jag på engelskans sätt ordet ”narrativ” både som adjektiv och substantiv. Som substantiv är ordet en överordnad term som inbegriper både det berättade och själva processen att berätta, alltså både berättelse och berättande. Jimmy Vulovic, *Narrativanalys*, Lund: Studentlitteratur 2013, s. 5 f.

126 Gérard Genette, *Narrative Discourse* [*Discours du récit*], translated by Jane E. Lewin, Oxford: Basil Blackwell 1980 [1972], s. 33–160.

127 Genette 1980 [1972], s. 188–194.

sker. Genette skiljer mellan *heterodiegetiska* och *homodiegetiska* berättare (diegesen betecknar fiktionens värld). En heterodiegetisk berättare är inte en del av den berättelse som han eller hon framför, medan en homodiegetisk berättare figurerar i berättelsen som en gestalt. En annan distinktion som Genette gör är den mellan en *extradiegetisk* och en *intradiegetisk* berättarnivå. Dessa begrepp är användbara för att beskriva berättelser i berättelser. Den extradiegetiska nivån utgörs av den första narrativa nivån vars händelser utspelar sig i diegesen, medan den intradiegetiska nivån utgörs av ett narrativ inuti den första. Allmänt kallar Genette ett narrativ inuti ett narrativ för ett *metadiegetiskt* narrativ, eller bara ett *metanarrativ*.¹²⁸

Genette är inte den enda litteraturvetaren att utveckla termer som har med ett narrativs perspektiv att göra. I verket *Coming to Terms. The Rhetoric of Narrative Fiction and Film* (1990) definierar den amerikanska litteraturteoretikern Seymour Chatman termerna *vinkel* och *filter*. Den svenska litteraturvetaren Jimmy Vulovic finner att dessa är tydliga och enkla att använda som analytiska redskap och alternativ till Genettes begrepp. Jag har valt att också använda Chatmans termer i min analys eftersom jag funnit dem fruktbara i karakteriseringen av berättarperspektivet.

Med *vinkel* menar Chatman ”berättarens psykologiska, sociologiska och ideologiska prägling på det som berättas”. Det kan röra sig om antingen uttalade eller indirekt framförda kommentarer och värderingar från berättarens sida. Med *filter* syftar Chatman på den egenskapen att romanpersoner fungerar just som ett slags filter för storyn: när läsaren upplever fiktionens värld genom en romanpersons sinnen är upplevelserna anpassade efter romanpersonens medvetande. Men detta har berättaren också kontroll över: det är som om ”berättelsen berättas av en berättare som befinner sig inne i eller i alla fall står i direkt relation till en gestaltad persons medvetande”.¹²⁹ Både *vinkel* och *filter* har alltså att göra med hur berättaren sätter sin prägel på det berättade.

---

128 Genette 1980 [1972], s. 227 ff., 243 ff.

129 Vulovic 2013, s. 105.

4 ANALYS OCH DISKUSSION

4.1 *Mitt liv som Pythagoras* som historisk roman

Med utgångspunkt i Torsten Petterssons tidigare nämnda två huvudkriterier för historiska romaner råder det ingen tvekan om att *Mitt liv som Pythagoras* är en historisk roman.¹³⁰ Handlingen utspelar sig i huvudsak i ett fjärran förflutet som vid tiden för romanens utkomst var (och än idag är) tillgängligt endast genom så kallade historiska dokument. Dessutom anknyter berättelsen till verkliga historiska personer eller händelser: framför allt den antika matematikern och naturfilosofen Pythagoras och hans liv.

Den betydligt knepigare frågan är vilket slags historisk roman *Mitt liv som Pythagoras* är. Visserligen har genrens nyaste form, den postmoderna varianten, haft en företrädande ställning bland genrens finländska yttringar under de senaste decennierna, men det finns också många undantag. I de följande avsnitten betraktar jag, med stöd i genreteorin i avsnitt 3.2, *Mitt liv som Pythagoras* utgående från vissa drag som haft en speciell betydelse för den historiska romanen. Till slut använder jag upptäckterna för att dra slutsatser om vilken slags historisk roman *Mitt liv som Pythagoras* är, huruvida den förnyar sin genres konventioner, och vilken uppfattning den förmedlar av historien och historieskrivningen.

4.1.1 Ledmotiv och protagonister

Som vi sett i teoriavsnittet 3.2 har den historiska romanens typiska protagonist skiftat markant från fas till fas: från en ”klassisk” genomsnittshjälte vidare till en ”modernistisk” detektivhistoriker ända till en ”postmodern” excentriker eller marginalfigur. Vad gäller protagonisten i *Mitt liv som Pythagoras* kan man med all rätt hävda att romanen i själva verket har två protagonister: Pythagoras och Zalmoxis (huruvida de i själva verket är en och samma person är ovidkommande i detta sammanhang; i romanen framträder de som två skilda subjekt). Även om romanen är en Pythagoras-biografi ligger ett stort fokus på slaven Zalmoxis i över en tredjedel av boken – från det att Zalmoxis i bokens andra del övertar berättandet i jagform och i huvudsak ur sitt eget perspektiv. Den ena protagonisten, Pythagoras, är en av (filosofi)historiens ”stormän”, medan den andra, Zalmoxis, är en av dess

---

130 Pettersson 1999, s. 73; se även avsnitt 3.2.

marginaliserade bifigurer. Bilden fördjupas av det faktum att Pythagoras också är en slav under en tid av berättelsen och att han inte beter sig som en typisk grek mot slavar.

Pythagoras föds som en fri man till vad som anakronistiskt kunde kallas hantverkarståndet. Hans familj är dock så fattig att den endast har råd med en gammal slavinna och därför är det Pythagoras uppgift som ung pojke att hämta vatten till hemmet. För att han utför en slavs arbete hånar ett gäng pojkar ledda av Polykrates bror Syloson honom: "Du skymfar vår ras. Visste du det, ponken? Du är en skam för den fria, samoitiska folkstammen." (s. 43) Inte nog med att Pythagoras utför en slavs syssla, han förälskar sig även i en slavflicka, Myrtale. Men det är inte en köttslig längtan han till en början känner efter henne, utan i första hand andlig – något fullkomligt otänkbart för en grek. Från första början är Pythagoras inställning till slavar med andra ord något annorlunda än de fria grekernas.

Senare när han anlärt till staden Naukratis i Egypten och härbärgesägaren frågar honom om han tror på medmänsklighet, nickar han, tänker att han i den stunden inte kan föreställa sig annat än att alla människor är lika, och säger: "Alla människor är människor" (s. 130). Det här går stick i stäv med den grekiska uppfattningen som Zalmoxis förklarar: "En slav är inte en människa, säger grekerna, därför att den saknar rätt att bestämma över sig själv. Det vill säga frihet." (s. 193)

När perserna intar Memfis blir Pythagoras förslavad och förd till Babylonien. Där arbetar han sju år som slav tills han tjänat ihop tillräckligt för att köpa sig fri. "Babylonierna höll nämligen i likhet med egyptierna inte sina slavar strängt." (s. 164) Som en fri man skänker han friheten åt den slavkvinna, Adad-guppi, som han köpt för att sköta om hushållet, och som fött honom en dotter. Vid Pythagoras återkomst till Samos fäster han uppmärksamhet vid de förändringar som har skett under den nye tyrannen Polykrates regim: öns skog är skövad och såväl staden som hamnen har byggts ut. Berättaren förklarar att det är resultatet av slavars arbete:

Det var slavar från Mytilene som hade byggt långskeppen och samainerna. De hade också byggt den nya ringmuren, vallgraven, piren och tunneln. Allt det som Polykrates yvdes över hade slavar stått för. Men slavar hade inte rätt att känna stolthet. De hade endast rätt att känna skam och ovärdighet. De skämdes för att de var slavar och inte människor. (s. 179 f.)

Från och med andra delen där Zalmoxis uppenbarar sig som berättare innehåller romanen rikligt med liknande påpekanden om att herrarna tar åt sig äran för det som egentligen slavar utfört. "De säger förresten att det var Eupalinos som byggde

tunneln men det var de lesbiska slaverna som byggde tunneln” (s. 201) anmärker Zalmoxis till exempel.

Den enda orsaken till att Pythagoras tar emot Zalmoxis som slav av Polykrates är att han inte vill förolämpa och förarga tyrannen. En kort tid efter att slaven bytt ägare försöker Pythagoras ge Zalmoxis friheten. Han förklarar att han under sin vistelse hos egyptierna och babylonierna lärt sig att klara sig själv.¹³¹ Han behöver ingen slav och känner sig ”endast besvärad av att vara tvungen att ge order eller hitta på uppgifter för att hålla en slav ständigt sysselsatt” (s. 203). Men det är inte enbart en praktisk synpunkt som ligger bakom Pythagoras handling, utan, kanske av större betydelse, också en filosofisk. Han har nämligen

kommit till insikt om att varje människas kropp endast är det kärl i vilket själen vistas den tid som är utmätt för den. Efter den tiden, och efter att ha bidat sin tid i Hades, tar själen en ny kropp i besittning. Därför kan inte en människas kropp anses vara mindre värd än en annans, [...]. Själen är i varje händelse hos varje människa rörlig och fri. Därför förtjänar också kroppen att vara fri. (s. 204)

Själavandringsläran dikterar alltså enligt Pythagoras att människan inte förtjänar att vara slav. ”Jag behöver ingen slav och så som jag ser det behöver ingen människa en herre” (s. 205) sammanfattar Pythagoras sin ståndpunkt. Zalmoxis reaktion är överraskande: han vill inte bli fri. Han vet inte vad han ska ta sig till som fri: ”Jag vet inte vad frihet är. Jag har aldrig varit fri.” (s. 206) Dessutom räds han de fruktansvärda öden som drabbar förrymda slavar och som också kan drabba frigivna slavar. ”Som frigiven löper du som en osalig hund med svansen mellan benen längs allfartsvägarna, rädd för allt och alla.” Hans liv är tryggare som slav och därför ber han på sina knän att Pythagoras inte skall avstå från honom:

Herre, låt mig tjäna min herre efter min egen fria vilja, säger jag. Jag lovar att vara trofast och outtröttligt tjäna min herre enligt mitt eget huvud, blott jag inte behöver vara fri. (s. 206)

Relationen mellan de två är något oklar efter detta, liksom frågan om Zalmoxis frihet. Själv anser han inte att han längre är slav, utan mer som en fri tjänare, men omgivningen är av annan åsikt. När han uppvaktar Pythagoras brors hustru och påstår sig numera vara en fri man svarar hon: ”En gång slav alltid slav.” (s. 211) Under

---

131 Detta stämmer förstås inte helt och hållet eftersom han i Babylonien köpte Adad-guppi för att utföra hushållsarbeten. Men det bör anmärkas att Pythagoras länge reste på egen hand för att inhämta österlandets visdomar efter att han frigett Adad-guppi och lämnat slavlivet efter sig, och som prästlärning i Egypten var han heller inte beroende av en slav.

deras kärleksakt klagar Zalmoxis över arbetsfördelningen och drar uppmärksamhet till att det är slaven som förväntas jobba även när det är frågan om sex:

Varför är det alltid jag som skall göra allt arbetet. Kunde man inte tänka sig lite typ *synergeia*?

Mildaste Afrodite. Är det sånt man skall behöva höra från en slav nuförtiden.

Frigiven, frun. Frigiven.

Sak samma, drängpojke. In med åbäket så tar jag tyglarna. (s. 213)

Det arbete som Zalmoxis nämner syftar inte nödvändigtvis enbart på den fysiska prestationen under en specifik akt, utan kan också tänkas syfta på sexarbete överlag. Som sin herres egendom var slaven inte bara tvungen att utföra vanligt arbete åt denne (hushållsskötsel, hantverk, med mera); arbetet innefattade all slags arbete, inklusive sex. ”Kraftigt byggda självgående verktyg” (s. 90) beskrivs slavar som på ett ställe i romanen.

I takt med att andra fortsätter att kalla Zalmoxis slav och mer eller mindre behandla honom som slav återgår även Pythagoras till att göra det. I andra människors närvaro kallar han Zalmoxis inte vid namn, utan säger ”slaven” eller ”pojken”. Han låter slavens hår bli klippt på slavars vis och säger att slaven ”skall bemöta honom med den respekt som tillkommer honom, herren” (s. 223). Efter ankomsten till Kroton kompromissar Zalmoxis genom att presentera sig som ”samiern Pythagoras skrivare och adjutant. Hälften slav och hälften människa” (s. 236). Krotoniterna är däremot inte så förtjusta i Pythagoras idé att låta även slavar bli medlemmar i det sällskap han grundat, så Pythagoras bestämmer sig för att ge Zalmoxis friheten, igen (s. 245). Detta förändrar dock inte väsentligen dynamiken mellan de två.

Zalmoxis är den som tar hand om alla praktiska göromål när Pythagoras grundar sin skola i Kroton, vilket för Zalmoxis är lika med att det är han som gör allt arbete. ”Pythagoras gör ingenting förutom att ta åt sig äran av allt som eventuellt blir gjort” (s. 247) framhåller Zalmoxis. Precis som en slavherre eller tyrann, precis som Polykrates. Visserligen hjälper Pythagoras ibland slavar som bygger Syssitian (skolan) med att resa en ställning eller så, men mest av allt är han bara i vägen anser Zalmoxis. Dennes klagosång når sina högsta toner i bokens tredje del när han sitter fängslad för dråpet på Pythagoras favoritelev Hippasos och tänker tillbaka på händelseförloppet. Han kverulerar över arbetsfördelningen mellan de tre:

Jag skrev ansökningarna och sprang i trapporna. Jag skaffade slantarna. Jag såg till att Syssitian och de andra husen blev väl byggda. Jag gjorde redovisningarna, skrev nya

petitioner och ansökningar. Jag uppvaktade Rådet. Jag väntade dag ut och dag in med nacken lämpligt ödmjukt böjd (fast på intet sätt överdrivet) på utlåtanden och tillstånd. Jag gav en och annan oförtjänt handtryckning. Huvudets och handens arbete. Det ena kan inte verka utan det andra.

Vad har Hippasos uträttat. Och vad Pythagoras? Ingenting nytt och revolutionerande i alla fall. (s. 270 f.)

Som flera recensenter påpekat tematiserar alltså Fredrik Lång slaveriet som den grundval som det antika grekiska samhället vilade på.¹³² I det här sammanhanget skall jag ännu inte kommentera etiska aspekter kring detta. Istället vill jag konstatera, att genom att på detta sätt göra slaveriet till ett ledmotiv i berättelsen så skriver Lång i grund och botten historia ur ett perspektiv som den traditionella historieskrivningen (den som skriver "vinnarnas" historia) negligerat. Slavarnas historia hör till de marginaliserade folkgruppernas historia. Tänker vi tillbaka på Ansgar Nünnings fem typer av historiska romaner, har *Mitt liv som Pythagoras* därmed drag av den revisionistiska historiska romanen, eftersom den i princip omskriver historien genom att betona denna marginaliserade grupps roll i antikens historia.¹³³

4.1.2 Paratexter

Enligt Gérard Genettes definition är paratexter de textdelar av ett verk som så att säga omringar eller löper sida vid sida med den text som egentligen "talar", det egentliga innehållet. Det är frågan om de texter och textsnuttar som strukturerar och pekar in mot den viktigaste och huvudsakliga delen av verket: brödtexten. Begreppet paratext omfattar därmed omslagstexter, titel, förord, innehållsförteckning, rubriker, bildtexter, noter, med mera.¹³⁴

Notapparaten

Jerome de Groot konstaterar att det är vanligt att historiska romaner innehåller för- eller efterord där författarna förklarar hur de blivit bekanta med den historiska period som de behandlar, samt redogör för vad som är baserat på fakta och vad som är fiktion i sina verk. Romanerna kan också innehålla en mer omfattande vetenskaplig kommentar, till exempel i form av en notapparat, såsom i Walter Scotts första

---

132 Korsström 6.10.2005; Rönnholm 20.10.2005; Lassila 2.12.2005.

133 Nünning 2010, s. 49 ff.

134 Gérard Genette, *Palimpsests. Literature in the Second Degree* [*Palimpsestes. La littérature au second degré*], translated by Channa Newman & Claude Doubinsky, Stages 8, Lincoln and London: University of Nebraska Press 1997 [1982], s. 3.

historiska roman *Waverly*. "The novel's extensive notes encompass ballads and poetry (sometimes made up), political occurrences, biography, culture and customs, classical learning, sword making, accounts of actual events" summerar de Groot. Materialet är delvis skrivet av Scott och delvis citerat efter auktoritativa källor. Syftet med noterna är att betona den historiska romanens auktoritet som kunskapskälla. de Groot påpekar dock att noterna (oavsiktligt vill jag tillägga) "point to the artificiality of the exercise, encouraging the audience of the work to acknowledge the multiplicity of history and the subjective version of it being presented by Scott".¹³⁵

Undermineringen av de historiska källornas och den egna auktoriteten blir programmatisk och avsiktlig först i och med postmoderna historiska romaner. Linda Hutcheon framhåller att historiografisk metafiction åstadkommer detta genom att utnyttja historieskrivningens paratextuella konventioner, i synnerhet fotnoter.¹³⁶

Mitt liv som Pythagoras innehåller en utförlig notapparat, som endast i viss mån har samma funktion som notapparaten i klassiska historiska romaner, det vill säga att förklara faktiska seder, bruk och historiska händelser. Noterna i *Mitt liv som Pythagoras* faller grovt sett i tre kategorier: vetenskapliga kommentarer (jfr ovan), påpekanden om intertexter och anakronismer (se avsnitt 4.1.3 och 4.1.4), samt diverse resonemang, ofta av det filosofiska slaget. Dessutom utgör en av noterna en liten berättelse i sig: en baklängeshistoria där vi retirerar genom seklen från nutiden till Pythagoras tid och "skalar av" den kunskap som mänskligheten ackumulerat under 2500 års tid (mer om detta i avsnitt 4.1.4).¹³⁷

Hänvisningen till den första noten står efter romanens titel på bokens titelblad. Noten är till sin karaktär ett slags förord där Lång, förutom att notera hur lite som egentligen är känt om Pythagoras, också anger några källor (två tidigare biografier samt en filosofihistorisk studie). I grund och botten är noten en kommentar om de konstnärliga friheter som författaren tagit. I sammanhanget visar Lång därtill på en munter självironi: "Ifall läsaren hittar något som förefaller klokt sagt är det förmodligen något jag lånat av grekerna, Homeros, Herodotos, Thukydides eller

---

135 de Groot 2010, s. 6 ff.

136 Hutcheon 1988, s. 122 f.

137 För enkelhetens skull utgår jag ifrån att det jag som talar i notapparaten och utger sig för att vara verkets skribent är författaren Fredrik Lång. Teoretiskt är det förstås möjligt att införa ytterligare en berättarnivå mellan författaren och verket i och med att notapparaten och den första inledningens jag aldrig uttryckligen identifierar sig som Fredrik Lång. Men vad vinner man på det? Rimligare är att detta jag är författaren Fredrik Lång, eller i alla fall en litterär version av honom. Därför hänvisar jag till notapparaten som Fredrik Lång.

någon annan, eftersom allt klokt redan sagts av dem.” (s. 303)¹³⁸ Utsagan är intressant för den avslöjar en postmodern författarhållning; utgångspunkten är inte ett krav på originalitet i det sagda, utan ett återanvändande (lånande) av andras utsagor för egna syften. Samtidigt är det den lilla slutklämman – att allt klokt redan sagts av de grekiska skalderna/historikerna (eller någon annan) – som i sin högmodiga absurditet fäster den ironiska udden vid påståendet. Resultatet blir en underminering av dessa historiska källors auktoritet, för allt klokt har ingalunda redan sagts av dem.

Lång signalerar redan i denna första not att den ”biografi” han skrivit är fabricerad och att han som en Pythagoras-historiker är en uppfinningsrik charlatan: ”Den mest fantasifulla biografin över Pythagoras (före den här) skrevs av den nyplatonske filosofen Jamblichos, som levde och verkade i Romarrikets östra del ca 240–320 f.Kr. [sic!]” (s. 303; egentligen e.Kr.). Genom lustiga kommentarer i noterna driver han inte bara med den klassiska historiska romanens sätt att använda noter, utan också historieskrivningens. Lång kan nog vara fullkomligt allvarlig och seriös i sina noter, men nu som då blir det parodi, som när han i en not drar en vits om snoppar för att förklara grekernas uppfattning om snoppformat, för den som ”nångång gått på museum och undrat” (s. 311). En annan not, som förklarar att gifta kvinnor var förbjudna att närvara vid de olympiska spelen medan ogifta flickor var tillåtna, avslutas med den rätt oakademiska kommentaren ”Vad skall man tänka om det då?” (s. 314). Och i en not där Lång citerar ett standardverk över antikens filosofi innehåller källhänvisningen följande parodiska tillägg: ”Se också (*men du behöver inte*) C.T. Seltman: [...]” (s. 315; min kursivering).

Notapparaten antyder på dessa sätt en viss skepsis mot historieskrivningens tillförlitlighet, och således träder historiens narrativa natur fram som ståndpunkt. Denna uppfattning understöds av ett yttrande i den nästsista noten:

Och tro för all del inte att historien eller den stora berättelsen eller ens filosofihistorien är färdigskriven. Tvärtom; den har just börjat. Det är bara de *fantasilösa* som tror något annat. (s. 315 f.; min kursivering)

---

138 Herodotos (ca 484–ca 420 f.Kr.) var en grekisk historiker vars verk behandlar krigen mellan perser och greker åren 499–478 f.Kr. Han är den huvudsakliga skriftliga källan till den senarkaiska tiden i Greklands historia (den arkaiska epoken: ca 700–490 f.Kr.). Hans tillförlitlighet har ifrågasatts bland annat på grund av oöverensstämmelser med arkeologiska fynd. Thukydides (ca 460–ca 399 f.Kr.) var en grekisk historiker som i sina verk behandlar det peloponnesiska kriget mellan, bland annat, Athen och Sparta på 400-talet f.Kr. Han kan sägas ha lagt grunden för den västerländska historieskrivningen. ”Herodotos”; ”Thukydides”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/herodotos>; <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/thukydides> (hämtade 13.2.2015).

Om det bara är de fantasilösa som tror att historien är färdigskriven, så måste det vara de fantasifulla som skriver om eller skriver vidare på den. Och vad är historien då om inte ett narrativ?

Titeln

Förutom noterna innehåller *Mitt liv som Pythagoras* inga andra för en roman osedvanliga paratexter. Titeln är dock värd att begrunda närmare. På bokens titelblad står titeln under författarens namn, vilket sammanbinder de två så att titelns "Mitt" syftar på "Fredrik Lång" och titeln praktiskt taget lyder "Fredrik Långs liv som Pythagoras". Effekten är att titeln bryter fiktionens illusion; den är alltså metafiktiv. På basis av titeln kan man varken närma sig romanen som ren och vattentät fiktion eller som seriös, historisk faktalitteratur, för författaren har satt sitt finger med i leken och visar öppet att han gjort det. Titeln kan också läsas som en parodi på klassiska historiska romaners titlar där centralfigurens namn utgör titeln. Tänk bara om Walter Scott skrivit historiska romaner med titlarna "Mitt liv som Ivanhoe" och "Mitt liv som Rob Roy", eller om Mika Waltari skrivit "Mitt liv som Sinuhe". Skillnaden handlar sist och slutligen om objektivitet kontra subjektivitet. "Mitt liv som" ropar subjektivitet på ett sätt som går tvärt emot både den klassiska historiska romanens och historieskrivningens krav om objektivitet. Genom att vara en historisk roman med denna subjektiva vinkel ställer *Mitt liv som Pythagoras* ett frågetecken vid historieskrivningens objektivitet.

4.1.3 Anakronismer

Romanen innehåller många anakronismer, som Lång i regel redogör för i notapparaten. I den första noten anmärker han att alla "anakronismer som förekommer i texten är antingen avsedda eller resultatet av mina bristande kunskaper" (s. 303). Anakronismerna kan delas i tre grupper. För det första finns det anakronismer i romanens historiska händelser. För det andra är så gott som alla intertextuella hänvisningar anakronistiska eftersom citaten och anspelningarna refererar till texter som ännu inte skrivits när Pythagoras levde. För det tredje är ordvalen ibland påfallande anakronistiska, såsom när Zalmoxis kallar sig själv "fastighetsdirektör" (s. 254), eller när han hävdar för Pythagoras att de lever i ett "informationssamhälle" (s. 243). I detta avsnitt redogör jag mer ingående för några av de historiska anakronismerna. Intertextualiteten behandlar jag i nästa avsnitt (4.1.4).

Den mest betydande anakronismen vad gäller historiska händelser spelar en avgörande roll för romanens intrig. Det fel som Hippasos upptäcker i Pythagoras tallära,¹³⁹ upptäcktes i själva verket av pythagoréerna först efter Pythagoras död – ett faktum som Lång uppmärksammar i notapparaten (s. 303). Men genom att låta upptäckten ske under Pythagoras livstid förmår Lång bygga upp en spänningsfylld intrig kring konflikten mellan Pythagoras och Hippasos. Anakronismen lägger grunden för hela berättarsituationen i och med att det är denna konflikt som fått Pythagoras att söka ensamhet för att kontempera när läsaren möter honom första gången i romanens andra inledning. Han har ett svårt beslut att fatta: vad Hippasos öde skall bli, men också vad hans eget öde skall bli nu när hans lära inte längre är felfri. Det är denna kontemplation som leder honom att begrunda sitt liv, hur allt blivit som det blivit, och att berätta sitt livs historia för pojken Lakritos under nattens långa timmar. Romanens upplösning är också direkt anknuten till anakronismen eftersom romanens tredje och sista del berättas av Zalmoxis som fängslats för dråpet på Hippasos. Huruvida han är skyldig förblir oklart ända till de sista sidorna när tillbakablicken som påbörjades av Pythagoras hinner ifatt händelserna i den andra inledningen. Då avslöjas det att Pythagoras (av allt att döma) tagit sitt liv genom att gå ner i havet efter att han avslutat sin livsberättelse för Lakritos, och att Zalmoxis slagit ihjäl Hippasos på stranden när de kommit underfund med detta.

En smärre anakronism som Lång påpekar i notapparaten gäller staden Miletos utformning. Det är dit Pythagoras anländer som ung man för att lära sig smidjekonsten. Lång beskriver Miletos som en stad med enkel och regelbunden geometri, men upplyser läsaren i en not om att rutstaden inte fanns i Pythagoras ungdom, utan uppfördes först 479 f.Kr. efter att den gamla staden förstörts. ”Men hur skulle jag kunna avhålla mig från att nämna en så epokgörande händelse, att även staden blev lagbunden, logisk och geometrisk till sin karaktär” (s. 310) motiverar Lång denna anakronism. Och angående Pythagoras möte med den judiske profeten Hesekiel under fångenskapen i Babylonien, konstaterar Lång i en not att Hesekiel i själva verket måste ”ha varit närmare hundra år vid den här tidpunkten. Vad är väl det för en gammaltestamentlig profet?” (s. 312).

En historisk anakronism som Lång inte noterat i notapparaten är att Polykrates inte skulle ha kunnat vara vid liv och tyrann över Samos när Pythagoras återvände

---

139 Att alla tal inte kan representeras som bråk. För en utförligare förklaring, se fotnot 32 på s. 15 i avsnitt 2.1.

från Babylonien. Den persiske storkonungen Kambyses II intog Egypten 525 f.Kr., vilket betyder att Pythagoras återvände till Samos tidigast 518 f.Kr. eftersom han (i romanen) var slav i Babylonien i sju år och därtill reste omkring i landet en obestämmd tid som frigiven. Polykrates dog emellertid 521 f.Kr.¹⁴⁰ Mer anmärkningsvärt är ändå att det råder stor osäkerhet om hur berest i Främre Orienten den historiska Pythagoras över huvud taget var. Vissa forskare avvisar hans resor till Egypten och Babylonien helt och hållet, men skall man tro på antika källor är det rimligt att han åtminstone reste till Egypten. Enligt källorna skall han ha lämnat Samos och flyttat till Kroton i fyrtioårsåldern, det vill säga på 530-talet f.Kr. I romanen sker flytten betydligt senare, av allt att döma på 510-talet f.Kr. Det råder även stor osäkerhet om hur Pythagoras dog, men de mest tillförlitliga källorna framhåller att han tvingades fly Kroton ca 510 f.Kr. efter att ha fallit i onåd hos stadens befolkning. Han begav sig till en annan grekisk stad i södra Italien, Metapontion, där han dog ett årtionde eller så senare.¹⁴¹

I romanen dör Pythagoras däremot av allt att döma i Kroton.¹⁴²

Lång har alltså tagit sig rätt många friheter beträffande tidslinjen för att spetsa till berättelsen. Företaget kunde beskrivas som en ansats att producera en "vad om?"-historia: en alternativhistoria som med relativt små förskjutningar i tidsaxeln vill visa hur det kunde ha gått till (och vem vet, kanske till en grad också gick till). I egenskap av att vara ett narrativ baserat på historiskt material där källorna är långt från fullkomligt tillförlitliga pekar *Mitt liv som Pythagoras* på att det som vi uppfattar som historien är ett narrativ. Den är konstruerad på ett visst sätt på basis av tillgängliga källor och, ännu viktigare, vissa intressen, och vissa tolkningar av källorna.

---

140 "Polykrates", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/polykrates> (hämtad 15.2.2015).

141 Carl Huffman, "Pythagoras", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/pythagoras/> (hämtad 9.1.2015).

142 Det här är en tolkning av Pythagoras tankar i romanens första inledning. Först funderar han att det bästa vore för honom att försvinna som om han vore död, men sedan beslutar han sig för att bege sig till sin gudomlige fars, Apollons, ö Delos: "De säger att vägen är lång till Delos men för anden är den kort. Pherekydes dog på Delos. Min älskade lärare Pherekydes. Om Pherekydes kunde måste även Pythagoras kunna." (s. 14) Detta och Zalmoxis slutsatser om vad som hänt på stranden är dock de enda beläggen för Pythagoras självmord. Han kunde också ha fejkat sin död, och sedan begett sig till Metapontion. Det senare är något som några av Vännerna misstänker innan Zalmoxis, Hippasos och Milon, vägleda av pojken Lakritos, undersöker stranden (s. 287).

4.1.4 Intertextualitet

Begreppet intertextualitet introducerades 1966 av den franska lingvisten och psykoanalytikern Julia Kristeva och syftar hos henne på ett beroende mellan texter: alla texter bildar nätverk med andra texter och är på ett eller annat sätt i förbindelse med andra texter.¹⁴³ För den konkreta litteraturvetenskapliga analysen är dock Gérard Genettes inskränkta definition av intertextualitet av större nytta, och det är också intertextualitet i Genettes bemärkelse som jag diskuterar i detta avsnitt. För Genette innebär intertextualitet den faktiska närvaron av en text inuti en annan, antingen som citat, plagiat eller allusion. Av allt att döma är intertextualitet för Genette dessutom något avsiktligt – författaren har medvetet bäddat in texter av andra författare i sin text.¹⁴⁴

Kungjorda intertexter

Mitt liv som Pythagoras präglas av en intertextuell rikedom och eftersom Lång noterat de flesta av sina medvetet valda intertexter i notapparaten är det lätt att kartlägga dem. Såsom det konstaterades i det föregående avsnittet om anakronismer anknyter de flesta intertextuella hänvisningarna till texter som skrivits efter Pythagoras egen livstid – i flera fall långt senare. Men det finns undantag. Sådana är två citerade diktfragment skrivna av den grekiske skalden Archilochos som levde kring 650 f.Kr. (not 24: s. 195, 313),¹⁴⁵ och två naturbeskrivningar som är ungefärligt citerade efter verser skrivna av Hesiodos, verksam kring 700 f.Kr. (not 28 och 29: s. 232, 234, 313).¹⁴⁶

Senare antika författare som det finns intertextuella hänvisningar till är Thukydides, Herodotos, Xenofon, Petronius, Pausanias och Jamblichos.¹⁴⁷

---

143 Anders Olsson, "Intertextualitet, komparation och reception", *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 52 f.

144 Genette 1997 [1982], s. 1 f.

145 "Archilochos", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/archilochos> (hämtad 17.2.2015).

146 Under antiken ansåg man att Hesiodos var lärodiktens fader. "Hesiodos", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hesiodos> (hämtad 17.2.2015).

147 Xenofon (ca 428–354 f.Kr.) var athensk militär, författare och historiker. Petronius (död 66 e.Kr.) var romersk författare och satiriker. Pausanias (mitten av 100-talet e.Kr.) var en grekisk författare känd för reseskildringen *Beskrivning av Grekland* (ej i svensk översättning). Jamblichos (även stavat Iamblichos; död ca 330 e.Kr.) var grekisk filosof och en av den senare nyplatonismens främsta representanter. "Xenofon"; "Petronius"; "Pausanias"; "Iamblichos", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/xenofon>; <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/petronius>; <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pausanias>; <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/iamblichos>; (hämtade 17.2.2015).

Thukydides skildring av det peloponnesiska kriget, *Kriget mellan Sparta och Athen* (svensk översättning 1978), är den intertext som Lång till synes gagnat sig av mest. Passager ur verket har införlivats i *Mitt liv som Pythagoras* genom att byta ut platser och personer. I en karakteristik av den kommersiella andan i antikens Grekland har Lång bytt ut Athen, som Thukydides ursprungliga text handlar om, mot Miletos där både Pythagoras och hans far Mnesarchos gått i smedslära (not 6: s. 62, 304). I ett annat sammanhang anmärker Lång i en not att han ”igen strött in några uttryck från Thukydides *Kriget mellan Sparta och Athen*. Som uttryck för min uppskattning av texten” (not 13: s. 109, 311). Och om förhandlingen mellan vesiren av Memfis och överbefälhavaren av de persiska styrkorna som intagit Egypten – en oratorisk dialog som i romanen sträcker sig över några sidor – upplyser Lång i notapparaten att den är ”nästan oförändrad – med de ändringar som omflyttningen kräver – tagen från Thukydides *Kriget mellan Aten och Sparta*. [*sic!*] Ursprungligen handlar den om atenarnas mellanhavande med melierna” (not 18: s. 145, 312).

Också den intertextuella hänvisningen till Herodotos utgör en liknande tillämpning och återanvändning av arkaiskt material. I romanen höjer den skyritiske sjörövarkaptenen Luli ett ramaskri över att egyptierna i Naukratis inte vill köpa hans tjuvgods, vilket efterföljs av en utläggning om att ”handling” inte längre syftar på handling som hjältedåd, utan som handel:

Grekerna, som gör sken av att vara förträffliga människor, gör inte annat än samlas som käringar på torgen för att skrävla och bedra varandra. Och det kallar de *a faire*, att handla. Skall byta varor numera kallas en handling! [...] Skall den kallas handlingskraftig som köper billigt och säljer dyrt? (s. 123)

I notapparaten anmärker Lång: ”Enligt Herodotos skulle Kyros ha sagt ungefär som så om grekerna. Naturligtvis var han inte lika svängd i franskan” (not 15: s. 311).¹⁴⁸

Hänvisningarna till Xenofon, Jamblichos och Pausanias följer samma mönster. Hänvisningen till Jamblichos – ”en fri tolkning av det som Jamblichos återger som Pythagoras tal till ungdomarna i Kroton” (not 31: s. 243, 314) – är anmärkningsvärd eftersom Jamblichos text, *De vita Pythagorica* (eng. *On the Pythagorean Way of Life*), också är en uppdiiktad Pythagoras-biografi. Hänvisningen till Petronius är ett citat av några verser ur hans verk *Satyricon*, ”nedtecknad ca. 500 år efter Pythagoras död, men liknande verser var i svang redan på Pythagoras egen tid” (not 4: s. 58, 303 f.)

---

¹⁴⁸ Kyros II (död 530 f.Kr.), även kallad Kyros den store, var persisk storkonung och far till Kambyses II. ”Kyros II”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kyros-ii> (hämtad 17.2.2015).

framhåller Lång.

”Modernare” intertexter utgörs av texter av Gunnar Ekelöf, Axel Oxenstierna, André Gide, Friedrich Schlegel, Mallarmé, Marx, Dostojevskij och Shakespeare. Verser och fraser skrivna av dessa (i huvudsak) berömdheter citeras mer eller mindre direkt. Om citatet från Marx, en mening ur *Das Kapital I* (1867; sv. *Kapitalet*), skriver Lång i noten: ”Jag menar, man måste ju få in Marx på ett hörn också, ty även Marx ande lever.” (not 5: s. 59, 304) Det sista syftar på själavandringen som Pythagoras förespråkade. Enligt den lever ju fortfarande också själen vars ena inkarnation Marx var.

Notapparaten innehåller inte bara påpekanden om intertexter i själva texten, utan också kommentarer med referenser till andra texter, det vill säga intertextuella hänvisningar i sig själva. I flera noter åtföljs ett kort resonemang av akademisk karaktär av citat ur eller hänvisningar till vetenskapliga verk om antiken och grekisk filosofi. Sådana verk är till exempel Sitta von Redens *Exchange in Ancient Greece* (2003) och W. K. C. Guthries översiktsverk *A History of Greek Philosophy. Volume I: The Earlier Presocratics and the Pythagoreans* (1962).

Baklängeshistorien och autotextualitet

Den redan tidigare nämnda noten som utgör ett mininarrativ, en ”baklängeshistoria” från våra dagar till Pythagoras tidevarv (not 7: s. 304–309), är synnerligen intressant ur intertextuell synvinkel. Den bygger nämligen långt på ett uppradande av kunskap, idéer, sådant som historiska personer har skrivit eller sagt, som vi måste skala bort ur vårt vetande för att kunskapsmässigt kunna ställa oss på samma linje som Pythagoras. Lång nämner till exempel kyrkofadern Augustinus (354–430) och dennes självbiografiska *Confessiones* (397; sv. *Bekännelser*) som markerar att ett nytt tidsmedvetande, en tidsuppfattning som utgår från *individens* upplevelse av tiden, blivit gällande. Den italienska renässanslyrikern Petrarca (1304–1374) och dennes personifikation av den idealiserade kärleken, den tillbedda Laura, nämns också, och så citeras nobelpristagaren Elias Canetti (1905–1994).

Mininarrativet innehåller därtill vad som förefaller vara autotextuella hänvisningar. Autotextualitet kan definieras som intertextualitet inom en enskild författares egen produktion.¹⁴⁹ Det är alltså frågan om självciterande och hur en

---

149 Anna Hollsten, *Ei kattoa, ei sei niä. Näkökulia Bo Carpelanin kirjallisuuskäsitykseen*, diss., Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004, s. 16.

författare hänvisar till och inlemmar andra texter som han eller hon skrivit i sin text.

En dylik autotextualitet utgörs av en anspelning i mininarrativet på en av Långs tidigare romaner, *Bagges italienska resa* (1991). Halvvägs in i denna roman, vars ramberättelse kretsar kring fil.stud. Vilhelm Bagge som rest till Rom för att skriva färdigt en avhandling om Leonardo da Vinci (1452–1519), flyter handlingen över i historisk tid. Jagberättaren är plötsligt inte längre Bagge, utan tjänaren Maso, i tjänst hos da Vinci i början av 1500-talet när denne anlitas som militäringenjör av den italienska adelsmannen och kardinalen Cesare Borgia. Maso börjar sitt narrativ med: ”Jag var då ånyo i Maestro Leonardos tjänst för 10 soldi per dag och följde honom på hans resor. Min uppgift var nu inte längre att preparera färger och dukar som då när jag som femtonåring för första gången tjänade Maestro Leonardo, [...]”¹⁵⁰

Romanfiguren Maso kan kopplas ihop med ett minne som Lång skriver om i mininarrativet i notapparaten till *Mitt liv som Pythagoras*: ”Jag rev färger för maestron, blandade olja och zinkvitt, sprang på uppköp.” (s. 307) Både i detta minne och i *Bagges italienska resa* framställer alltså det berättande jaget färger för en ”maestro”. Dessutom tror Lång i mininarrativet att minnet kanske härstammar från Toscana den 16 januari 1453. Plats och tid stämmer med andra ord också, på ett ungefär, överens med berättelsen om Maso i *Bagges italienska resa*. Eftersom mininarrativet kan läsas som en beskrivning av den återerindringsprocess som jaget i den första inledningen i *Mitt liv som Pythagoras* utför för att retirera från nuet till minnet av jagets liv som Pythagoras, kan minnet om Maso utgöra ett led i denna process. Lång gör alltså lekfullt ett av sina tidigare romansubjekt till ett av sina tidigare liv, som han minns ett brottstycke av på vägen bakåt i erinringen mot livet som Pythagoras.

Mininarrativet innehåller även ett annat autotextuellt samband: ett långt utdrag ur en annan text som Fredrik Lång själv skrivit. Merparten av de två sista sidorna av mininarrativet är nämligen på det stora hela direkt hämtade ur Långs essä ”Tiden som historia och tiden som öde”, första gången publicerad i november år 2000 i *Ny Tid*. Det är frågan om textpartiet:

En epok var därmed till ända, en mentalitet död, en tidssyn var lagd till historien och en världsuppfattning var utmanövrerad. Det sista, gripande orakelsvaret sägs ha meddelats avfällingskejsaren Julianus – han som försökte återinföra hedendomen i det redan kristna romarriket: ”Säg konungen: de lysande hoven har slocknat, Foibos (Apollon) saknar hem, ingen kröner profetissan med lager, den porlande källan har sinat och det honungslena vattnet tystnat.” [...] Den [kristna historieskrivningens

---

150 Fredrik Lång, *Bagges italienska resa*, Helsingfors: Schildts 1991, s. 126.

stora historia] var följaktligen skriven som ett stort frälsnings- och friköpningsdrama som började med skapelsen och syndafallet, fortsatte med lidandets och otillräcklighetens apoteos, kulminerade med förlösningens evangelium och slutade med den yttersta domen som skulle resultera i evig frihet för de egna och i evig förtappelse för de andra. (s. 308 f.)

Så när som på en del små skillnader i interpunktion och några tillsatta meningar återfinns detta textparti så gott som ordagrant i essän "Tiden som historia och tiden som öde".¹⁵¹ Partiet handlar om Apollontemplet i Delfi som stängdes år 390 av den kristne romerske kejsaren Theodosius I, om Augustinus och hans nya tidsuppfattning, samt om hur den första historieskrivningen var den kristna.

Icke-kungjorda intertexter

Fastän Lång verkar redogöra för intertexterna omsorgsfullt finns alla lån och anspelningar inte noterade i notapparaten. Det här gäller inte bara, som jag visat ovan, hans egna texter, utan också andras.

En sådan intertext är en av Platons dialoger, "Faidros", där en uppfattning om det skrivna ordet som dött och det talade som levande presenteras. I dialogen håller Sokrates först två tal om kärlekens natur, varefter han samtalar med Faidros om retorikens och skriftens natur. Sokrates liknar det skrivna ordet vid en målning vars gestalter *verkar* levande, men som förblir stumma om de ställs en fråga. Text bär således endast skenet av att vara levande. Det skrivna ordet är dessutom oförmöget att på egen hand försvara sig självt mot missbruk och hån, och behöver alltid sin fars, det vill säga författarens, hjälp. Det skrivna ordet kan heller aldrig uttrycka något tydligt eller säkert, och kan således inte förmedla någon fullkomlig sanning.¹⁵²

Daniel S. Werner, som är doktor i filosofi och som har skrivit om dialogen i fråga, sammanfattar Sokrates kritik med att det skrivna ordet

lacks the feature of *interactivity*, the capacity for dialogue, questioning, and *elenchus*¹⁵³ that occur only in the context of a live philosophical exchange. It is in this sense that

---

151 Fredrik Lång, "Tiden som historia och tiden som öde", *Ny Tid* 2000:47, även publicerad på webben: <http://www.nytid.fi/2000/11/tiden-som-historia-och-tiden-som-ode/> (hämtad 27.2.2015). Essän finns även tryckt i Lång 2001, s. 177–183 (med titeln "Ödet och historien") och i essäsamlingen Fredrik Lång, *Jaget, duet och kärleken och andra idéhistoriska essäer*, Helsingfors: Schildts 2010, s. 25–34.

152 Platon, "Faidros", sektion 275b–e. I svensk översättning: Platon, *Skrifter. Bok 2*, översättning, förord och noter av Jan Stolpe, Stockholm: Atlantis 2001, s. 371 f.

153 *Elenchus* är en filosofisk term för Sokrates metod att ställa frågor som påbjuder korta svar till sin samtalspartner. Paul Woodruff, "Plato's Shorter Ethical Works", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics-shorter/#2> (hämtad 24.2.2015).

the written word is "dead" and "lifeless," as a mode of discourse that is incapable of adapting to changing conditions and responding to the needs of its readers.¹⁵⁴

När Zalmoxis avslöjar sig som berättare och den som skriver berättelsen i *Mitt liv som Pythagoras* upplyser han läsaren om att:

Ingenting har Pythagoras skrivit ner och orsaken är denna: Gudar skriver inte. Gudar och halvgudar. De skriver inte. [...] De vill inte ha svart på vitt och bli fast för något förflutet ord eller något kommafel och bli chikanerade för den sakens skull. Eller för att de citerat slarvigt. Eller lovat för mycket. (s. 191)

Här griper Pythagoras själv in för att förklara sin ståndpunkt. Han hävdar att det talade ordet är

gudomligt eftersom det ständigt är vid sig självt och ständigt korrigerar sig självt. [...] Texten tillägnar sig ingenting efter det att den är skriven. Den faller död ner. Det skrivna ordet är dött, [...]. Det talade ordet däremot lever. [...] Där [i talet] samsas sanningen och okunnigheten. Där verkar vissheten och invändningen sida vid sida. Talet är den levande brygd där sanningen uppehåller sig. (s. 191 f.)

Pythagoras kungörelse om det skrivna ordets död är således inte bara en demonstration av att hans tid var en som fortfarande långt byggde på en muntlig och inte skriftlig tradition; kungörelsen är även en intertextuell hänvisning till Platons skrifter och till Sokrates, som i likhet med Pythagoras inte lämnade efter sig ett endaste skrivet ord. Pythagoras framhåller här en sokratisk ståndpunkt i förhållande till det skrivna.

Jesper Svenbro har framfört två hypoteser om den historiske Pythagoras vägran att skriva. En av dessa anknyter direkt till det ovanstående citatet där Zalmoxis framhåller att gudar inte skriver. Svenbro observerar att det skrivna ordet inte var en gudagåva i den grekiska kulturen; de grekiska gudarna skrev inte och i de grekiska myterna som handlar om skriftens härstamning är skriften aldrig av gudomligt ursprung. "Skriften är en utpräglad mänsklig angelägenhet" skriver Svenbro och konstaterar att de grekiska gudarna inte behövde skriften eftersom de var odödliga. Av detta följer, att "[o]m Pythagoras inte skriver, motsvarar hans gest alltså rimligen en strävan att höja sig över människans villkor, att bli som en gud".¹⁵⁵ Att romanens

---

154 Daniel S. Werner, *Myth and Philosophy in Plato's Phaedrus*, New York: Cambridge University Press 2012, s. 195. För en mer utförlig redovisning och analys av Sokrates kritik av det skrivna ordet, se ibid. s. 193–198.

155 Jesper Svenbro, *Myrstigar. Figurer för skrift och läsning i antikens Grekland*, Stockholm: Bonnier 1999, s. 22.

Pythagoras delar denna strävan framgår inte enbart av Zalmoxis förklaring i citatet ovan, utan bland annat också av skildringen av en förnedrande upplevelse i Pythagoras barndom: Polykrates pojkgång mobbar Pythagoras för att denne är skrytsam om sin gudomliga härkomst, och de är på vippen att sänka ner Pythagoras i en latrinbrunn med huvudet före. Det här får Pythagoras att pissa på sig, vilket är till stor munterhet för mobbarna. Efter denna händelse låter Pythagoras aldrig någonsin en levande själ se honom utträtta sina naturliga behov. ”Av denna och andra orsaker trodde människorna i Kroton att Pythagoras var en gud eller en halvgud” upplyser berättaren. Det betydelsefulla är dock att Pythagoras lät ”dem hållas i denna tro och gjorde ingenting för att bestrida den” (s. 49).

I detta sammanhang är det också värt att notera Zalmoxis roll som skrivare. Slavar hade nämligen en viktig roll som skrivare under antiken – från det femte århundradet f.Kr. till Romarrikets fall nästan tusen år senare.¹⁵⁶ När Romarriket erövrade Grekland på 200- och 100-talet f.Kr. gjordes många skrivkunniga greker till slavar – i själva verket var de första romerska slavskrivarna just greker. Slavar som skrev efter diktamen och agerade skrivare och sekreterare blev en essentiell del av det romerska samhället och de var av stor vikt för kopieringen och spridningen av texter under denna tid.¹⁵⁷ Den romerske författaren och politikern Cicero (106–43 f.Kr.) hade till exempel en välrenommerad slavsekreterare, Tiro (ca 103–ca 4 f.Kr.), som han senare frigav och som efter Ciceros död förvaldade dennes litterära kvarlåtenskap.¹⁵⁸ Zalmoxis kan alltså något anakronistiskt liknas vid Tiro, som skriver efter diktamen (eller i Zalmoxis fall närmast kräver att få skriva efter diktamen) och nedtecknar sin mästares tankar: ”Säg någonting, för gudars och halvgudars skull. Någonting som jag kan fästa på papyrusen” (s. 192) uppmanar han Pythagoras.

För att gå vidare med intertextualiteten: en annan intertext kan spåras till Aristoteles och handlar om filosofen Thales från Miletos. I romanen berättas det om Thales som levde fattigt och ansågs av många jonier vara den visaste mannen vid liv. Milesierna ifrågasatte dock Thales förstånd just på grund av dennes fattigdom, för enligt deras tänkesätt kunde man inte vara vis om man inte förstod sig på affärer och

---

156 Brian Gabriel, ”History of Writing Technologies”, *Handbook of Research on Writing. History, Society, School, Individual, Text*, edited by Charles Bazerman, New York and London: Lawrence Erlbaum Associates 2008, s. 25.

157 William J. Bernstein, *Masters of the Word. How Media Shaped History from the Alphabet to the Internet*, New York: Grove Press 2013, s. 85–89.

158 ”Tiro”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/tiro> (hämtad 25.3.2015).

konsten att förtjäna pengar. För att visa milesierna att det är lätt för en tänkare att bli rik om denne så skulle önska, hyrde Thales alla olivpressar i hela Jonien för en liten summa pengar när det ännu var långt till skördetiden. Då det åter blev säsong för oliver gjorde han sig rik genom att hyra ut olivpressarna på sina egna villkor (s. 62 f.). Denna version av anekdoten om Thales och olivpressarna berättas av Aristoteles i *Politiken*,¹⁵⁹ men det uppmärksammar Lång inte i notapparaten.

Otvivelaktigt innehåller romanen betydligt fler avsedda men i notapparaten onoterade intertextuella samband än vad jag lyckats identifiera ovan. Överlag bygger hela resonemanget i romanen om slaveriet, friköpningen och den kristna frälsningen (se följande avsnitt, 4.1.5) på tankar som Lång ventilerat tidigare i ett flertal arbeten: i sin doktorsavhandling,¹⁶⁰ i monografen *Bild och tanke*,¹⁶¹ och i ett antal essäer.¹⁶² Samma gäller resonemanget om att Pythagoras fått "idén till sin metafysiska utgångspunkt [naivt sammanfattat: allt är tal] just från pengarnas funktion som värdemätare", vilket Lång behandlar bland annat i sin licentiatavhandling.¹⁶³

Slavresonemanget bygger Lång åtminstone på den tyske filosofen Hegels herreslavdialektik i *Phänomenologie des Geistes* (1807; sv. *Andens fenomenologi*), och – på basis av en av Långs essäer från 2007, "Antiken levde på ojämlikhet"¹⁶⁴ – på de franska historikerna Pierre Vidal-Naquets (1930–2006) och Jean-Pierre Vernants (1914–2007) teorier om att det grekiska tänkandet var beroende av det fria medborgaridealet som rådde i det antika grekiska samhället. Denna essä ekar Långs tankegångar i hans tidigare verk och essäer, vilket tyder på att Vidal-Naquet och Vernant influerat Långs

---

159 Aristoteles, *Politiken*, sektion 1259a. I svensk översättning: Aristoteles, *Politiken*, översättning med inledning och kommentar av Karin Blomqvist, 2:a upplagan, Sävedalen: Paul Åströms förlag 2003, s. 25 f.

160 Fredrik Lång, *Det industrialiserade medvetandet. Arbete och rationalitet från Platon till Nietzsche*, diss., Esbo: Förlaget Draken 1986, s. 22–28.

161 Fredrik Lång, *Bild och tanke. Om det kategoriala seendets genesis*, Esbo: Förlaget Draken 1999, s. 224–230.

162 Se till exempel "Om den faustiska människan eller när ordet fick vika för handlingen", först publicerad i *Ny Tid* 2000:46, även på webben: <http://www.nytid.fi/2000/11/om-den-faustiska-manniskan-eller-nar-ordet-fick-vika-for-handlingen/> (hämtad 27.2.2015) och tryckt i Lång 2010, s. 13–24; "Tiden som historia och tiden som öde", *Ny Tid* 2000:47, även på webben: <http://www.nytid.fi/2000/11/tiden-som-historia-och-tiden-som-ode/> (hämtad 27.2.2015) och tryckt både i Lång 2001, s. 177–183 (med titeln "Ödet och historien") och i Lång 2010, s. 25–34; "Se människan!" i Lång 2001, s. 147–192; samt "Åsnebryggor till litteraturen", ursprungligen publicerad i *Ny Tid* eller i tidskriften *Kontur* (okänt nummer), men även tryckt i Lång 2001, s. 110–146.

163 Fredrik Lång, *När Thales myntade uttryck. En bok om det sakliga tänkandets uppkomst*, licentiatavhandling, Esbo: Förlaget Draken 1982, s. 78–88.

164 Fredrik Lång, "Antiken levde på ojämlikhet", *Svenska Dagbladet* 12.2.2007, även publicerad på webben: http://www.svd.se/kultur/understrecket/antiken-levde-pa-ojamlikhet_200207.svd (hämtad 27.2.2015), och tryckt i Lång 2010, s. 55–62.

tänkande redan tidigare, trots att han inte nämnt dem vid namn.

Hegels herre-slavdialektik är synlig i *Mitt liv som Pythagoras* till exempel när Pythagoras ger Zalmoxis friheten första gången och Zalmoxis vägrar bli frisläppt eftersom han är rädd för att bli misstagen för en förrymd slav och därmed dödad (s. 203 ff.). Enligt Hegel är slaven slav eftersom han inte är kapabel att sätta livet på spel för sin självständighet. Mötet mellan den blivande slaven och den blivande herren beskrivs som en dödlig strid: "in the face of death, one of the two combatants embraces life as more essential to it than its honor and submits to the other in order not to die".¹⁶⁵ Rädslan för döden gör slaven till slav. Herre-slavdialektiken går jag närmare in på i avsnitt 4.2.3.

Hypotesen om att införandet av penningekonomin var den "avgörande impulsen till grekernas enastående sociala och kulturella innovationer" samt till att "tänkandet blir filosofi, poesin blir personlig, och sammanhållningen människorna emellan blir baserad på ömsesidiga, demokratiska och kodifierat rättsliga principer",¹⁶⁶ lades fram av den tyske marxistiske sociologen och filosofen Alfred Sohn-Rethel (1899–1990). Detta uppmärksammar Lång i den första noten i *Mitt liv som Pythagoras* (s. 303).

De ovanstående filosofernas och forskarnas rön är alltså underliggande intertexter till romanen. De finns med som allusioner och grogrund för de filosofiska resonemang som romanen för fram och byggs upp av.

Intertextualitetens effekter

Så vad skall man anse om alla dessa intertexter som romanen inkorporerar? Linda Hutcheon betonar intertextualitetens betydelse i historiografisk metafiction, det vill säga hennes version av den postmoderna (historiska) romanen. Hon anser att den historiografiska metafictionens intertextuella parodiering "offers a sense of the presence of the past, but a past that can be known only from its texts, its traces – be they literary or historical".¹⁶⁷ Genom intertextualiteten, som står som en rosa elefant i rummet, är läsaren "forced to acknowledge not only the inevitable textuality of our knowledge of the past, but also both the value and the limitation of the inescapable discursive form of the knowledge".¹⁶⁸ Det intertextuella bruket av antika författares

---

165 Frederick Neuhouer, "Desire, Recognition, and the Relation between Bondsman and Lord", *The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit*, edited by Kenneth R. Westphal, Blackwell Guides to Great Works 6, Wiley-Blackwell 2009, s. 49 ff.

166 Lång 2010, s. 84 (i essän "Svartvit vetenskap?").

167 Hutcheon 1988, s. 125.

168 Hutcheon 1988, s. 127.

skrifter i *Mitt liv som Pythagoras* uppfyller precis denna funktion att ingjuta känslan av det förgångna i texten. Men eftersom Lång missbrukar dessa intertexter, det vill säga sätter dem i nya kontexter, och använder modernare intertexter gravt anakronistiskt, och dessutom påpekar att han gör det, så blir intertextualiteten parodisk. Effekten är därmed den som Hutcheon beskriver: som läsare är vi tvungna att erkänna att det vi vet om det förflutna är textbaserat och diskursivt betingat. Denna intertextualitet framhäver därmed historiens narrativa karaktär. De vetenskapliga intertextuella hänvisningar blottlägger en annan aspekt av detta, nämligen att kunskapen om det förflutna är teoretiserad. Ställd på sin spets är vår kunskap om historien bara hypoteser, teorier och tolkningar.

Ansgar Nünning noterar en annan intressant effekt av den intertextuella rikedomen: den understryker verkets fikcionalitet.¹⁶⁹ Detta verkar vid första tanken paradoxalt eftersom intuitionen säger att fikcionaliteten borde minska om andra texters, i synnerhet historiska och filosofiska texters, auktoritet förs in i en text. Men när texten mätas med intertextuella hänvisningar överskuggas intertexternas trovärdighetsgivande ton av en känsla av att texten är konstruerad. Och när detta sker blottläggs textens fiktiva art.

4.1.5 Historikern som profet

Ingenstans i romanens egentliga text uttrycks uppfattningen om historiens narrativitet så direkt som i summeringen av vad Pythagoras lärt sig av den judiske profeten Hesekiel under slavtiden i Babylonien. Till skillnad från grekerna, som tror att ödet bestämmer villkoren för deras tillvaro (det vill säga att framtiden står skriven i stjärnorna), tror judarna att det är deras skuld till Herren för att inte ha följt Herrens bud som är orsaken till deras avfall, det vill säga den babyloniska fångenskapen. Judarna tror att de kan påverka sin framtid och sitt öde genom sin tro; att deras tro skall rentvå dem från deras skuld till Herren:

De betraktar det förutvarande som en väg eller utvandring samt berättelsen eller historien om denna vandring. Det förutvarande kallar de följaktligen historia. Det framförvarande däremot betraktar de som en annan väg eller en invandring. Den förra berättelsen är historien om deras skuld. Den senare berättelsen är tron på uppfyllelsen av det löfte om skuldbefrielse som de fått av sin gud, som är HERREN, HERREN. Uppfyllelsen av detta löfte och förverkligandet av denna profetia är beroende av styrkan i deras tro. (s. 174)

---

169 Nünning 2010, s. 42.

Pythagoras drar en analogi mellan judarnas uppfattning om skuld och sin egen situation som slav, och inser: ”jag kan påverka ödet och framtiden endast genom att nitiskt tjäna min jordiske herre, spara mina förtjänster och personligen frälsa mig och köpa mig fri” (s. 174). I det samma synliggörs kopplingen mellan slaveriet och föreställningen om det vi kallar historien:

För att uppfinna historien måste man först uppfinna framtiden. För att uppfinna framtiden måste man uppfinna hoppet. För att uppfinna hoppet måste man skapa träldomen. Utan träldom alltså ingen historia. [...] *Historikern är den profet som vänt ryggen mot framtiden*. Profeten är den domare som rannsakar historien, utmäter straffet och förkunnar under vilka omständigheter det är avtjänat. (s. 174 f.; min kursivering)

Den kursiverade frasen i citatet ovan är den intertextuella hänvisningen till den tyske litteraturkritikern, filosofen och författaren Friedrich Schlegel (1772–1829) som nämndes i det föregående avsnittet om intertextualitet (4.1.4). Uttrycket förekommer även i notapparaten i noten med mininarrativet i en form som är en direkt översättning av det tyska originalet: ”Historikern är en profet som vänt sig bakåt” (s. 309).¹⁷⁰ I notapparaten tillskrivs citatet dessutom uttryckligen Schlegel.

Om *profeten* är den som rannsakar historien för att förutspå framtiden, så är *historikern* eller med andra ord *profeten som vänt sig bakåt* den som ur nuets villkor och våra förhoppningar på framtiden förklarar, formar och tolkar historien. I notapparatens mininarrativ framkommer denna föreställning i samband med att Lång framhåller att ett nytt tidevarv, vårt tidevarv, har börjat i och med den nya, privatiserade tidsuppfattning som kyrkofadern Augustinus ger uttryck för i *Confessiones*. Augustinus är också startskottet för den moderna historieskrivningen. Genom Augustinus föreställning om den personligt upplevda tiden blir livet

ett individuellt *projekt* riktat mot framtiden. Det är nytt. Det tillhör vår epok. Och samtidigt blir historien till som väg och förklaring. Det är därför det nu också för första gången är möjligt att gestalta sina egna minnen som litteratur, det som Augustinus gör i sina *Bekännelser*. [...] Likaså blir det nu för första gången möjligt att skriva historia, på det sätt som vi uppfattar historien, som en härledning av det förflutna i enlighet med en tolkning av nuets betingelser som projicerats ur våra förväntningar på framtiden.

För att uppfinna historien måste man alltså först uppfinna framtiden. En framtid som det var möjligt för människan att själv ta ansvar för och utforma. För Augustinus

---

170 ”Athenäums-Fragmente”, nr 80: ”Der Historiker ist ein rückwärts gekehrter Prophet.” Friedrich Schlegel, *Charakteristiken und Kritiken 1 (1796–1801)*, herausgegeben und eingeleitet von Hans Eichner, Kritische Friedrich-Schlegel-Ausgabe, 1. Abt., 2. Bd, herausgegeben von Ernst Behler unter Mitwirkung von Jean-Jacques Anstett und Hans Eichner, Paderborn: Schöningh 1967, s. 176.

var framtiden bestämd av innehållet i ett enskilt trosprojekt. För oss av ett praktiskt.
[...]
Den första historieskrivningen var således den kristna. (s. 309)

Lång beskriver den kristna historieskrivningen som ett ”stort frälsnings- och friköpningsdrama” med syfte ”att med de troendes visshet om sin frälsning tolka det förflutna på ett sådant sätt att det motsvarade deras förståelse av sin aktuella situation” (s. 309). Det konkreta, handfasta arbetet som en slav utförde för sin jordiske herre för att köpa sig fri från slaveriet (skulden), integrerades och omsattes i den kristna tron till det andliga tjänandet av Herren som är förutsättningen för den andliga friköpningen: frälsningen, alltså syndernas (skuldernas) förlåtelse.

Genom att hävda att historikern är en profet som vänt ryggen mot framtiden, och genom att med hjälp av detta argumentera för att den kristna historieskrivningen är ett rationaliserande av det förflutna för att motsvara förhoppningen om frälsning, visar romanen på en historiesyn där historien är en konstruktion, en berättelse formad enligt ett visst intresse (i fallet om den kristna historieskrivningen: löftet om frälsning). Dessutom utgör allt detta i sann postmodernistisk anda en stark kritik av den kristna förklaringsmodellen av verkligheten, alltså en av de ”stora berättelser” som traditionellt gett legitimitet åt vissa kulturella traditioner och format vår förståelse av världen, men som i och med den postmoderna eran har förlorat trovärdighet och numera möts med skepticism.¹⁷¹

Om betydelsen av tanken om historikern som profet och trädomens relevans för historiemedvetenhetens uppkomst vittnar det faktum att denna diskurs och samhörande resonemang finns både i romanens egentliga text och i notapparaten. Detta är frågor som Lång dessutom skrivit omfattande om i sina tidigare idéhistoriska arbeten (se avsnitt 4.1.4). Ur det genreanalytiska perspektiv som ligger i fokus i detta underkapitel vill jag ännu uppmärksamma likheten mellan Schlegels citat och titeln för Elisabeth Wesselings redan tidigare nämnda studie i den postmoderna historiska romanen: *Writing History as a Prophet*. Wesseling förklarar eller motiverar visserligen inte titeln uttryckligen och hänvisar heller inte till Schlegel, och Lång antyder på inga

---

171 Tanken om de stora berättelsernas kristillstånd sedan andra världskriget introducerades av den franska filosofen Jean-François Lyotard i *La Condition postmoderne* (1979; sv. ”Det postmoderna tillståndet”). Lyotard anser, förenklat, att postmodernismen definieras av en skepticism mot all slags övergripande, totaliserande förklaringar. Exempel på stora berättelser är uppfattningarna om att historien är progressiv, att mänskligheten går mot större frihet och att vetenskaperna kan förklara allt. För postmodernisten existerar ingen universell sanning, utan endast relativa (fragmentariska, lokala och individuella) sanningar. Christopher Butler, *Postmodernism. A Very Short Introduction*, Oxford and New York: Oxford University Press 2002, s. 13–16.

sätt att han skulle ha läst Wesseling. Likväl tyder det faktum att både en forskare i (postmoderna) historiska romaner och en författare av historiska romaner har hänvisat till historieskrivandet som ett profeterande, att det för en viss historiesyn finns något verkligen betecknande och penetrerande i detta uttryck, som Schlegel var den första att mynta.

4.1.6 Epistemologiska frågor

Mitt liv som Pythagoras ställer epistemologiska, det vill säga kunskapsteoretiska, frågor som har att göra med sanning och möjligheten till historisk kunskap. Sanningen är essentiell för kunskap – redan sunt förnuft diskvalificerar ju det som är osant som kunskap och enligt den traditionella kunskapsdefinitionen i västerländsk filosofi är kunskap *sann välgrundad uppfattning* (eng. *justified true belief*).¹⁷² Men vad sanning är, är ingen trivial fråga. Inom filosofin finns det många teorier och många sätt att närma sig frågan.¹⁷³

Mångfalden av sanningar

I romanen är sanningen ett samtalsämne bland annat mellan Pythagoras och Polykrates, samt mellan Pythagoras och Zalmoxis. I dessa samtal företräder både Polykrates och Zalmoxis den pragmatiska sanningsdefinitionen, enligt vilken ett påstående är sant endast om det är användbart, det vill säga har en nytta för någon.¹⁷⁴ Det här är en form av sanningsrelativism.

När Pythagoras återvänder från Babylonien och ställs inför tyrannen av Samos, Polykrates, underrättar han denne om att han vill samla lärjungar kring sig och undervisa dem i de visdomar han inhämtat under sina resor. Polykrates frågar då: ”Vad är det för nytta med tänkandet om det inte är till någon nytta?” Till detta svarar Pythagoras att tänkaren inte ska eftersträva nytta (fast tänkandet också kan vara till nytta); ”Tänkarens ledstjärna är sanningen” framhåller han. Polykrates kontrar med standpunkten att ”sanningen är sannast när den är nyttig” (s. 184) – alltså en glasklar pragmatisk syn på sanningen. Det samma står Rådet i Kroton för när Pythagoras och

---

172 Paul K. Moser, J. D. Trout & Dwayne H. Mulder, *The Theory of Knowledge. A Thematic Introduction*, New York: Oxford University Press 1998, s. 14. Många filosofer har funnit stöd för denna definition redan hos Platon. Det så kallade Gettier-problemet formulerat 1963 av den amerikanska filosofen Edmund Gettier har sedermera visat att den klassiska kunskapsdefinitionen är otillräcklig (ibid. s. 96).

173 Se till exempel Moser, Trout & Mulder 1998, s. 59–75.

174 Moser, Trout & Mulder 1998, s. 72.

Zalmoxis behöver mera pengar för att bygga vidare på sin skola. Zalmoxis konstaterar, att för "Rådet är resultatet sanningen" (s. 247).

Zalmoxis uppfattning av sanningen är likaledes relativ. "Det är makten som är betydelsen. Det är makten som står för definitionerna" (s. 229 f.) konstaterar han exempelvis när han grubblar över vad som skulle hända ifall han som är slav och således enbart kropp och icke-människa skulle hävda att han i själva verket är människa och ande. Hans ord skulle stå mot Pythagoras ord, men Pythagoras ord skulle utgöra sanningen eftersom Pythagoras har makten. För herren är det en användbar sanning att slaven är icke-människa och enbart kropp. I ett annat sammanhang, när Vännerna splittrats i två läger på grund av Hippasos upptäckt och Zalmoxis överlägger med Milon om hur situationen skall hanteras, säger Zalmoxis: "Sanningen är politisk. [...] I politiken är det kompromissen som är sanningen" (s. 290). Här är Zalmoxis ståndpunkt pragmatisk.

Och Pythagoras, vad anser han om sanningens natur?

Till en början luftar även han en relativistisk åsikt i frågan. Till den egyptiske vesiren som efterlyser sanningen om hur Pythagoras anlänt till Naukratis ger denne ett svar som uttrycker en postmodernistisk hållning:¹⁷⁵

Sanningen är såväl det ena som det andra, och både och. Sanningen är sällan en, utan mångfaldig som Egyptens gudar. Såväl Horus som Ra är sanningen. Sanningen talar såväl ur Ammons som ur Osiris mun. Sanningen är både kobran och gamen. Dess framträdelseformer är många, dess tunga kan vara dubblerad som faraons kona, den bär såväl staven som gisslet, medan viljan, liksom Egyptens förenade rike, för det mesta är en och allena.

Bra parerat, men sanningen är faraon, härskaren över tvenne riken, sade vesiren.

Det är lokalt sett sant, sade Pythagoras. Sanningen talar hur som helst med en människas röst. (s. 132)

Pythagoras avfärdar här tanken om en absolut och objektiv sanning. Senare, efter att Pythagoras inhämtat kaldéernas och babyloniernas visdom, framhåller Zalmoxis att denne numera tror "endast på det som står på sista raden. Siffrorna. Den definitiva sanningen" (s. 191). Pythagoras går med andra ord från en uppfattning att sanningen är relativ till en uppfattning om att den är absolut.

I romanens andra inledning, som alltså utspelar sig mot storyns slut, grunnar Pythagoras över sanningsbegreppet. Vännerna vill nämligen att Pythagoras fäller en dom över Hippasos, som visserligen upptäckt ett fel i Pythagoras tallära, men som förbrutit sig mot sällskapets regler. Pythagoras måste "döma mellan sanningen och

---

¹⁷⁵ Universella sanningar finns inte enligt postmodernismen. Butler 2002, s. 16.

lagen” (s. 15), det vill säga antingen erkänna Hippiasos upptäckt eller förklara honom en förrädare. Han noterar dock att enligt Solon, en av Greklands sju vise, är lagen sanningen (s. 16) – en relativistisk ståndpunkt, eftersom rättsväsendets lagar inte är några universella lagar utan föränderliga. Pythagoras sammanfattar därtill motsättningen mellan den sanning som han själv eftersträvat och den som Polykrates, Zalmoxis och hans far Mnesarchos eftersträvat. Han konstaterar att det

på jorden finns mer än det som i det praktiska livet uppfattas som sanningen om tingen, det som pengar kan värdera, daktylmåttet mäta och balansvågen väga. Fars sanning, [...] handlade om det praktiska livet och hade nyttan som mål. Det högre vetandet, som vi och Vännerna söker, är en teoretisk sanning, härledd ur det rena betraktandet. Den har visheten som mål. (s. 17)

Exemplen ovan visar att det finns en problematisering av sanningsbegreppet på den diegetiska nivån i romanen. Problematiseringen sker även på en extradiegetisk nivå i och med att berättelsen framförs av en opålitlig berättare.

Att berättaren är opålitlig får man en första fingervisning om när Pythagoras i den andra inledningen säger att han skall berätta sanningen om sitt liv, men det ”är inte en enkel sak. Ibland leder oss orden fel” (s. 18). Romanens första del tar vid och berättandet sköts av en heterodiegetisk berättare som för det mesta håller sig dold. Sedan kidnappas berättandet av Zalmoxis som hävdar att det är han som i enlighet med Pythagoras upplevelser och minnen berättat även romanens första del. Zalmoxis avslöjar, som i förbigående, att slavflickan Myrtale som Pythagoras var förälskad i som ung, i själva verket är inbillad (s. 194). Det här väcker frågan vad annat som är osant i berättelsen om Pythagoras liv. Och när Zalmoxis i slutet av romanens andra del hävdar att skildringen om hur ”Kroton fick sin pythagoreiska skola [...] sanningsenligt nedtecknats” av honom själv, undrar man i ljuset av ovanstående sanningsdefinitioner vilket slags sanningsbegrepp Zalmoxis haft som ledstjärna för sitt skrivande. Eller i Seymour Chatmans termer: vilken vinkel Zalmoxis berättande har och hurudana filter romangestalterna, som i slutändan han låter komma till tals, utgör. Zalmoxis opålitlighet som berättare förstärks dessutom av det faktum att han genom hela tredje delen av romanen påstår att han inte dödat Hippiasos, men i slutet framgår det att det är just vad han gjort.

Romanen tematiserar följaktligen sanningens flyktighet och mångfald, och eftersom det är frågan om en historisk roman, problematiserar detta den historiska kunskapens sanningshalt. Det är såsom Pythagoras säger, att ”framtiden kommer att känna oss via de sanningskällor som vattnar och befruktar vår tid, och genom de

källsprång, bäckar och floder som skall strömma fram genom seklen till den framtid vars sätt att begagna sig av källorna vi inte kan vet någonting om” (s. 18). Tre osäkerhetsfaktorer inverkar på den historiska kunskapen som är tillgänglig för oss idag. För det första den tolkning av sanningen som den historiska källan stadfäster. För det andra tidsavståndet mellan källans uppkomst och vår tid. Och för det tredje vår tolkning av (och vårt sätt att begagna oss av) det som nått fram genom århundradena. Den historiska kunskap som är tillgänglig idag har följaktligen genomgått två stadier av tolkning i förhållande till ”sanningen” som kunskapen gäller. Till exempel är det som Thukydides skriver om det peloponnesiska kriget hans tolkning av de faktiska händelserna, så när vi idag försöker förstå kriget genom att läsa Thukydides redovisning baserar sig vår förståelse i själva verket på en tolkning av en tolkning av det som i verkligheten hände under kriget.

Minnets opålitlighet

Minnet och återerinringen som Frank Borg och Holger Thesleff i sina recensioner noterat som ett centralt tema för romanen anknyter till det epistemologiska perspektivet.¹⁷⁶ Det är ju nämligen så, att hela berättelsen om Pythagoras och Zalmoxis presenteras som ett minne i romanens första inledning. Där är det en oidentifierad, heterodiegetisk jagberättare – en tolkning vore att det är Fredrik Lång själv – som sitter och skriver i ett obestämt nu och återerinnrar sig sitt tidigare liv som Pythagoras och Zalmoxis. Denna jagberättare pekar direkt på minnets otillförlitlighet:

Vi minns minnet av de minnen vi återerinnrat oss, minnet av historier som berättats för oss och om oss, minnet av bilder vi sett och som vi förväxlar med de ursprungliga upplevelserna, för länge sedan utsuddade och uppblandade på samma sätt som färgerna på en akvarell blandar sig och sprider sig och blir allt otydligare på ett fuktigt papper, bildar nya figurer, skapar former som inte var avsedda, alstrar nya, överraskande mönster som lever enligt sin egen rätt på sitt eget vis. Sådant som minnet är. (s. 6)

Här gestaltas minnet som en väldigt instabil och ostrukturerad enhet där fakta och fiktion, både det faktiskt erfarna och det imaginärt upplevda, oskiljaktigt förs samman. Detta anknyter direkt till det opålitliga berättandet som jag diskuterat ovan: Pythagoras minne av Myrtale är ett imaginärt minne som integrerats med hans övriga minnen och förefaller representera minnet av en verklig person för honom.

Det finns också andra hänvisningar till minnet som någonting opålitligt och vagt. I den andra inledningen talar Pythagoras om minnet som ”det dunkla seende som

---

176 Borg 2005; Thesleff 2005.

skådar in i den tid vars verkningar vi redan erfarit” (s. 17), och senare i berättelsen när Pythagoras övar sig i konsten att återerindra sig sitt eget liv och sina tidigare liv, talas det om ”minnets kon” som ”vek av mot det allt mindre och det allt fjärnare utan att för den skull någonsin försvinna för tanken, endast för konsten att minnas”. Minnets kon är som ”bilden av Patroklos med skölden, som på skölden bär en bild av Patroklos med skölden, som i sin tur bär en bild av Patroklos med skölden som i sin tur, och så vidare, till förtret för förståndet” (s. 69). Den rekursiva bilden, den så kallade Drosteeffekten, är en slående liknelse för minnet och för historisk kunskap (i synnerhet den muntligt nedärvda kunskapen). Ju längre bakåt vi går, desto mindre och otydligare blir bilden (det vi kan minnas och det vi vet om historien), tills vi inte alls kan se den (det vill säga veta hur det verkligen var), men nog följa den i tanken, med andra ord fantasin.

”Historiens sanning är minnets sanning” (s. 141) konstaterar den nästan-allvetande berättaren i romanens första del (berättaren kan just inget säga om Pythagoras tid med prästerskapet i Memfis eftersom Pythagoras var förbjuden att yppa något om dessa upplevelser, och därför inte eftersträfvade att minnas denna tid i erinringen). Om minnet är opålitligt, så är också historien det; där inga minnen finns, tiger historien.

Implicit historiografisk metafiktion

Sammanfattningsvis kan man konstatera att *Mitt liv som Pythagoras* ifrågasätter möjligheten till objektiv och exakt historisk kunskap, samt problematiserar sanningsbegreppet och visar på sanningarnas mångfald. Detta sker både genom tematiken och explicita resonemang, ibland romanpersonerna emellan, ibland framförda av den som bär berättarmanteln för stunden.

Den epistemologiska ingrediensen är kännetecknande för den postmoderna historiska romanen både enligt Linda Hutcheon och Elisabeth Wesseling.¹⁷⁷ Men hos båda är kunskapsfrågorna förknippade med metafiktiva/självreflexiva berättarstrategier, något som *Mitt liv som Pythagoras* i någon anmärkningsvärd utsträckning inte bygger på.¹⁷⁸ Här demonstrerar Ansgar Nünnings teori sin styrka: i

---

177 Hutcheon 1988, s. 105–123; Wesseling 1991, s. 73 f.

178 I doktorsavhandlingen *Metafiktion käsite* (2006; sv. ”Begreppet metafiktion”) beskriver Mika Hallila metafiktionens såväl allmänna som postmoderna genre- och stildrag. Till de allmänna hör bland annat parodiering, och till de postmoderna intertextualitet. Bägge är visserligen drag som finns i *Mitt liv som Pythagoras*, men parodiering är inget genomgående drag i romanen utan förekommer närmast i anakronismerna och notapparaternas kommentarer, och intertextualiteten i sig är inte tillräcklig för att göra verket metafiktivt i min mening. Därför anser jag att *Mitt liv som Pythagoras* inte bygger på metafiktiva berättarstrategier. Mika Hallila, *Metafiktion käsite. Teoreettinen*,

den typologi han utvecklat finns det två skilda parametrar dels för typen av hänvisningar och dels för förhållandet till historisk kunskap. Nünning evaluerar ett verks bruk av intertexter, verklighetsreferenser och självreflexivitet på en skala som är oberoende av verkets inställning till historieskrivningens sanningar och den historiska kunskapens trovärdighet.¹⁷⁹ Fördelen är att vi således kan karakterisera romanen som kritisk mot historisk kunskap och sanning utan att göra det till ett problem att den inte är uttryckligen metafiktiv. Kanske är det typiskt att dessa två drag går hand i hand i den postmoderna historiska romanen – i alla fall verkar Hutcheon och Wesseling anse det – men tydligen har Fredrik Lång funnit andra sätt än det öppet metafiktiva att lyfta fram epistemologiska frågor i sin historiska roman.

Därmed är det befogat att betrakta *Mitt liv som Pythagoras* som ett exempel på *implicit* historiografisk metafiktion à la Nünning. Till skillnad från *explicit* historiografisk metafiktion som öppet gagnar sig av metafiktiva berättargrepp (och som av allt att döma sammanfaller med Hutcheons begrepp), införlivar Nünnings *implicita* form "its metahistoriographic concerns formally in the structure of the novel".¹⁸⁰ Som vi har sett, sker detta i *Mitt liv som Pythagoras* bland annat genom de tematiska stråken sanning och minne, samt det opålitliga berättandet.

4.1.7 Sammanfattning: en postmodern historisk roman?

Syftet med den ovanstående genreanalysen har varit att ringa in vilket slags historisk roman *Mitt liv som Pythagoras* är. Det är dags att sammanfatta fynden och dra slutsatser om romanens förhållande till sin genre.

Jag har funnit att romanen har revisionistiska drag eftersom den betonar slaveriets betydelse för det antika grekiska samhället och således skriver historia ur en marginaliserad folkgrupps perspektiv. De två protagonisterna Pythagoras och Zalmoxis hör till kategorin excentriska/marginaliserade huvudpersoner, vilket Nünning anser typiskt för den revisionistiska historiska romanen, och Hutcheon anser typiskt för historiografisk metafiktion.¹⁸¹ Andra kännetecknande drag för historiografisk metafiktion är en utpräglad intertextualitet (Hutcheon),¹⁸² och ett fokus

---

kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus, diss., Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 44, Joensuu: Joensuun yliopisto 2006, s. 81–108, 209.

179 Nünning 2010, s. 39–42.

180 Nünning 2010, s. 53.

181 Hutcheon 1988, s. 113 f.; Nünning 2010, s. 49.

182 Hutcheon 1988, s. 118 f., 124–127.

på epistemologiska frågor (Hutcheon & Nünning).¹⁸³ Båda spelar en viktig roll i *Mitt liv som Pythagoras*.

De intertextuella hänvisningarna anknyter romanen till antik litteratur, filosofi och historieskrivning, samt filosofi- och historieforskning om antiken. Dessutom innehåller romanen intertextuella referenser till berömda författare från bland annat renässansen, romantiken och modernismen, för att inte tala om hänvisningar till Långs tidigare verk av både skönlitterärt och idéhistoriskt slag. Den avsedda och i huvudsak i notapparaten markerade intertextualiteten lyfter fram historiens narrativa karaktär, det vill säga suddar ut gränsen mellan fakta och fiktion, och visar hur teoretiserad kunskapen om det förflutna är. De epistemologiska frågorna kretsar kring vad sanning är och vår möjlighet att över huvud taget veta något om det förflutna. I romanen ställs ett absolut sanningsbegrepp mot ett pragmatiskt, och överlag demonstrerar romanen hur sanningen på postmodernistiskt manér aldrig är en- utan mångdimensionell. Samtidigt talar romanen för den historiska kunskapens otillförlitlighet genom att göra minnet och dess bedräglighet till ett tema. Att minnet är opålitligt medför att historien också är opålitlig.

Jag har också visat hur romanen framhåller uppfattningen om historien som ett narrativ genom att uttryckligen kalla historikern en profet som vänt ryggen mot framtiden. Istället för att förstå historien (det vill säga den traditionella historieskrivningens historia) som en stabil och objektiv representation av det verkligt skedda, som vi utnyttjar för att förklara hur världen ser ut just nu och förutspå hur den kommer att se ut i framtiden, vänder tanken om historikern som profet på härledningens riktning. Våra förväntningar på framtiden projiceras på vår förståelse av det förflutna för att motsvara de villkor vi lever under i nuet, vilket innebär att historien inte är en objektiv storhet, utan färgad och formad av de ideologiers och föreställningars ok som vi både medvetet och omedvetet lever under. Därför är historien inte färdigskriven (och kanske aldrig blir det heller); när förväntningarna på framtiden förändras på grund av nya omständigheter i nuet, måste berättelsen om det förutvarande (historien) anpassas för att stämma överens med de förändrade förhållandena.

Det är såsom Lång ordleksaktigt uttrycker saken i en aforism i samlingen *Hålla hus* (2006) som uppenbarligen tillkom samtidigt som han skrev på *Mitt liv som Pythagoras* och den låg i tryck: "Allt sedan Hegel har de historiserande filosoferna lyft

---

183 Hutcheon 1988, s. 122; Nünning 2010, s. 53.

sig i håret för att sätta sig över sin tid. *Historien uppfattad som pil pekar alltid mot den som ritat den.*¹⁸⁴

Parodi inkorporeras i romanen på ett finstilt sätt: dels genom paratexterna och dels genom de historiska anakronismerna. Notapparaten är en salig blandning seriösa och skämtsamma kommentarer, vilket driver både med den klassiska historiska romanens och historieskrivningens konventioner. Titeln demonstrerar en icke-objektiv ståndpunkt i förhållande till historieskrivningens representation av historien, och det samma kan man säga om romanens grundläggande berättargrepp.

Romanens första del är nämligen långt skriven som en traditionell biografi med en till synes heterodiegetisk och allvetande berättare, samt en handling som börjar med centralgestaltens föräldrar och födsel, och går vidare genom barndomen och ungdomsåldern till vuxenåldern. Vändningen i *Mitt liv som Pythagoras* sker i och med att Zalmoxis avslöjar sin roll som berättare. Det är här romanen slutgiltigt går skilda vägar med den objektiva biografien och historieskrivningen. Plötsligt röjs det att detta är en synnerligen subjektiv berättelse där (den nu homodiegetiska) berättaren (Zalmoxis) hävdar sig själv och sina egna synpunkter nästan lika mycket som Pythagoras liv och lära ställs i förgrunden. Denna vändning tycks ha tilltalat Fredrik Lång som berättargrepp eftersom han utnyttjar den även i sin andra historiska roman, som likaså utspelar sig i en antik medelhavsmiljö: *Av vad är lycka. En Krösusroman* (2012).¹⁸⁵

Anakronismerna kan i sin tur tolkas, förutom som parodiering på historieskrivningens version av historiska händelser, som ingredienser i ett försök att skriva en alternativhistoria om hur det kanske gick till eller kunde ha gått till i det

---

184 Fredrik Lång, *Hålla hus*, Helsingfors: Schildts 2006, s. 28; min kursivering. I inledningstexten till boken skriver Lång att aforismerna och texterna är tillkomna mellan vårvintern och mitten av november 2005. *Mitt liv som Pythagoras* utkom i början av oktober 2005. I *Hålla hus* skriver Lång därtill att det i januari 2005, när han och familjen fick bud om att de är uppsagda från det hus de bodde i, "blev omöjligt att skriva vidare på det manuskript jag hade arbetat med ett halvår" (s. 13). Förmodligen är det *Mitt liv som Pythagoras* han avser. *Hålla hus* innehåller flera aforismer som anknyter till den historiska romanen som genre och till historieskrivningen.

185 I *Av vad är lycka* är huvudpersonen Eutykios en ung grek och köpmannason som genom slumpen blir tolk åt Lydiens konung Kroisos på 500-talet f.Kr. I romanens sista kapitel uppdagas att det är den kungliga hunduppfödarens hustru – en paflagonsk "prinsessa" som hunduppfödaren i tiderna tagit som krigsbyte – som har skrivit berättelsen. Senare blir hon Eutykios hustru. Eftersom hon är kvinna, är hon *de facto* slav, fastän hon formellt sett inte anses vara det. Likheter mellan *Av vad är lycka* och *Mitt liv som Pythagoras* begränsas dock inte till denna ena berättartekniska. Lång använder historiska källor på samma, delvis anakronistiska, sätt och är lika fantasifull. I en inledande anmärkning skriver han: "med historisk sanning har min berättelse endast skenet gemensamt". Fredrik Lång, *Av vad är lycka. En Krösusroman*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2012, s. [6].

förflutna, om man tar i beaktande de historiska källornas otillförlitlighet och bristfällighet. På detta sätt visar även anakronismerna på historiens narrativitet.

Parodiering är, som tidigare nämnt (se avsnitt 3.2.3), en viktig del av den postmoderna historiska romanen, både enligt Hutcheon och Wesseling.

Sammantaget talar allt detta för att *Mitt liv som Pythagoras* i själva verket är en postmodern historisk roman. Den har starka drag av Nünning's revisionistiska historiska roman och implicita historiografiska metafiction – två typer av historiska romaner som Nünning associerar med genrens postmoderna yttring. Dessutom parodierar romanen klassiska konventioner och ifrågasätter stora berättelser, vilket är kännetecknande för postmodernismen. De postmoderna dragen är däremot så subtilt inarbetade i romanen och så mångsidiga att det första intrycket inte avslöjar romanen som postmodern. Om *Mitt liv som Pythagoras* på något sätt förnyar sin genres konventioner, så är det just genom detta: den utgör en mångskiftande hybrid som vid första ögonkastet är svår att kategorisera. Den bygger inte på att göra ett postmodernt drag till kung, utan fördelar det goda mellan en samling kännetecken som kommit att förknippas med postmodernismen. Den visar på bred front allt det problematiska med historien: historien är selektiv vad gäller det den med tiden kommer att innehålla, dess sanningar är inga objektiva eller allmängiltiga sanningar, och det den hävdar att är sanningar kan lika väl vara baserade på fiktion som på fakta.

Den uppfattning av historien som *Mitt liv som Pythagoras* förmedlar är alltså kort och gott att historien är en konstruktion skapad av människan, och därför oundvikligt bristfällig. Den formas av människans drömmar och förhoppningar, av hennes allt annat än perfekta minne, samt av texter och andra historiska källor som måste tolkas för att förstås och som kanske i sig själva redan är tolkningar av det verkligt skedda. "Historieskrivningen väljer och vrakar bland mängden av gångna begivenheter, men glömskan är minst lika metodisk" lyder en av Fredrik Långs aforismer exemplariskt.¹⁸⁶

---

186 Lång 2006, s. 114.

4.2 *Mitt liv som Pythagoras* som idéroman

I sin recension av *Mitt liv som Pythagoras* menar Frank Borg att åtminstone ett av Långs motiv med romanen är att argumentera för olika filosofiska teser, specifikt med utgångspunkt i den marxistiske filosofen Alfred Sohn-Rethels tankar.¹⁸⁷ Men som jag visat i genreanalysen i avsnitt 4.1, och i synnerhet i avsnittet om intertextualitet (4.1.4), innehåller romanen tankegods från ett flertal filosofer och tänkare, inte enbart Sohn-Rethel. Så ett av Långs motiv är uppenbarligen kort och gott att i romanform förfäktat vissa filosofiska teser, punkt. Nyckelorden i föregående mening är dock inte ”filosofiska teser”, utan ”i romanform”. *Mitt liv som Pythagoras* är ju inte en filosofisk avhandling – verket är skönlitteratur, och som skönlitteratur underkastas det den skönlitterära tolkningens lagar. I nykritisk anda är det inte författarens intention med verket som är det primära, utan det som verket – på det stora hela stående på egna ben – lyckas förmedla.

I detta underkapitel kommer jag att gå närmare in på vissa av de idéer som romanen ställer fram, dock utan att tappa sikte om det historiska. Idégodset går nämligen inte att helt skilja från det historiska, utan dessa är två aspekter som kompletterar varandra i romanen. Många av romanens idéer är direkt sammanlänkade med frågor som har med historien att göra, som vi sett i den föregående genreanalysen (till exempel idén om den postmoderna upplösningen av historien som en stor berättelse). Det jag vill göra här är således att gå ett steg vidare; att med avstamp i det jag redan presenterat se vilken eller vilka centrala idéer som romanen bär fram. Och då menar jag alltså inte att klargöra vilka motiv som författaren Fredrik Lång haft med skrivandet av romanen, det vill säga i Frank Borgs mening: vilka filosofiska idéer Lång medvetet valt att argumentera för. Mitt intresse ligger först och främst i det som kan extraheras ur själva romanen; de idéer som en tolkning av romanen lyfter fram. Kanske sammanfaller mina rön med författarens motiv, men det är i så fall en bisak. Det är inte författarintentionen jag är ute efter. Med det sagt vill jag dock anmärka att det heller inte är en närläsning jag baserar min tolkning på. Som jag framhållit tidigare, grundar sig min metod på contextualisering (se avsnitt 3.1).

Rent konkret innebär mitt avstamp i det historiska att jag börjar med att i det följande avsnittet presentera den historiska romanens funktioner i västerländsk kultur enligt Torsten Petterssons och Marita Hietasaaris teser. Dessa är nämligen till

---

¹⁸⁷ Borg 2005.

betydande del förknippade med vad man rent allmänt kan kalla "idéer". Därefter diskuterar jag *Mitt liv som Pythagoras* utgående från dessa funktioner, och i synnerhet den postmoderna historiska romanens funktioner, som kretsar kring ett etiskt perspektiv. Till slut framför jag en tolkning av romanens syn på frihet kontra trældom, vilket jag menar att utgör den centrala idén i verket, vid sidan om den postmoderna inställningen till historien.

4.2.1 Den historiska romanens funktioner

I en artikel i tidskriften *Parnasso* reflekterar Torsten Pettersson över den historiska romanens sega livskraft, det vill säga över det faktum att genren inte dött ut trots att både författare och kritiker sedan sent 1800-tal kritiserat genren för dess till synes olösliga grundproblem: att förena historisk sanning och konstnärlig frihet. Eller med andra termer: fakta och fiktion. Pettersson frågar sig vilka funktioner genren fyllt så väl i den västerländska kulturen att den än idag är livskraftig och populär. Han kommer fram till fem funktioner.¹⁸⁸

Den första är att bjuda på underhållning, exotism och eskapism. Den andra är att behandla samtidens problem genom att projicera dem på det förflutna. Båda dessa kringgår problemet med historisk sanning. Den tredje funktionen är att förmedla historisk kunskap, vilket i synnerhet på 1800-talet var förknippat med att stärka den nationella identiteten och samhörigheten. Den fjärde går ut på att identifiera eller uppfinna allmänna historiska lagbundenheter. Exempelvis är världshistoriens riktning och mening bestämd av Gud i Topelius tankevärld. Den femte och sista funktionen är enligt Pettersson att backa upp i samtiden förhärskande värderingar. Här blir historien det "Andra" som vi kan definiera vår överlägsenhet och progressivitet i förhållande till, och som vi kan döma och fördöma utan att den anklagade kan opponera sig.

I enskilda verk kan flera av dessa funktioner samspela.

Marita Hietasaari menar att den postmoderna historiska romanen möjligen kan fylla alla dessa funktioner, men hon grunnar även på möjligheten att den skulle ha en särskild funktion som den inte delar med genrens tidigare former. På basis av Lars Sunds Siklax-trilogi föreslår hon två funktioner som både stöder varandra och är betydelsefulla i sig själva: kritiskhet och frigörelse. Hietasaari lyfter fram ett etiskt perspektiv som ett väsentligt drag i den nyaste finländska historiska fiktionen, och

---

188 Pettersson 1999, s. 74–77.

betonar den postmoderna historiska romanens möjlighet att påverka samhällets kulturella och politiska läge.¹⁸⁹

Som man kan märka grundar sig nästan alla dessa funktioner på att framföra idéer av olika slag. Att projicera samtidens problem på det förflutna lyckas inte utan att först skapa en välpaketerad idé om problemen. I förmedlandet av historisk kunskap åker idéer lätt med som trojanska hästar (jfr nationalistiska motiv i klassiska historiska romaner). Och historiska lagbundenheter, värderingar och frigörelse? I grunden idéer.

4.2.2 Kritiskhet, frigörelse och etik

Mitt syfte är inte att här utvärdera huruvida kritiskhet och frigörelse verkligen kan antas vara allmänna funktioner som den postmoderna historiska romanen fyller, utan endast se hur de passar in på *Mitt liv som Pythagoras*. Först skall jag dock kort kommentera Långs roman med hänvisning till Petterssons allmänna funktioner för den historiska romanen.

Med sitt romanlandskap som både tidsmässigt och geografiskt är fjärran från nutid och finska breddgrader bjuder *Mitt liv som Pythagoras* helt klart både på exotism och på verklighetsflykt. Romanen är dessutom underhållande, ja, till och med humoristisk på sina ställen. Det här kan dock inte anses vara någon primärfunktion hos romanen – det är ändå inte frågan om en underhållningsroman.

Vad gäller behandlingen av samtidens problem i en historisk miljö, måste man först konstatera att romanen inte är någon allegori eller något kostymspel. En direkt projektion är det inte frågan om, men det förhindrar ju inte att de frågor som romanen kretsar kring skulle finna samklang i vår egen tid. I en aforism i samlingen *Hålla hus* skriver Lång: ”Den ambitiösa historiska romanens verkliga motiv är alltid samtiden, som den vill rucka på som en klocka som drar sig.”¹⁹⁰ Jag vill mena att det finns ett dylikt element i *Mitt liv som Pythagoras*, och att det kommer till uttryck genom romanens etiska perspektiv. Jag återkommer till detta lite längre fram.

Av de övriga tre funktionerna som Pettersson för fram är det egentligen bara förmedlandet av historisk kunskap som någorlunda passar in på *Mitt liv som Pythagoras*. Samtidigt som den postmoderna stämpeln gör att verket ifrågasätter objektiv historisk kunskap, förmedlar verket en hel del välgrundade uppfattningar om

---

189 Hietasaari 2011, s. 18, 62, 105 f.

190 Lång 2006, s. 19.

antiken. Ifrågasättandet skall ju inte tas kategoriskt; den postmoderna poängen är inte att vi inte över huvud taget kan veta någonting om det förflutna, utan att vi inte kan veta hela sanningen.

Petterssons funktioner nuddar således vid *Mitt liv som Pythagoras*, men ingen av dem träffar helt rätt. Romanens huvudsakliga funktion är trots allt inte att förmedla historisk kunskap eller att behandla samtiden allena. Just i egenskap av att vara en postmodern historisk roman passar Hietasaaris funktioner bättre in på romanen.

Det är till exempel inte svårt att hitta kritiskhet i romanen. Det mest uppenbara är förstås kritiken mot slaveriet i det antika grekiska samhället. En del av romanens etiska perspektiv härrör ur detta. Betraktat ur dagens allmänt vedertagna uppfattning om en individs mänskliga rättigheter var det antika grekiska samhället oetiskt. Samtidigt riktar romanen kritik mot föreställningen att detta skulle vara hela sanningen. För vad lade träldomen enligt romanen grunden till? Jo, frigörelsen från den grekiska uppfattningen om att ödet står skrivet i stjärnorna. För slavarne var ödet ett personligt öde, framtiden en ”framtid som det var möjligt för människan att själv ta ansvar för och utforma” (s. 309).

Frågan om ansvar öppnar en annan aspekt av det etiska i romanen. Det är en vedertagen uppfattning att det är moraliskt att ta ansvar för sitt eget liv och sina egna handlingar. Till exempel är en av de avgörande skillnaderna mellan det estetiska och etiska stadiet i den danske filosofen Søren Kierkegaards (1813–1855) filosofi den, att i det estetiska stadiet håller människan alla livsmöjligheter öppna, medan hon i det etiska stadiet har gjort ett val beträffande sitt liv – hon har valt sig själv och tagit personligt ansvar över sitt liv.¹⁹¹ För Zalmoxis verkar detta vara en möjlighet som hägrar framför honom, men som han inte förmår gripa. När Pythagoras erbjuder honom friheten tar han inte emot den fullt ut. Han vill tjäna Pythagoras efter egen vilja, men han vill inte vara fri, det vill säga ansvaret för honom och hans handlingar ligger fortfarande hos herren, Pythagoras (s. 206). Skillnaden mellan herre och slav framträder även i romanens slut. Pythagoras *väljer* att försvinna för att ge Hippasos rätt utan att behöva döma honom för förräderi. Pythagoras bär således ansvar för sitt fel och undviker att på dogmatiska grunder bestraffa en man som visserligen har gjort fel, men av de rätta orsakerna. Zalmoxis tar däremot inte på sig ansvaret för dråpet på Hippasos. Han förnekar ju ända fram till slutet att det var han som i vredesmod hade livet av Hippasos, och när han väl bekänner, skyller han först på gudarna:

---

191 Clare Carlisle, *Kierkegaard. A Guide for the Perplexed*, London: Continuum 2006, s. 84.

Jag vet inte vad som då for i mig. Vem av gudarna var det som hetsade mig? Det var Letos son och Zeus. Det var Apollon. Det var han som flög i mig. Skarpskytten var det, han som hetsar på avstånd. Det var gudens röst jag hörde. Han uppmanade mig att hämnas. Han ville det. Han hade utsett mig till redskap att hämnas sin sons blida öde, och att vedergälla oförrätten som drabbat honom och oss alla. Därför gjorde jag det och inte av någon annan orsak. För att vreden skulle ha sin gång.

[...]

Det var vad som for i mig. Jag kände gudens beröring, han som berör på håll. Mot gudarnas vilja kan man som känt ingenting göra. (s. 300)

Därefter tillägger han att som slav har han ”rätt att vara obehärskad, ty sådan är begreppsbestämningen och definitionen” (s. 301). Efter bekännelsen tycks Zalmoxis därtill inte bry sig ett dugg om hela saken; han visar varken tecken på ånger eller ansvarstagande, utan säger obekymrat: ”nu vill jag ha något att äta. Jag är för resten skyldig Asklepios en tupp” (s. 302). Det är också med dessa ord som den egentliga berättelsen tar slut. Efter detta följer endast notapparaten.

Men etik kan inte bara förstås som frågan om vad som är rätt och fel, utan även som en mer allmän fråga om hur vi människor bör leva våra liv. Allt sedan Upplysningen har liberalismen, det vill säga den samhällsåskådning vars värdegrund bottnar i tanken om individens frihet, fått en allt större betydelse världen över. Samtidigt har jämlikhet också blivit ett av våra fundamentala värden. Historikern Yuval Noah Harari observerar dock att dessa två värden motsäger varandra och att jämlikhet endast kan uppnås genom att kringstänga friheten, i synnerhet de rikas frihet. Harari menar att hela den politiska världshistorien sedan franska revolutionen kan tolkas som en rad försök att försona motsägelsen mellan frihet och jämlikhet.¹⁹²

I antikens Grekland var frihetsidealet förhärskande och samhället djupt ojämlikt. Detta har Lång skrivit om i en essä,¹⁹³ och detta framgår också ur *Mitt liv som Pythagoras*. Trots att Zalmoxis blir fri uppnår han aldrig jämlikhet med Pythagoras. När han blir fri första gången hjälper det inte hur han än säger att han är frigiven; andra fria medborgare ser honom inte som jämlik, utan fortfarande som en underställd, som en slav. Och när han sitter fängslad för dråpet på Hippasos och han blir piskad för att berätta sanningen om vad han gjort, kommenterar han: ”Rättvisan är det som är gemensamt för alla, men piskan är inte gemensam för alla.” (s. 260) Friheten har han vunnit, men inte jämlikheten.

Jag menar att det är här romanen anknyter till vår samtid och det faktum att vi

---

192 Yuval Noah Harari, *Sapiens. En kort historik över mänskligheten* [*Sapiens. A Brief History of Mankind*], översättning Joachim Retzlaff, Stockholm: Natur & Kultur 2015 [2014], s. 164.

193 Lång 12.2.2007; även tryckt i Lång 2010, s. 55–62.

värdesätter två motsatser i dagens värld. Och just genom att romanen visar hur jämlikhet inte uppnås genom ökad frihet, betyder kritiken mot slaveriet inte att romanen förespråkar liberalism. Frihet är inte den idé som romanen förfäktar, trots att slaveriet som tema vid första anblicken antyder det, utan jämlikhet. På så sätt kan man skönja en kritisk inställning i romanen även till uppfattningen om att mänskligheten går (och skall gå) mot större frihet; till att friheten är historiens mål och världsalltets högsta goda.

Ansvar och jämlikhet är med andra ord två idéer som *Mitt liv som Pythagoras* lyfter fram och som bildar romanens etiska dimension. Människan skall ta ansvar för sitt liv, det vill säga framtiden, och eftersträva jämlikhet, snarare än större frihet.

Det förefaller alltså som om *Mitt liv som Pythagoras* skulle uppfylla Hietasaaris funktioner för den postmoderna historiska romanen. Det finns en kritiskhet i romanen såväl mot det antika grekiska samhället som vårt samhälle idag, för att inte tala om romanens kritiskhet mot den traditionella historieskrivningen och absoluta sanningar, vilket jag diskuterat i genreanalysen (avsnitt 4.1). Frigörelse eller emancipation kan man finna i romanen beroende på vad man lägger i orden. Hietasaari är tyvärr inte desto mer specifik, men hon tar upp det faktum att Lars Sunds Siklax-romaner är skrivna ur ett finlandssvenskt perspektiv, alltså ett marginaliserat perspektiv. I den här bemärkelsen är också *Mitt liv som Pythagoras* frigörande, i och med att den lyfter fram slavarnas historia som marginaliserats av den traditionella historieskrivningens huvudfåra.

4.2.3 I varje pärlas kärna finns en orenhet

Pärnan är en av de äldsta fullkomlighetssymbolerna och hänvisar till idén om att allt vackert och värdefullt föds ur smärta, såsom pärlan skapas av det främmande föremålet i musslan.¹⁹⁴ Pärlan förekommer som symbol i *Mitt liv som Pythagoras* endast på ett ställe, men sammanhanget ger symbolen kraft över hela verket. Dessutom får pärlan en mening som inte bara begränsar sig till föreställningen om att det fullkomliga uppstår ur smärta.

I romanens tredje del skriver Zalmoxis följande om det brott som Hippasos gjort sig skyldig till när denne för icke-invigda avslöjat sin upptäckt om felet i Pythagoras

---

194 Vesa Haapala, *Kaipaus ja kielto. Edith Södergranin Dikter-kokoelman poetiikkaa*, diss., Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005, s. 255 f.

tallära:

Han hade brutit mot förbudet och yppat den djupaste av hemligheter: sanningen om kunskapens kärna. All kunskaps kärna. Att inne i hjärtat av allt vi vet finns en blind punkt som vi inte kan se utan att överge den formen av kunskap. Inne i allt finns en motsats. [...] Inne i varje fri man finns ett beroendeskaper och inne i varje slav finns en frihet. I hjärtat av varje allomfattande kunskap finns en ignorans. Inne i varje säkerhetssystem en skräck; i varje något ett intet. Helgedomens innersta cella hyser ett simpelt träbeläte.

I kärnan av talen fanns icketalen. I logikens innersta bor det ologiska. (s. 288 f.)

Zalmoxis fortsätter med att återge vad Pythagoras sagt att hans far Mnesarchos berättat om pärlor:

när man drillar ett hål genom pärlan upptäcker man inne i kärnan av den mest utsökta pärla alltid en orenhet, ett grand, en smutsig sten. Det är orenheten som är utsökthetens urgrund och upphov, [...].

Om detta konstaterar Zalmoxis: "Sådan är sanningen och naturen. Hellas är en utsökt pärla" (s. 289). Med detta syftar han naturligtvis på slaveriet som upprätthåller och möjliggör den antika grekiska kulturen, och som är orenheten i den ädla grekiska civilisationens hjärta. Förmodligen talar Zalmoxis här i aningen ironisk ton direkt till den moderna läsaren och hennes potentiellt romantiserade föreställning om antikens Grekland som demokratins och den västerländska kulturens mytomspunna vagga. Ur den synvinkeln anknyter pärlsymboliken till det etiska perspektivet och samhällskritiken i det föregående avsnittet. Passagen bär dock på fler innebörder och idéer än enbart den som Zalmoxis tar fasta på.

Hegels herre-slavdialektik

I det ovanstående citatet finns en mening som kan ses som en direkt hänvisning till Hegels herre-slavdialektik: "Inne i varje fri man finns ett beroendeskaper och inne i varje slav finns en frihet." (s. 289) Jag nämnde redan i avsnittet om intertextualitet (4.1.4) att Hegels *Phänomenologie des Geistes* är en intertext och att det är Zalmoxis rädsla för döden som gör honom till slav, precis som i Hegels herre-slavdialektik där två kombattanter möts i en "dödlig strid" och den ene (den blivande slaven) underkastar sig den andre (den blivande herren), som inte är rädd för döden utan värdesätter sin frihet högre än sitt liv och därför utgår med segern och herraväldet. Dialektiken omfattar dock mer än så, och det verkligt intressanta sker när hierarkin väl inrättats.

Hegel framhåller nämligen att varken herren eller slaven är fullständigt självständiga och självtillräckliga subjekt, och att det i själva verket är slaven som bär på nyckeln till sann självständighet och självtillräcklighet.

För det första är herren en ständig modell för slaven av ett subjekt som anser sig vara självständigt, och som omgivningen erkänner som självständigt. För det andra utvecklas slaven, genom växelverkan med herren, omedvetet på sätt som gör det möjligt för slaven att finna en självtillräcklighet som är större än herrens. Hegel fastställer tre faktorer som inverkar på slavens utveckling: rädsla, lydnad och arbete. Rädslan är rädslan för döden, som visserligen ursprungligen gjorde slaven till slav, men som lär slaven att tillvaron måste utvärderas utgående från ett högsta mått på vad som utgör det goda. För en slav är detta mått livet självt; för ett självtillräckligt subjekt är det frihet och självständighet. Genom att lyda en utomstående auktoritet lär sig slaven att handla emot sina egna drifter och begär. Den påtvingade disciplinen lär slaven självbehärskning och självdisciplin, som är förutsättningar för självständighet. Lydnaden gör det möjligt för slaven att bli herre över sig själv. Skillnaden mellan slavens och herrens makt över tingen åskådliggörs av det arbete som slaven utför åt herren. Till skillnad från herren, förvandlar slaven genom sitt arbete tingen i världen utan att konsumera eller tillintetgöra dem. I tingen som slaven genom sitt arbete skapar kan slaven se en spegling av sin egen självständighet, av den makt slaven har över tingen. Herren kan däremot inte sätta sin egen prägel på världen eftersom herren endast åtnjuter det som slaven skapat. Herren är således slav till slavens arbete, alltså beroende av slaven. Därför är herren inte fullständigt självständig och självtillräcklig. Hegel anser att slavens arbete dessutom har en annan funktion: arbetet fräter bort slavens rädsla för döden. Genom arbetet sätter slaven nämligen sin prägel på världen och gör således sin subjektivitet odödlig, vilket gör tanken om den egna fysiska döden mer uthärdlig.¹⁹⁵

Så när Zalmoxis säger att han insett att det finns ett beroendeskap inne i varje fri man och en frihet i varje slav, framför han en slutsats som Hegel dragit om förhållandet mellan herre och slav. Herren, alltså i romanens värld den fria medborgaren i antikens grekiska samhälle, var beroende av slavarbetet för att vara fri, och därför egentligen inte helt fri. Och slaven, som lydde sin grekiska herre och byggde murar och tunnlar på befallning, hyste en frihet inom sig som kunde realiseras genom arbetet. Som det påpekas på några ställen i romanen (bland annat på s. 195) är

---

195 Neuhouwer 2009, s. 49–53.

slaven fri inför framtiden, det vill säga slaven bär friheten inom sig, medan greken är slav under ödet som gav honom slaven.

Märkligt nog innebär slutsatsen att herren är beroende av slavens arbete för att påvisa sin självständighet, att slaven i viss mån också är herre över herren. Zalmoxis paradoxala utsaga om att det i själva verket är han som är Pythagoras kan belysas med hjälp av detta resonemang. Zalmoxis förklarar att

med själ menar grekerna makt och med makt rätten att härska över andra, varför endast den har en själ som har makt över en annan, medan den som är underkastad och tillhör en annan saknar själ och rentav mänsklighet. Därför är också jag Pythagoras, *ty utan mig hade Pythagoras ingen att utöva sin förträfflighet som Pythagoras över*, och vore därför inte den förträfflige Pythagoras han tror sig vara och inte ens en människa utan invandrare. (s. 198 f.; min kursivering)

Zalmoxis makt över Pythagoras härrör ur det faktum att Pythagoras inte vore herre utan sin slav Zalmoxis, men detta innebär enligt det grekiska tänkesättet att Zalmoxis både har och inte har en själ, och att det samma gäller för Pythagoras. Båda två är samtidigt herre och slav. Zalmoxis löser paradoxen genom att hävda att även han är Pythagoras, att de tillsammans är två sidor av ett och samma: "Pythagoras är anden, jag är kroppen, [...]. Pythagoras känner orden, Zalmoxis känner tingen." (s. 199) Denna syntes påminner om den utveckling som Hegel anser att herre-slavförhållandet måste genomgå för att parterna skall uppnå fullständig självtillräcklighet: enskilda subjekt måste avstå från alla anspråk på absolut självständighet som individer och istället uppgå i en kollektiv vilja. Denna vilja formas av perspektiven hos alla de enskilda subjekten som utgör kollektivet, och har som yttersta ledstjärna frihetens förverkligande.¹⁹⁶ För Zalmoxis består kollektivet av honom själv och Pythagoras: "Tillsammans är vi ett." (s. 199)

Problemet är bara det att denna syntes inte förverkligas i praktiken, utan förblir en ordlek som Zalmoxis kastar fram och som Pythagoras inte förstår. I det tidigare skedet när Pythagoras avstår från anspråken på att vara herre och erbjuder Zalmoxis friheten första gången, är Zalmoxis inte redo. Pythagoras kan inte bara ge honom den självdisciplin och självständighet som friheten kräver, och eftersom Zalmoxis fortfarande fruktar döden, förblir han *de facto* slav. Visserligen utvecklas Zalmoxis självständighet därefter just genom allt det arbete han lydigt utför åt Pythagoras, och man kan tänka sig att hans fruktan för döden kanske avtar i och med att "sexarbetet"

---

196 Neuhouser 2009, s. 53.

som han utför åt Pythagoras brors hustru resulterar i ett gossebarn – barn är ju ett sätt att uppnå odödlighet på. Men trots att Zalmoxis blir allt mer självständig, sköter sitt, och till och med skaffar egna slavar, förändras såsom jag tidigare påpekat (se avsnitt 4.1.1) inte den grundläggande dynamiken mellan Pythagoras och Zalmoxis. Som jag konstaterat i det föregående avsnittet, blir Zalmoxis inte jämlik med Pythagoras. Den slutliga orsaken till detta verkar ligga hos Pythagoras, som inte möter Zalmoxis på lika villkor och erkänner honom som ett självständigt subjekt.

Träldomens ofrånkomlighet och sanningens flyktighet

Ett sätt att tolka pärlsymboliken och uppfattningen om att "[i]nne i allt finns en motsats" (s. 288) är att förstå jämlikheten inte som något som är uppnåeligt genom, och tack vare, träldomen, utan något som aldrig fullt ut ens kan uppnås. Träldomen eller slaveriet blir därmed något som vi aldrig helt kan komma ifrån; jämlikheten kan omöjligen bli en fullständig jämlikhet, utan befläckas alltid av en kärna av orenhet, en alltid så liten diskrepans i maktbalansen. Samma idé kan tillämpas på friheten, det vill säga att den fullkomliga friheten är onåbar eftersom människan alltid kommer att förbli bunden i någon bemärkelse.

Romanen framhåller till en början, precis som Hegels herre-slavdialektik, att träldomen är nödvändig för människans utveckling: som vi såg i avsnittet om historikern som profet (4.1.5) har träldomen varit nödvändig för utvecklingen av en individuell tidsuppfattning samt vår tids historie- och framtidsmedvetenhet. Men närmare betraktat förfäktar romanen alltså den pessimistiska idén om att träldomen i själva verket är ofrånkomlig. Lika lite som pärlan kan undgå realiteten att ett sandkorn döljer sig i dess inre, kan friheten helt och hållet slita sig loss från sin motsats. Analogt finns det ingen allomfattande sanning eller kunskap, för i den ingår alltid en ignorans (s. 289). Som vi sett tidigare (se avsnitt 4.1.5 och 4.1.6) hävdar ju romanen postmodernismens tanke om sanningens flyktighet och den historiska kunskapens bristfällighet; att det endast finns lokala, subjektiva och kulturellt bundna sanningar, men ingen absolut sanning; att det inte finns någon objektiv och allomfattande historisk kunskap, utan att kunskapen är partisk och full av luckor, antaganden samt tolkningar.

Pärlan kan således anses vara den symbol som fångar essensen av romanen, och frasen *I varje pärlas kärna finns en orenhet* den maxim som på idéplanet binder ihop det historiska och det filosofiska i romanen. Jämlikhet, (i viss mån) frihet, sanning och

kunskap är ideal som vi bör eftersträva, men vi skall inte tro att vi någonsin kan uppnå dem i deras renaste form. Varje ideal är ofrånkomligt bundet vid sin motsats och bär motsatsen inom sig, såsom herren bär slaveriet, sanningen bär lögnen, kunskapen bär ignoransen, och livet bär döden.

5 SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION

I denna pro gradu-avhandling har jag undersökt dels det historiska och dels det filosofiska i Fredrik Långs roman *Mitt liv som Pythagoras*, med tyngdpunkt på det förre. Syftet har varit att reda ut vilket slags historisk roman det är frågan om, hur romanen förhåller sig till sin genre, vilken uppfattning av historien som den förmedlar, och vilken dess funktion som historisk roman är. Därtill har jag granskat tankegodset i romanen och analyserat vilka de centrala idéerna som romanen förfäktar är. I synnerhet har jag intresserat mig för det etiska perspektivet i romanen samt undersökt möjligheten att en övergripande idé avspeglar sig i verket som helhet och binder ihop det historiska och det filosofiska i romanen.

Samtidigt har jag med denna avhandling velat bidra till att fylla två luckor i litteraturforskningen som bedrivits i Finland.

Den ena luckan gäller författaren Fredrik Lång. Som jag har noterat i inledningen till avhandlingen är författarskapet till dags dato rätt utforskat, trots att Långs penna glött i över 25 års tid och nya, formmässigt frekvent skiftande verk fortfarande blir till. Visserligen försummar de finländska litteraturhistoriska översiktsverken inte författarskapet och dess stora linjer, men det som saknas vid sidan om dessa breda framställningar är djupgående analyser om specifika drag i författarskapet. Detta har jag velat rätta till i den utsträckning en pro gradu-avhandling förmår, och därför har jag ägnat mig åt att studera ett väldigt begränsat område i ett enskilt verk av författaren.

Den andra luckan utgörs av det faktum som Marita Hietasaari lyfte fram i sin doktorsavhandling 2011, alltså inte så länge sedan, nämligen att det forskats tämligen lite i den finländska, och i synnerhet den finlandssvenska historiska romanen.¹⁹⁷ Detta är rätt överraskande när man tänker på genrens popularitet i Finland, både bland läsare och bland författare. Hur som helst har jag med föreliggande avhandling strävat efter att skingra dimman kring *en* finlandssvensk historisk roman och således bidra till att genren, och i synnerhet dess postmoderna yttring, är en smula mindre utforskad i sin finlandssvenska förklädnad.

Postmodern ja – det jag sist och slutligen kommit fram till och argumenterat för i denna avhandling är ju att *Mitt liv som Pythagoras* är en postmodern historisk roman, trots att den vid första anblicken kanske inte ter sig som en sådan. Med stöd i framför

---

197 Hietasaari 2011, s. 106.

allt Ansgar Nünings, men också Linda Hutcheons och Elisabeth Wesselings teoribildning om den postmoderna historiska romanen, har jag i avhandlingens första analysdel visat hur flera olika drag som kommit att förknippas med postmodernismen blir förenade i *Mitt liv som Pythagoras*.

Tematiseringen av slaveriet i det antika grekiska samhället samt strävan att lyfta fram slavarnas betydelse för antikens samhälle och för gryningen av en ny tidsuppfattning, gör verket revisionistiskt. I grund och botten skriver Lång historia ur en marginaliserad folkgrupps perspektiv och visar samtidigt att den traditionella historieskrivningen inte är fullkomlig eller objektiv, utan influerad av "segrarnas" eller "herrarnas" perspektiv på det förflutna. Genom en utpräglad och till stora delar i romanens notapparat kungjord intertextualitet understryks historiens narrativa karaktär, med vilket jag menar att historien är en konstruktion skapad av människan. Intertextualiteten avslöjar hur beroende vi är av texter i vår förståelse av det förflutna. Tillsammans med romanens anakronismer suddar intertextualiteten dessutom ut gränsen mellan fakta och fiktion och demonstrerar det bräckliga i varje försök att rekonstruera det förgångna utgående från bristfälliga och potentiellt otillförlitliga historiska källor. Anakronismerna kan tolkas som ett medel att skriva en alternativhistoria där små justeringar i den etablerade historiska tidsaxeln ger upphov till en skildring om hur det kunde ha gått eller kanske rent av gick till i det förflutna.

Uppfattningen om historien som ett narrativ framträder också i romanens yttring av Friedrich Schlegels tanke om historikern som en profet som vänt ryggen mot framtiden. Enligt denna tanke projiceras våra förväntningar på framtiden på vår förståelse av det förflutna, för att motsvara de betingelser vi lever under i nuet. Av detta följer att historien är organisk: den lever och förändras i enlighet med de ideologier och föreställningar om framtiden som styr all mänsklig aktivitet i nuet. Som Lång kommenterar i notapparaten, är historien inte färdigskriven.

Romanen ställer även epistemologiska frågor som anknyter till vad sanning är och hur vi över huvud taget kan veta något om det förflutna. Jag har beskrivit hur ett absolut sanningsbegrepp ställs mot ett pragmatiskt i romanen, och hur romanen överlag ställer sig bakom ett mångfacetterat sanningsbegrepp. I postmodernistisk anda är dess fasta ståndpunkt att sanningen alltid är subjektiv, lokal och kulturellt betingad. Därför är historiens sanningar inga objektiva eller allmängiltiga sanningar. Genom att göra minnet och dess bedräglighet till ett tema talar romanen dessutom för den historiska kunskapens otillförlitlighet, eftersom historien oundvikligen är opålitlig om

minnet är opålitligt. I och med att de epistemologiska frågorna i första hand är inarbetade i romanens struktur, beskriver Nünnings begrepp *implicit historiografisk metafiction* romanen väl.

Utöver detta kan man inläsa en delikat parodiering i romanens bruk av paratexter och anakronismer. Medan titeln lätt driver med historiska verks objektivitet, är notapparaten, med dess såväl seriösa som skämtsamma kommentarer, ett välvilligt skojande med både den klassiska historiska romanens och historieskrivningens konventioner.

Till råga på allt ifrågasätter romanen på äkta postmodernistiskt manér de stora berättelsernas giltighet, till exempel den kristna världsförklaringens.

Som jag redan konstaterat bygger romanen inte på att göra *ett* postmodernt drag övertydligt och dominerande i narrativet, utan på att subtilt fläta ihop en hel samling postmoderna kännetecken och således på bred front visa allt som är problematiskt med det vi uppfattar som historien. *Mitt liv som Pythagoras* är därmed ett slags hybrid som postmodern historisk roman, och om man kan påstå att det sker en förnyelse av genrekonventioner, så är det just genom detta. Den uppfattning av historien som romanen starkt och mångfacetterat förmedlar, är att historien är ett narrativ, en konstruktion, stöpt av vissa intressen, förhoppningar på framtiden samt bristfälligt och inte alltid tillförlitligt källmaterial i form av minnen och historiska dokument.

I avhandlingens andra analysdel har jag undersökt *Mitt liv som Pythagoras* som idéroman, dock utan att helt förlora det historiska ur sikte. Min ingång har varit Torsten Petterssons och framför allt Marita Hietasaaris teser om de funktioner som den historiska romanen fyllt i västerländsk kultur. Den kritiskhet, emancipation och etiska dimension som Hietasaari föreslår att utgör en del av genrens postmoderna form står att finna även i Långa roman.

Mitt liv som Pythagoras är inte bara kritisk mot den traditionella historieskrivningen och absoluta sanningar, utan också mot det antika grekiska samhället och vårt samhälle idag. Jag har nämligen argumenterat för att romanens kritik av slaveriet inte i första hand innebär ett frihetsidealiserande, utan en kamp för jämlikhet. Anknytningen till vårt samhälle idag uppstår ur det faktum att vi värdesätter *både* frihet och jämlikhet, men inte inser att dessa värden i grunden motsäger varandra. Romanen låter sig tolkas som att jämlikhet inte uppnås genom ökad frihet, och därför kan man uppfatta även en kritisk inställning till uppfattningen att mänskligheten skall eftersträva allt större frihet. Lång är inne på denna sak redan i

en essä publicerad 1990, där han skriver att "[f]rihetsutvecklingens tid är förbi" och att vi befinner oss i en tidsålder vars ledord utgörs av "mera ansvar".¹⁹⁸ Vid sidan om jämlikhet är ansvar – och specifikt att ta ansvar över sitt eget liv – den andra etiska idén som jag anser att romanen förfäktar. Frigörande är verket i den bemärkelsen, att det lyfter fram en marginaliserad folkgrupps (slavarnas) historia.

Beträffande en övergripande idé som avspeglar sig i romanen som helhet är min slutsats och tolkning den, att pärlan är den symbol som fångar romanens essens. I pärlsymboliken kristalliseras den idé som går som en underton genom tematiseringen av frihet kontra trældom samt synen på historien, kunskap och sanning. Likt pärlan som bildas ur en orenhet, ett grand i musslans inre, och som aldrig kan undgå det faktum att den bär denna orenhet inom sig, är romanens centrala och sammanbindande idé den, att varje ideal ofrånkomligt är bundet vid sin motsats och bär motsatsen inom sig. Således är jämlikhet, sanning, kunskap och i viss mån frihet ideal som vi bör eftersträva, men som vi aldrig fullt kan nå. Det kommer alltid på något plan, i någon utsträckning att finnas ett herre-slavförhållande mellan människor, och därför är trældomen ofrånkomlig. Den absoluta sanningen kommer alltid att gäcka oss och istället får vi nöja oss med subjektiva och kulturellt bundna sanningar. Det finns heller ingen objektiv och allomfattande historisk kunskap, utan kunskapen är oundvikligen partisk, bristfällig och öppen för tolkning.

Denna övergripande idé som jag anser att genomsyrar romanen har jag försökt fånga i maximen *I varje pärlas kärna finns en orenhet*, som jag också valt till pro gradu-avhandlingens titel.

Under arbetets gång har jag om och om igen häpnats över hur rik på uppslag *Mitt liv som Pythagoras* är för en litteraturvetenskaplig analys. Även om jag anser att jag i denna analys fångat det väsentligaste i romanen är min uppfattning den, att det fortfarande finns mycket kvar för en litteraturforskare att undersöka. Det säregna berättargreppet skulle till exempel förtjäna en betydligt grundligare behandling ur narratologisk synvinkel än vad jag här haft utrymme för, och en fortsatt granskning av intertextualiteten skulle otvivelaktigt skörda fler frukter. Och som recensenterna demonstrerat, finns det många sätt att tolka romanen på.

Det är frågan om ett komplext verk som är späckat med intressanta och utmanande tankegångar. När man tar i beaktande Fredrik Långs bakgrund inom

---

¹⁹⁸ Lång 1990; citerat efter Lång 2001, s. 22.

filosofi och idéhistoria är det fullt begripligt att den autofiktiva berättaren och huvudpersonen Fredrik Lång i Fredrik Långs senaste verk, den självbiografiska *Den stora historien*, räknar sina ”minnen av hur det var att vara Pythagoras” som ett av sina viktigaste verk.¹⁹⁹

Om jag nu till slut med denna avhandlings resultat i bakfickan lyfter blicken från *Mitt liv som Pythagoras* och ser på Långs författarskap överlag, så väcks omedelbart ytterligare några förslag till fortsatt forskning. Lång har nämligen skrivit flera historiska romaner utöver den som varit studieobjektet för min avhandling. Frågan är om en liknande syn på historien som jag funnit i *Mitt liv som Pythagoras* kan påträffas i hans andra historiska romaner, till exempel i den likaså antikinspirerade *Av vad är lycka*, eller om bilden nyanseras, och i så fall hur. Ett annat givande värv kunde vara att undersöka det postmoderna stråket i Långs författarskap.

Och det filosofiska, ja, det finns ju så gott som alltid där, redo för den hågade att ta sig an.

---

199 Fredrik Lång, *Den stora historien*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2014, s. 134.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckt material

Assmuth, Lari, *En Hjälte för Vår Tid som historiografisk metafiction. Förhållandet till historia i Thomas Wulffs roman*, pro gradu-avhandling, Helsingfors: Helsingfors universitet 2012

Manninen, Anu & Kati Pyhtilä, *"Det är bara så förtvivlat förtvivlat att vara förtvivlad". Utförandet av manlighet i tre romaner av Fredrik Lång*, pro gradu-avhandling, Oulu: Oulun yliopisto 2003

Ritamäki, Tapani, personlig e-postkorrespondens, 25.2.2015

Rouhiainen, Mikko, *"Enemmän kuin mies". Piirteitä ja teemoja suomalaisessa itserefleksiivisessä miesproosassa*, pro gradu-avhandling, Helsinki: Helsingin yliopisto 2004

Tryckt material

Litteratur

Antas, Maria, "Historiska romaner", *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 173–174

Antas, Maria, "Barbara Winckelmann", *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 289

Aristoteles, *Politiken*, översättning med inledning och kommentar av Karin Blomqvist, 2:a upplagan, Sävedalen: Paul Åströms förlag 2003

Bernstein, William J., *Masters of the Word. How Media Shaped History from the Alphabet to the Internet*, New York: Grove Press 2013

Boëthius, Ulf, "Populärlitteraturen – finns den?", *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red. Dag Hedman, Lund: Studentlitteratur 1995, s. 17–34

Butler, Christopher, *Postmodernism. A Very Short Introduction*, Oxford and New York: Oxford University Press 2002

Carlisle, Clare, *Kierkegaard. A Guide for the Perplexed*, London: Continuum 2006

Diogenes Laertios, *Om kända filosofers liv och tankar*

- Fowler, Alastair, "The Life and Death of Literary Forms", *New Directions in Literary History*, Ralph Cohen (ed.), London: Routledge and Kegan Paul 1974, pp. 77–94
- Gabrial, Brian, "History of Writing Technologies", *Handbook of Research on Writing. History, Society, School, Individual, Text*, edited by Charles Bazerman, New York and London: Lawrence Erlbaum Associates 2008, pp. 23–33
- Gelder, Ken, *Popular fiction. The logics and practices of a literary field*, Abingdon and New York: Routledge 2004
- Genette, Gérard, *Narrative Discourse [Discours du récit]*, translated by Jane E. Lewin, Oxford: Basil Blackwell 1980 [1972]
- Genette, Gérard, *Palimpsests. Literature in the Second Degree [Palimpsestes. La littérature au second degré]*, translated by Channa Newman & Claude Doubinsky, Stages 8, Lincoln and London: University of Nebraska Press 1997 [1982]
- de Groot, Jerome, *The historical novel*, London and New York: Routledge 2010
- Haapala, Vesa, *Kaipaus ja kielto. Edith Södergranin Dikter-kokoelman poetiikkaa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005
- Hallila, Mika, *Metafiktio käsite. Teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus*, diss., Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 44, Joensuu: Joensuun yliopisto 2006
- Hallila, Mika & Samuli Hägg, "History and Historiography in Contemporary Finnish Novel", *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2007:4, s. 74–80
- Harari, Yuval Noah, *Sapiens. En kort historik över mänskligheten [Sapiens. A Brief History of Mankind]*, översättning Joachim Retzlaff, Stockholm: Natur & Kultur 2015 [2014]
- Hietasaari, Marita, *Totta, tarua vai narrinpelejä? Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus*, diss., Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 100, Oulu: Oulun yliopisto 2011
- Hollsten, Anna, *Ei kattoa, ei seiniä. Näkökulmia Bo Carpelanin kirjallisuuskäsitykseen*, diss., Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004
- Hollsten, Anna, "Fredrik Lång", *Kotimaisia nykykertojia* 4, toim. Ismo Loivamaa ja Saara Vesikansa, Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu 2005, s. 96–100
- Homer, *Iliad*
- Huffman, Carl, "The Pythagorean conception of the soul from Pythagoras to Philolaus", *Body and Soul in Ancient Philosophy*, Dorothea Frede and Burkhard Reis (eds.), Berlin and New York: Walter de Gruyter 2009, pp. 21–44

- Hutcheon, Linda, *A Poetics of Postmodernism. History, theory, fiction*, New York and London: Routledge 1988
- Hutcheon, Linda, *The Politics of Postmodernism*, New Accents, New York and London: Routledge 1989
- Ihonen, Markku, ”Historiallinen romaani”, *Suomen kirjallisuushistoria* 3. *Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, Pertti Lassila (toim.), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999, s. 126–132
- Ingström, Pia, ”Den nyaste prosan”, *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen, 1900-talet; Uppslagsdel*, utg. Clas Zilliacus, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2000, s. 318–326
- Korsström, Tuva, *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013
- Lukács, Georg, *The Historical Novel [Der historische Roman]*, Translated from the German by Hannah and Stanley Mitchell, Peregrine Books Y81, Harmondsworth: Penguin Books 1969 [1937]
- Lång, Fredrik, *När Thales myntade uttryck. En bok om det sakliga tänkandets uppkomst*, licentiatavhandling, Esbo: Förlaget Draken 1982
- Lång, Fredrik, *Det industrialiserade medvetandet. Arbete och rationalitet från Platon till Nietzsche*, diss., Esbo: Förlaget Draken 1986
- Lång, Fredrik, ”Havsmonolog”, *ai-ai*, nr 18, november 1990, s. 3–9
- Lång, Fredrik, *Bagges italienska resa*, Helsingfors: Schildts 1991
- Lång, Fredrik, *Bild och tanke. Om det kategoriala seendets genesis*, Esbo: Förlaget Draken 1999
- Lång, Fredrik, ”Om den faustiska människan eller när ordet fick vika för handlingen”, *Ny Tid* 2000:46, även publicerad på webben: <http://www.nytid.fi/2000/11/om-den-faustiska-manniskan-eller-nar-ordet-fick-vika-for-handlingen/> (hämtad 27.2.2015)
- Lång, Fredrik, ”Tiden som historia och tiden som öde”, *Ny Tid* 2000:47, även publicerad på webben: <http://www.nytid.fi/2000/11/tiden-som-historia-och-tiden-som-ode/> (hämtad 27.2.2015)
- Lång, Fredrik, *Vägen, Vandrigen och Livet. Om platser, resor 1990–2000*, Helsingfors: Schildts 2001
- Lång, Fredrik, *Mitt liv som Pythagoras*, Helsingfors: Schildts 2005
- Lång, Fredrik, *Hålla hus*, Helsingfors: Schildts 2006

- Lång, Fredrik, "Antiken levde på ojämlikhet", *Svenska Dagbladet* 12.2.2007, även publicerad på webben: [http://www.svd.se/kultur/understrecket/antiken-levde-pa-
ojamlikhet_200207.svd](http://www.svd.se/kultur/understrecket/antiken-levde-pa-ojamlikhet_200207.svd) (hämtad 27.2.2015)
- Lång, Fredrik, *Jaget, duet och kärleken och andra idéhistoriska essäer*, Helsingfors: Schildts 2010
- Lång, Fredrik, *Av vad är lycka. En Krösusroman*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2012
- Lång, Fredrik, *Den stora historien*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2014
- Malmio, Kristina, "Suomenruotsalainen kirjallisuus – ahdas huone avartuu", *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*, toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi, Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura 2013, s. 193–216
- Maxwell, Richard, "The historical novel", *The Cambridge Companion to Fiction in the Romantic Period*, Richard Maxwell and Katie Trumpener (eds.), Cambridge and New York: Cambridge University Press 2008, pp. 65–88
- Moser, Paul K., J. D. Trout & Dwayne H. Mulder, *The Theory of Knowledge. A Thematic Introduction*, New York: Oxford University Press 1998
- Neuhouser, Frederick, "Desire, Recognition, and the Relation between Bondsman and Lord", *The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit*, edited by Kenneth R. Westphal, Blackwell Guides to Great Works 6, Wiley-Blackwell 2009, pp. 37–54
- Nünning, Ansgar, "Where Historiographic Metafiction and Narratology Meet: Towards an Applied Cultural Narratology", *Style* 38, 2004:3, pp. 352–375
- Nünning, Ansgar, "Genre Theory Matters. Criteria for Defining and Classifying Genres and a Typology of Historical Novels and other Narrative Genres", *Genre and Interpretation*, Pirjo Lyytikäinen, Tintti Klapuri and Minna Maijala (eds.), Helsinki: Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki, The Finnish Graduate School of Literary Studies 2010, pp. 28–65
- Olsson, Anders, "Intertextualitet, komparation och reception", *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 51–69
- Ovidius Naso, Publius, *Metamorfoser*
- Palm, Anders, "Att tolka texten", *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 189–203

- Palmgren, Raoul, "Historiallinen romaani: teoriaa ja linjoja", *Historia – teoria – praxis. Pertti Karkaman juhlakirja*, Aimo Roininen ja Kari Sallamaa (toim.), Oulu: Oulun yliopisto 1986, s. 11–28
- Pettersson, Torsten, "Mahdottoman genren sitkeä elinvoima eli historiallisen romaanin funktiot", *Parnasso* 49, 1999:1, s. 73–77
- Platon, "Faidros", *Skrifter. Bok 2*, översättning, förord och noter av Jan Stolpe, Stockholm: Atlantis 2001, s. 307–377
- Schlegel, Friedrich, *Charakteristiken und Kritiken 1 (1796–1801)*, herausgegeben und eingeleitet von Hans Eichner, Kritische Friedrich-Schlegel-Ausgabe, 1. Abt., 2. Bd, herausgegeben von Ernst Behler unter Mitwirkung von Jean-Jacques Anstett und Hans Eichner, Paderborn: Schöningh 1967
- Skalin, Lars-Åke, "Narratologi – studiet av berättandets principer", *Litteraturvetenskap – en inledning*, andra upplagan, Staffan Bergsten (red.), Lund: Studentlitteratur 2002, s. 173–188
- Stenwall, Åsa, *Den omöjliga hemkomsten. Rötter och rotlöshet hos några österbottniska författare*, Helsingfors: Schildts 2006
- Svenbro, Jesper, *Myrstigar. Figurer för skrift och läsning i antikens Grekland*, Stockholm: Bonnier 1999
- Topelius, Zacharias, *Hertiginnan af Finland och andra historiska noveller*, utgivna av Pia Forssell under medverkan av Matti Klinge och Anna Movall, Zacharias Topelius Skrifter V, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2013
- Toulmin, Stephen, *Foresight and Understanding. An Enquiry into the Aims of Science*, London: Hutchinson 1961
- Vulovic, Jimmy, *Narrativanalys*, Lund: Studentlitteratur 2013
- Warburton, Thomas, *Åttio år finlandssvensk litteratur*, Helsingfors: Schildts 1984
- Waugh, Patricia, *Metafiction. The Theory and Practice of Self-conscious Fiction*, London and New York: Methuen 1984
- Werner, Daniel S., *Myth and Philosophy in Plato's Phaedrus*, New York: Cambridge University Press 2012
- Wesseling, Elisabeth, *Writing History as a Prophet. Postmodernist Innovations of the Historical Novel*, Utrecht publications in general and comparative literature 26, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 1991
- Zander, Helmut, *Geschichte der Seelenwanderung in Europa. Alternative religiöse Traditionen von der Antike bis heute*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1999

Ödman, Per-Johan, *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*, andra upplagan, Norstedts Akademiska Förlag 2007

Recensioner

Berts, Kim-Erik, "Historisk roman eller romantiserad historia?", *Ikaros* 2005:5

Borg, Frank, "Pythagoras som myntslagare", *Ny Tid* 2005:40

Bäcksbacka, Mary-Ann, "Lekfullt och filosofiskt", *Västra Nyland* 3.1.2006

Hertzberg, Fredrik, "Underhållande färd med Pythagoras", *Svenska Dagbladet* 20.6.2006, även publicerad på webben: http://www.svd.se/kultur/litteratur/underhallande-fard-med-pythagoras_33236.svd (hämtad 27.1.2014)

Korsström, Tuva, "Pietetsfullt och respektlöst om antiken", *Hufvudstadsbladet* 6.10.2005

Lassila, Pertti, "Mistä minä tiedän? Fredrik Långin romaani on poikkeuksellisen oppinut ja rikas", *Helsingin Sanomat* 2.12.2005, även publicerad på webben: <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1353069547901> (hämtad 27.1.2014)

Rönholm, Bror, "Avväpnande om Pythagoras", *Åbo Underrättelser* 20.10.2005

Söderman, Tom, "Filosofen som störtades från tronen", *Sundsvalls tidning* 26.10.2005

Thesleff, Holger, "Att leva som Pythagoras", *Nya Argus* 2005:9–10

Torvalds, Sofia, "Mysteriet Pythagoras", *Kyrkpressen* 10.11.2005

Wilde, Stefan, "Rafflande roman som skälver av skönhet", *Vasabladet* 6.10.2005

Wilhelmsson, Putte, "Järjestys mahdollisuuksien maailmassa", *Turun Sanomat* 4.4.2006, även publicerad på webben: <http://www.ts.fi/kulttuuri/kirjat/1074111751/Jarjestys+mahdollisuuksien+maailmassa> (hämtad 25.4.2014)

Elektroniska källor

"Apollon", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/apollon> (hämtad 13.1.2015)

"Archilochos", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/archilochos> (hämtad 17.2.2015)

"Astarte", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/astarte> (hämtad 13.1.2015)

- Bakker, R. Scott, "The Future of Literature in the Age of Information", 2011,
<http://rsbakker.wordpress.com/essay-archive/the-future-of-literature-in-the-age-of-information/> (hämtad 3.2.2014)
- Bakker, R. Scott, "The Post-Posterity Writer (or, How to Write Literature at the End of the World)", 2010, <http://rsbakker.wordpress.com/essay-archive/the-post-posterity-writer-or-how-to-write-literature-at-the-end-of-the-world/> (hämtad 3.2.2014)
- "Delfi", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/delfi> (hämtad 13.1.2015)
- "februarirevolutionen", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/februarirevolutionen> (hämtad 19.1.2015)
- "Herodotos", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/herodotos> (hämtad 13.2.2015)
- "Hesekiel", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hesekiel> (hämtad 13.1.2015)
- "Hesiodos", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hesiodos> (hämtad 17.2.2015)
- Huffman, Carl, "Pythagoras", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
<http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/pythagoras/> (hämtad 9.1.2015)
- "Iamblichos", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/iamblichos> (hämtad 17.2.2015)
- "islänningasagor", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islänningasagor> (hämtad 18.1.2015)
- "Kambyses II", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kambyses-ii> (hämtad 13.1.2015)
- "Kyros II", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kyros-ii> (hämtad 17.2.2015)
- "Pausanias", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pausanias> (hämtad 17.2.2015)
- "Petronius", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/petronius> (hämtad 17.2.2015)

- "Polykrates", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/polykrates> (hämtad 15.2.2015)
- "Pythagoras", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pythagoras> (hämtad 15.2.2015)
- Svenska Litteratursällskapet i Finland årsredovisning 2006,
<http://www.sls.fi/media/pdf/arsb2006.pdf> (hämtad 28.1.2014)
- "Thales", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/thales> (hämtad 13.1.2015)
- "Thukydides", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/thukydides> (hämtad 13.2.2015)
- "Tiro", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/tiro>
(hämtad 25.3.2015)
- Webbplatsen för Nordiska rådets litteraturpris, <http://www.norden.org/sv/nordiska-raadet/nordiska-raadets-priser/nordisk-raads-litteraturpris/vinnare/2006/nominerade-2006/fredrik-laang> (hämtad 28.1.2014)
- Woodruff, Paul, "Plato's Shorter Ethical Works", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
<http://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics-shorter/#2> (hämtad 24.2.2015)
- "Xenofon", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/xenofon> (hämtad 17.2.2015)
- "Zalmoxis", *Nationalencyklopedin*,
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/zalmoxis> (hämtad 15.2.2015)